

Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya Çalışmaları

Ahmet ÜSTÜNER

Osmanlılarda coğrafya çalışmalarının XVI. yüzyılın sonlarına kadar geleneksel İslam coğrafyacılarının izinde meydana getirilmiş olan eserler ile kendi içerisinde bir olgunluğa eriştiği bilinmektedir.¹ Diğer taraftan aynı yüzyılın sonlarına doğru, Avrupa’da coğrafyacılık ve haritacılık alanlarında görülen gelişmeler, modern anlamda “ilk atlas” kabul edilen *Abraham Ortelius* ve *Gerardus Mercator*’un ve çağdaşı coğrafyacı-kartografların çalışmaları ön plana çıkmıştır. Bunlar gerek coğrafya gerekse haritacılık açısından coğrafyacılığa bütünsel ve bilimsel anlamda bakışı yakalayan sistematik yapısıyla hem Doğu’da hem de Batı’da bu alanda öncülük eden eserler olarak kabul görmüştür.² Nitekim Avrupa’daki çalışmalarda

---

1 Bahsi geçen dönem içerisinde daha çok Semerkant Ekolü olarak adlandırılan İslam Coğrafya Ekolü dahilinde kabul edilebilecek eserler kaleme alınmış olmasının yanı sıra Fatih Sultan Mehmed döneminde tercüme edilen Batlamyus Coğrafyası, daha sonraki dönemde Piri Reis’in Kitab-ı Bahriyye’si ve meşhur haritası, Ali Macar Reis ve Tunuslu Hacı Ahmed’in çalışmaları gibi eserlerin ışığında Osmanlıların büsbütün Avrupa çalışmalarından habersiz olmadığını vurgulamak yerinde olacaktır. Bu açıdan Doğu menşeli eserlerin mükemmeli ve Batlamyus coğrafyasının son doğu nüshası olarak kabul edilen *Menazirül-Avalim* sistematik bir kemalin göstergesidir. Eserle ilgili ayrıntı için bkz. Mahmut AK, *Menâzirü'l-Avâlim*, C. I-III, Ankara: TTK, 2007.

2 Eserleri için bkz. Abraham Ortelius, *Theatrum Orbis Terrarum*, Antwerp, 1570; Gerardus Mercator, *Atlas sive Cosmographi Meditationes de Fabrica Mundi et Fabricati Figura*, Duisburg, 1595. Ortelius’un eseri sistematik bir coğrafya kitabı olarak basıldığı dönemden itibaren ilgi ve kabul görmüştür. Mercator ise kendi adıyla anılan “Mercator İzdüşümü” tekniği ve italik yazının harita üzerinde kullanımı ile kendisinin geliştirmiş olduğu tarzla yaptığı haritalar ile modern haritacılığın kurucusu kabul edilmiştir. Ayrıntı için bkz. Ahmet Üstüner, *Levâmi’u’n-Nûr (Metin-Değerlendirme)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, İstanbul, 2017. (Sonrasında, Levâmi’u’n-Nûr).

gelenen bu nokta, tercüme edilen eserler vasıtasıyla sonraki Osmanlı coğrafyacılığı ve kartografyası için temel teşkil etmiş ve Osmanlı bilim dünyasında daha sonra meydana getirilen eserlerde izlerini sürdürmüştür. Makalede bu bağlamda önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı klasik çağ sonrası dönemde, XVII. yüzyıldan itibaren XX. yüzyıl başlarına kadar geçen süreçte Osmanlı coğrafyacılığının geçirdiği aşamalar ve bu sahadaki bilimsel çalışmaların seyri değerlendirilecektir.

XVII. Yüzyıl

XVII. yüzyılda Osmanlı coğrafya çalışmaları açısından farkedilen eksiklik neticesinde, Avrupa'da basılan eserlerin tercümeleri ile modern anlamda sistematik coğrafya ve kartografya bilimine kapı aralayacak çalışmalar vücuda getirilmiştir. Şüphesiz yüzyılın ortalarında Kâtib Çelebi (1609-1657)'nin çalışmaları bu alanda kabul görmüş ve uzun yıllar coğrafyacılık-kartografya alanında etkisini sürdürmüştür. Kâtib Çelebi, Osmanlılar'ın ilk sistematik coğrafya eseri olarak kabul edilen meşhur *Cihannüma*³ adlı eserini iki kez telife girişmiş ancak Avrupa hakkında yeterince kaynak bulamamış olması nedeniyle Flemenk coğrafyacı-kartograf Gerardus Mercator (1512-1594) ve Jodocus Hondius (1563-1612)'un *Atlas Minor*⁴ kısa adıyla bilinen Latince eserini muhtedi Şeyh Mehmed İhlasi yardımıyla *Levâmi'u'n-Nûr fî Zulmet-i Atlas Minor* adıyla Osmanlı Türkçesine tercüme etmiştir.⁵ Daha sonra bu eserin etkisiyle klasik İslam coğrafyacılarının tertibi üzere yazmaya giriştiği ilk telif *Cihannüma*'yı yarıda bırakarak yeni bir tarz üzere eseri yeniden telife koyulmuştur. İlk telif *Cihannüma*'da İslam coğrafya eserlerinin etkisiyle oluşturulan tarz ve amatör harita çizimleri kısmen de olsa bir sistematik eser kaleme alma kaygısıyla meydana getirilmiştir. Ancak ikinci telif *Cihannüma* tamamen yeni bir üslup üzere tasarlanmış ve öteden beri İslam geleneği üzerine yazılan eserlerin aksine Doğu ile Batı'nın çalışmalarını bir arada

3 Cihannüma'nın ilk telifinin müellif müsvedde nüshası Viyana Milli Kütüphanesi MIXT 389'da kayıtlıdır. İkinci telifin müellif hattı ise Revan 1624 kaydı ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. İkinci telif nüsha Prof. Dr. Fuat Sezgin tarafından yazılan önsöz ve giriş ile birlikte neşredilmiştir. Bkz. Fuat Sezgin, *Kâtip Çelebi'nin Esas Cihannüması ve Coğrafya Tarihindeki Yeri (Cihannüma Revan 1624 Tıpkıbasım)*, İstanbul: Boyut Yayınları, 2013.

4 Bütünyle dünya coğrafyası, kıtalar ve ülkeler hakkında tarihten coğrafyaya pek çok konuda bilgi içeren, zaman içerisinde ihtiva ettiği haritaların sayısı 150'ye ulaşan ve Avrupa dillerine tercüme edilerek 1634 yılına kadar farklı edisyonlarda defalarca baskısı yapılan ansiklopedik eser için bkz. Gerardus Mercator, Jodocus Hondius, *Atlas Minor Gerardi Mercatoris à I. Hondio Plurimis æneis Tabulis Auctus Et Illustratus*, Arnheim, 1621; Ayrıca eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Üstüner, *Levâmi'u'n-Nûr*, s. 41-79.

5 Eserin müellif hattı Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 2998 numarada kayıtlıdır. Bkz. Kâtib Çelebi, *Levâmi'u'n-Nur Fî Zulmet-i Atlas Minor (Metin-Değerlendirme)* haz. Ahmet Üstüner, Ankara, TÜBA: 2020 (baskıda). Ayrıca eser inceleme ve tıpkıbasım olarak da yayımlanmıştır: Kâtib Çelebi, *Levâmi'u'n-Nûr Fî Zulmet-i Atlas Minor (İnceleme-Tıpkıbasım)*, haz. Ahmet Üstüner, H. Ahmet Arslantürk, Ankara: TÜBA, 2017.

barındıran Avrupa tarzı tertip edilmiş bir çalışma olarak kimlik kazanmıştır. Eserin her iki telifi de tamamlanamamış olmasına rağmen hakettiği ilgiyi görmüş, defalarca istinsah edilmiş ve farklı dillere tercüme edilmiştir. Öte yandan *Levâmi'ü'n-Nûr*, gerek özgün şerh-tercümesi gerekse Mercator tarzı üzere *Atlas Minor*'den nakledilerek yeniden yorumlanan haritalarıyla ve Osmanlı harita çalışmalarında günümüz anlayışına yaklaşan çizimleriyle ön plana çıkmıştır. Söz konusu çalışmalarda Dünya bir bütün olarak haritalandırılmıştır ve izdüşüm tekniği, tam kavranamamış olsa da, yeni bir tarz olarak Osmanlı coğrafya ve kartografya çalışmalarında neşvünema bulmaya başlamıştır. Söz konusu yeni usul, başta tercüme olmak üzere sonraki çalışmalar için öncülük etmiştir. Bu açıdan Çelebi'nin coğrafya çalışmaları, Doğu ile Batı eserlerinin sentezi niteliğindeki *Cihannüma*'nın vücuda getirilmesi bir yana, onun şerh ve özgün yorumlarıyla tercüme ettiği *Levâmi'ü'n-Nûr* adlı eseri Osmanlı Devleti'nde modern coğrafya/kartografya anlayışının başlangıcı olarak kabul edilmelidir.

Kâtib Çelebi'nin diğer coğrafya eserleri ise *Müntehab-ı Bahriyye-i Pîri Re'îs bin el-Hâc Mehmed Re'îs Hemşîrezâde-i Kemâl Re'îs* ve *Tuhfetü'l-Kibâr fi-Esfâri'l-Bihâr*'dır. *Mühtehab-ı Bahriyye*, Girit Seferleri sebebiyle Pîri Reis'in *Kitâb-ı Bahriyyesi*'nden ilhamla kaleme alınmıştır. Çelebi'nin coğrafya ve harita alanında ilk çalışması olduğu görülen eserde Pîri Reis tarzında harita çizimleri dikkat çekmektedir.⁶

1656 yılında tamamlandığı bilinen *Tuhfetü'l-Kibâr* ise yine Girit seferleri dolayısıyla kaleme alınmıştır. Çalışma, Akdeniz coğrafyası hakkında önemli bilgiler içeren bir coğrafya eseri olmanın yanı sıra Osmanlı gemiciliği ve denizciliği ile ilgili vermiş olduğu bilgiler açısından da ön plana çıkmaktadır. Harita ve minyatür çizimleriyle dikkat çeken onlarca istinsah nüshası bulunan eser, İbrahim Müteferrika tarafından neşredilmiş ve Batı dillerine tercüme edilmiştir.⁷

Osmanlı bilim dünyasında batı eserlerine başvuran müelliflerin ikincisi olarak Hezarfen Hüseyin Efendi (ö. 1691) görülür. Divan-ı Hümayun tercümanı Ali Ufki Bey'in yanında görev alan, bildiği Latince ve Grekçe ile batı kaynaklı eserlere merak salan Hüseyin Efendi sağlığında Antonie Galland, Dimitrie Cantemir gibi döneminin ünlü şarkiyatçıları ile irtibat halinde olmuştur. Kaleme almış olduğu

6 Müellif hattı Süleymaniye Kütüphanesi Âşir Efendi 227 numarada bulunan eser için bkz. Fikret Sarıcaoğlu, "Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyye'sinin Izinde Katib Çelebi'nin Yeni Bulunan Eseri: Müntehab-ı Bahriyye", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, Bahar 2004, s. 9-58 ; Katib Çelebi, *Müntehab-ı Bahriyye*: Akdeniz ve Ege'nin Tarihi Coğrafyası 1645-1646. haz. Fikret Sarıcaoğlu, İstanbul, Çamlıca Nadir Es. Kit., 2018. Nüsha Kâtib Çelebi'nin diğer eserlerinin müellif hattı nüshaları ile yazı karakteri, karalama ve derkenarlar açısından benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikleri kabul etmekle birlikte *Müntehab*'ın müellifi ve eserin nitelendirilmesi hususlarında farklı yorumlar da yok değildir. Bkz. Mine Esiner Özen, "Piri Reis ve Müntehâb-ı Kitâb-ı Bahriyye", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, VII / 2, 2006, s. 120-130.

7 Eser Prof. Dr. İdris Bostan tarafından tıpkıbasım ve transkripsiyon olarak yeniden neşredilmiştir: Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar fi-Esfâri'l-Bihar*, haz. İdris Bostan, Ankara: TÜBA, 2018.

Tenkîhü't-Tevârihü'l-Mülûk adlı umumi tarihe dair eserinde doğu ve batı kaynaklarından istifade etmiştir. Eser içerdiği tarihî ve teşrifâtî bilgiler ile birlikte coğrafi muhteva bakımından da zengindir. Kâtib Çelebi'nin *Cihannüma*'sından da istifade edilen eserde Çin, Maçin, Hitay, Hoten, Çin ve Hind denizindeki adalar ile Amerika'nın keşfine dair bilgiler aktarılmıştır. Aynı zamanda enlem-boylamlar ile mil ve fersah hesapları üzerinde durulmuştur. Türkiye'deki ve yurt dışındaki kütüphanelerde pek çok nüshası bulunan eserin kuvvetle muhtemel müellif hattının British Museum'da (nr. Or. 12965) bulunduğu ifade edilmektedir.⁸ Eserin kısmi bölümleri Almanca'ya tercüme edilmiş ayrıca eser hakkında bir takım çalışmalar yapılmıştır.⁹

Osmanlı coğrafyacılığında (Batı'dan) tercüme geleneğinin bir başka önemli temsilcisi XVII. yüzyılın ikinci yarısında ön plana çıkan Ebubekir bin Behram ed-Dımeşki Efendi (v.1691)'dir.¹⁰ *Mercator Atlası*'nın zaman içerisinde ikmal edilmiş hali olarak da ifade edilebilecek olan 11 ciltlik Latince *Atlas Maior* (1662)'¹¹ Padişah IV. Mehmed'in emri ile tercüme etmiş olan Ebubekir Efendi'nin esere Kâtib Çelebi'nin ifadesine benzer mukaddime ile başladığı görülmektedir.¹² Hangi nüshanın kullanıldığı veya eserin Latincesinin basıldığı tarihe dair net bir kayıt görülmeyen tercümeyle 1675 (h. 1086) yılında başlanmış ve yaklaşık on yıl içerisinde tamamlanmıştır. Padişaha sunulmak üzere kaleme alınan müellif nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat bölümü 325-333 numaralarda kayıtlıdır. Burada kaydedilen 9 ciltlik tercümede 5 ve 6. ciltlerin eksik olması söz konusudur. Bazı konuların özetlendiği, atlandığı veya esere ilavelerde bulunduğu ihtimali ortaya çıkmaktadır. Çalışmada, önemli görülen harita plan ve astronomik çizimler tercümeyle dâhil edilmiştir. Bu açıdan çalışma, Nicolaus Copernicus'un (1473-1543)

8 Mücteba İlgürel, "Hezarfen Hüseyin Efendi", *DİA*, C. XVIII, 1998, s. 544-546.

9 Kerim Özdemir, "Hezarfen Hüseyin Efendi'nin Tenkîhu't-Tevârih Adlı Eserinin Selçukluların Zuhurundan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Bölümlerinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi", Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Programı, Manisa, 2007; Cumhur Bekar, "A New Perception of Rome, Byzantium and Constantinople in Hezarfen Huseyin's Universal History", Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2011; Merve Karaçay Türkal, "Hezarfen Hüseyin Efendi'nin *Tenkîhü't-Tevârihü'l-Mülûk* Adlı Eserine Göre Tul u Arz ile Küre-i Arzın İnkisamı", *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu, 08-10 Mayıs 2014 Bildiriler Kitabı*, 2014, s. 321-330.

10 Hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fikret Sarıcaoğlu, "Ebû Bekir b. Behrâm", *DİA*, C. X, 1994, s. 110-111, (sonrasında, Ebû Bekir b. Behrâm).

11 Eser *Ortelius* ve *Mercator Atlası*'nın 1634 edisyonundan sonra genişletilerek William ve Joan Blaeu tarafından 1662 yılında 11 cilt olarak Latince yayımlanmıştır. Avrupa'da neşredilen atlasların hacimli ve kapsamlılarından olarak kabul görmüş olan eserin orijinal adı şu şekildedir: *Atlas Maior sive Cosmographia Blauiana, qua Solum, Salum, Coelum, Accuratissime Describuntur*.

12 Ebû Bekir b. Behrâm ed-Dımeşki, *Nusretü'l-İslâm ve's-Sürûr fi Tahrîr-i Atlas Mayor*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat, nr. 325.

Güneş sistemini konu edinen ilk eserlerden olarak zikredilebilir. Tercümenin ilk cildi genel astronomik konular ve Yerküre hakkında bilgilerle başlamakta, Kuzey Kutup daireleri ve kıtalar ile devam etmektedir. İkinci cilt İsveç, Polonya, Rusya coğrafyalarına, üçüncü cilt, kitapta yazıldığı haliyle, Nemçe yani Cermanya'ya, dördüncü cilt Felemenk Ülkesi'ne, beşinci cilt Fransa'ya¹³ altıncı cilt Afrika ve Asya kıtası coğrafyalarına tahsis edilmiştir. Anadolu coğrafyası ve şehirleri de yine altıncı ciltte konu edilmiştir. Yedinci ciltte İtalya, sekizinci ciltte Uzakdoğu, Çin-Japonya, son ciltte ise Yeni Dünya yani Amerika ile konuya girilmiştir. Geneli itibariyle Latince aslına tertib olarak mutabık kalmadığı söylenebilecek olan eserin farklı müellif nüshaları da mevcuttur. Ayrıca Ebûbekir Efendi'nin daha sonra eserini farklı yorum ve ilavelerle *İhtisar-ı Atlas Mayor* olarak yine hatırı sayılır hacimde özetlemiş olduğu çeşitli nüshalar da görülmektedir.¹⁴

Ebûbekir Efendi'nin coğrafya ile ilgili çalışmalarından Kâtib Çelebi *Cihannümâ*'sının her iki telifine de yapmış olduğu ilaveleri yani *Cihannüma Zeyli* zikre layıktır. Söz konusu zeyl, *Cihannümâ* Müteferrika tarafından ikmal edilerek basılırken temel kaynak olarak kullanılmıştır.¹⁵ Ebûbekir Efendi'nin *Risâle fi'l Coğrafya* ismiyle bir de Arapça eser kaleme aldığı bilinmektedir. 34 varak olan eser, bütünüyle Yerküre, Afrika, Asya, Avrupa ve Yeni Dünya (Amerika) kıta coğrafyalarını gösteren, *Atlas Mayor*'dan mülhem çizildiği anlaşılan 5 adet harita ihtiva etmektedir.¹⁶ Yine kaynaklarda Ebubekir Dimeşki'ye ait *Cevlânü'l Efkâr fi Avâlimi'l-Aktâr* isimli nüshası henüz tespit edilememiş olan coğrafya içerikli eser ile Eflak, Boğdan, Basarabya ve Kırım bölgelerine dair bir müstakil bir harita çalışmasının varlığı da zikredilmektedir.¹⁷

Osmanlı Devleti'nde eser tercüme geleneği coğrafya alanında Avrupa'dan tercümelerle başka bir boyut kazanmış olsa da ilk dönemlerden süregelen Doğu eserlerinin tercümesi geleneği XVII. yüzyılda da devam etmiştir. Bunlardan *Acâyibü'l-Mahlûkât* tercümeleri önemlidir. Klasik İslam kozmografya-coğrafya anlayışının nadide örneklerinden olarak çoğu nüshasında hayal âlemini tasvir eden minyatürlerle bezenmiştir. Hüseyin b. Mehmed b. Mustafa tarafından 1109/1697'de *Mir'ât-ı Acâyibü'l-Mahlûkât ve Keşf-i Garâyibü'l-Mevcûdât* adıyla

13 1662 yılında yayımlanan *Atlas Mayor*'un buraya kadar aynı konularla başladığı görülmektedir. Ancak 5. cildi İngiltere 6. cildi İrlanda ve İskoçya'ya 7. cilt Fransa'ya 8. cilt İtalya'ya 9. cilt İspanya ve Afrika'ya 10. cilt Asya Kıtası'na 11. cilt Amerika'ya ayrılmıştır. *Atlas Mayor*'da bahsi geçen 5, 6 ve 7. cildin konuları Ebû Bekir Efendi'nin tercümesinde beşinci ciltte özetle toplanmıştır.

14 Bkz. Ebubekir bin Behram ed-Dimeşki Efendi, *Muhtasarı Nusretü'l-İslâm ve's-Sürâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye 2994, 2995, 2996, Atif Efendi, nr. 1686; Ahmed Paşa, nr. 173.

15 Ayrıntı için bkz. Sarıcaoğlu, "Ebû Bekir b. Behrâm", s. 111.

16 Eser için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Köprülü Ahmed Paşa, nr. 176.

17 Sarıcaoğlu, "Ebû Bekir b. Behrâm", s. 111.

tamamlanan çalışmasının Kazvini'nin eserinin tam tercümesi olduğu zikredilmektedir. Hüsameddin el-Bursevî (v. 1632) tarafından yapılan *Acâyibü'l-Mahlûkât* tercümesi ve Rodosizâde Mehmed Efendi'nin (v. 1701) *Tekmile-i Terceme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât* adıyla Sururiddin Muslihiddin Mustafa Efendi (v. 1562)'nin yarıda kalan tercümesini tamamlaması bahse layıktır.¹⁸ Ayrıca Şerif Efendi'nin Farsça'dan tercüme etmiş olduğu *Mesâlikü'l-Memâlik* ve Gınavi Efendi (v. 1651) tarafından kaleme alınan *Tercüme-i Harîdetü'l-Acâ'ib* isimli eserler bu dönem doğu kaynaklı tercüme çalışmalarından olarak zikredilebilir.¹⁹

XVIII. Yüzyıl

Coğrafya çalışmaları XVIII. yüzyıl itibariyle daha ziyade Avrupa eserlerinin Osmanlı Türkçesi çevirileriyle karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Hollanda elçilik tercümanı Petros Baronian'ın Jacques Robbs'un *La Méthode Pour Apprendre Facilement la Géographie* (Paris 1685) isimli eserini *Risâle-i Coğrafya veya Fennümâ-yı Câm-ı Cem ez- Fenn-i Coğrafya* adıyla tercümesi önemlidir. 1733 yılında tamamlandığı bilinen eserin modern matematik, astronomi ve fizikî-riyazî coğrafya kavramlarını Osmanlı dünyasına aktarması önem taşır.²⁰ Mühtedî Osman bin Abdülmennan'ın Alman coğrafyacı Bernhard Varenius (1622-1650)'un *Geographia Generalis in Qua Affectionnes Generalles Telluri Explicantur* adlı Latince eserini Almanca çevirisinden *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya* adıyla Osmanlı Türkçesine tercüme etmiştir.²¹ Tercümenin salt bir tercüme olmaktan ziyade Nicolas Sanson'un *Geographic Description of all the World* adlı eseriyle ve Osman b. Abdülmennan'ın katkı ve yorumlarıyla birlikte bir derleme olduğu belirtilmiştir.²² 1749-1750 yıllarında tamamlanmış olan eser, 206 varak olup Avrupa'da meşhur atlaslar tarzında mütercim tarafından muntazam olarak çizilen 1165 hicri tarihli bir Dünya haritası ve kozmografik çizimler ihtiva etmektedir.²³ Bütünüyle dünya coğrafyasını konu edinen eserde 142. varağa kadar Avrupa ülkeleri anlatılmaktadır.

18 Ayrıntılar için bkz. *Acâyibü'l-Mahlûkât*, haz. Günay Kut, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2012 ve Günay Kut, "Acâ'ibü'l-Mahlûkât", *DİA*, c. 1, 1988, s. 315-317.

19 Gınavi Efendi'nin ayrıca coğrafya-tarih bilgilerini muhtevi *Turfetü'l-Ferâ'ib ve Tuhfetü'l-Acâ'ib* isimli bir eseri daha vardır. Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. M.A. Yekta Saraç, c. III, Ankara: TÜBA, 2016, s. 1318 ve *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. I, İstanbul: IRCICA, 2000, s. 58-59.

20 *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 132-133; Mahmut Ak, "Osmanlı Coğrafya Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 2, sy. 4, 2004, s. 176.

21 Eser ayrıntıları ve nüshalar için bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 157-160.

22 Bkz. Konstantinos Thanasakis, "The Ottoman Geographer Osman B. Abdülmennan and his Vision of the World in Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya (ca. 1749-1750)", Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2006.

23 Eserin nüshası için bkz. Osman bin Abdülmennan, *Terceme-i Kitâb-ı Coğrafya*, TSMK Emanet Hazinesi nr. 1448.

XVIII. yüzyılda coğrafya-kartografya çalışmaları açısından Osmanlı Devleti'nde hatırı sayılır miktarda derleme ve telif eserler de meydana getirilmiştir. Yukarıda bahsi geçtiği üzere yine Kâtib Çelebi *Cihannümâ*'sının sistematik tarzı sürdürülerek bazı eserlerin kaleme alındığı bilinmektedir. Bu çalışmalardan en önemlisi şüphesiz *el-Coğrafi* ve *Ressam* lakablarını taşıyan muhtedi İbrahim Müteferrika (1674-1744)'nın yapmış olduğu çalışmalardır.²⁴ Onun çalışmaları Osmanlı Devleti'nde coğrafya biliminin kimlik oluşturmasında ve *Cihannümâ*'nın dünya çapında şöhret kazanmasında etkili olmuştur. En önemli çalışması bilindiği üzere *Cihannümâ*'ya Ebubekir Dimeşki'nin zeyli ve kendi müdahaleleriyle (Tezyîl-i Tabî) birlikte sistematik *Atlas* şeklini kazandırması ve ilave ettiği 40 kadar harita ile eseri, matbaasında tab etmesidir (1732).²⁵ Bilinen teknil edilmiş haliyle eser daha sonra başta Latince olmak üzere Batı dillerine tercüme edilerek yaygınlaşacaktır. Yine Kâtib Çelebi'nin *Tuhfetü'l-Kibâr* adlı kitabının Müteferrika tarafından tab edilerek yayınlanması diğer önemli bir husustur.²⁶

Müteferrika'nın coğrafya çalışmalarına bir başka katkısı *Tarihü'l-Hind-i Garbî el-Müsemâ bi-Hadis-i Nev* adlı eserin 3-4 harita ve kozmografik çizim ilaveleriyle birlikte basılarak neşredilmesi şeklinde olmuştur. Söz konusu harita ve çizimlerin Müteferrika'nın bizzat kendisi tarafından döneminin üslubunca hazırlanarak çiziminin yapılmış olması önemlidir.²⁷ Müteferrika'nın tab etmiş olduğu eserlere ilave ettiği haritalar dışında müstakil haritalarının da olduğu ve matbaasındaki altı tezgahdan ikisini harita tersimi için tahsis ettiği belirtilmektedir.²⁸ Bu haritalardan *Marmara Denizi*, *Bahriye-i Bahr-i Siyah*, *Memâlik-i İran* ve *Mısır* haritaları bilinmektedir.²⁹ Telif ettiği *Usûlü'l-Hikem fi Nizâmü'l-Ümem* adlı siyasete dair eserinde de haritanın önemi ve lüzumu üzerinde duran İbrahim Müteferrika, bu açıdan döneminin kartograflığını hakkıyla yerine getirmiş gözükmektedir.³⁰

24 Cihannümâ'nın medhalinde kozmografik olarak Batlamyus, Copernicus, Brahe gibi kozmografların kainat sistemi üzerine görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi verilir. Bkz. Kâtib Çelebi, *Kitâb-ı Cihannüma li-Kâtib Çelebi*, (Müteferrika Tıpkı Basım), Ankara: TTK, 2009, giriş kısmı.

25 Orhan Şayik Gökay, "Cihannüma", *DİA*, c. 7, 1993, s. 541-542; Erhan Afyoncu, "Müteferrika", *DİA*, c. 21, 2000, s. 324-327.

26 Hayatı ve faaliyetleri ile ilgili ayrıntılar için bkz. Orlin Sabev, *İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746)*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2006.

27 Ayrıntılar için bkz. Sabev, *İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746)*, s. 193-196.

28 Fikret Sarıcaoğlu, "Harita (Osmanlılar Dönemi)", *DİA*, c. 16, 1997, s. 210-216.

29 *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 137.

30 Onun haritacılığı şüphesiz Doğu-Batı sentezi yaklaşımıyla ön plana çıkmakla birlikte, harita çizimlerinin o güne kadar Avrupa'da yapılanlara oranla teknik açıdan başarısı ile birlikte, Avrupa tarzında harita tezgahını kullanan ve harita hazırlayan şahıs olması yönüyle de önem arz etmektedir.

Müteferrika, başka bir çaba olarak Andreas Cellarius (1596-1665)'un *Atlas Coelestis Harmonia Macrocosmica seu Atlas Universalis et novus, totius universi creati Cosmographiam generalem, et novam exhibens* (Amsterdam 1660) adlı Latince astronomi eserini *Mecmu'atü'l Hey'etü'l-Kadîme ve'l-Cedîde* adıyla Osmanlı Türkçesine tercüme etmiştir. Yine iyi düzeyde Latince bilen Müteferrika'nın *Cihannümâ*'nın teknilinde kullanmak üzere Latince eserlerden faydalanarak *Füyûzât-ı Mıknatısiyye* adıyla bir de risale de yazdığı bilinmektedir.³¹

Bu yüzyılda bir başka müstakil ve hacimli çalışma Hasan Esîrî'ye aittir. 1652-1653 yıllarında doğmuş olabileceği ifade edilen Esîrî, bürokrasiden askerî hayata, esaretten sürgüne kadar yaşamış olduğu karmaşık hayatını, meraklı mizacı sayesinde renklendirmeyi başarabilmiş bir kişiliktir.³² *Mi'yârü'd-Düvel ve Misbârü'l-Milel* adlı eseri 1720-1722 / 1730-1732 tarihlidir.³³ Tarih-coğrafya eserleri olarak *Cihannümâ* ve atlaslar üslubunda kaleme alınan çalışma Hz. Âdem ile konuya başlamaktadır. Sonrasında İstanbul'un eski zamanlarındaki (Nuh Tufanı'ndan sonra) durumu ve önemli yapılar üzerine rivayete dayalı bilgilerle devam etmekte; İstanbul'un tarihi-coğrafyası bahsine geniş yer vermektedir. Akabinde eserde Rumeli (Traçiya)'den itibaren ayrıntılarıyla bütün Avrupa coğrafyası ve devletleri ele alınmaktadır. Avrupa bahsi sonrasında ise Çerkes, Abaza, Tatar, Gürcü taifeleri ve İran (Acem), Turan (Türkistan) yani bütün Asya, Hindistan, Çin ve Japonya, Amerika ve Afrika coğrafyaları hakkında geniş malumat verilmektedir. Eserde alışılmışın dışında Hz. Âdem'den itibaren kronolojik olarak hükümdarlar sıralanmakta ve eserin sonunda bitki ve hayvanlar hakkında ayrıntılı bilgiler konu edilmektedir. Müellifin esareti esnasında Latin, Macar, İtalyan ve Yunan tarihlerinden bilgiler topladığını zikretmiş olmasının yanı sıra, eserin temel kaynakları arasında *Atlas Mayor*'dan bahsedilmekte ve müellifin bu hususu açıkça vurguladığı müşahade edilmektedir.³⁴ Esîrî'nin kaynak olarak Kâtib Çelebi'yi arka planda tuttuğu, *Cihannümâ* veya *Atlas Minor* çevirisini kullandığına dair bir ifadenin bulunmadığı görülmektedir. Ancak Esîrî'nin o güne kadar kaleme alınmış Doğu eserleri ile birlikte Atlas tercümelerinin (*Atlas Minor-Mayor*) etkilerini birleştiren

31 Müteferrika'nın Latince bilgisi ve Avrupa'da coğrafya-kartografya alanındaki gelişmeleri takip ettiğinin görülmesi açısından terekesinde Avrupa'da basılmış 11 adet farklı *Atlas* nüshasının bulunması anlamlıdır. Sabev, *İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746)*, s. 349-350.

32 1731 yılından sonra vefat etmiş olma ihtimali ifade edilmektedir. Hayatı ve eserleri hakkında bkz. Göker İnan, *Hasan Esîrî'nin Mi'yârü'd-Düvel ve Misbârü'l-Milel İsimli Tarih ve Coğrafya Eseri (İnceleme-Transkripsiyon)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim dalı, İstanbul, 2017. (Sonrasında, *Hasan Esîrî*)

33 İnan, *Hasan Esîrî*, s. 44; Eserin yazma nüshası için bkz; Hasan Esîrî, *Mi'yârü'd-Düvel ve Misbârü'l-Milel*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2109 / 2110.

34 İnan, *Hasan Esîrî*, s. 21.

bir tarzda eseri telif ettiği söylenebilir. Aynı şekilde konu başlıkları ve içerik olarak *Atlas Minor* çevirisi ile örtüşen ifadeler ve bilgiler yer almaktadır.³⁵

Uslub ve tertib olarak *Cihannümâ* zeyli olarak da nitelendirilebilecek bir müstakil çalışma da Bartınlı İbrahim Hamdi Efendi'nindir. *Bartınlı Atlası* diye iştihar bulan eserini 1729-1749 tarihleri arasında kaleme almıştır. İki cilt olarak hazırlanan eserin sadece ikinci cildi tek nüsha olarak günümüze ulaşabilmiştir.³⁶ İlk cildi Anadolu ve Asya ülkelerine tahsis edildiği belirtilen eserin 509 varak olan ikinci cildinde Afrika, Avrupa ve Amerika coğrafyaları mevzu edilmiştir. Kaynak olarak müellifin müşahedeleri ile birlikte büyük ölçüde *Cihannümâ* ve *Levâmi'u'n-Nûr*'dan yararlanıldığı dikkat çekmekte ve İbrahim Hamdi Efendi'nin bunu *alâ kavl-i Atlas Minor* şeklinde açıkça belirttiği görülmektedir.³⁷ Eser dolaylı yollardan da olsa hem Doğu hem de Batı menşeli kaynakların bir arada kullanılmış olması açısından önemlidir.

Bu dönemde meşhur ve makbul bir çalışma olarak Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Ma'rifetnâme* (1756) isimli coğrafya-kozmografya ve astronomi içerikli ansiklopedik eseri ayrıca dikkat çekicidir. Pek çok yazma nüshası bulunan ve defalarca baskısı yapılan eserde yer alan harita ve coğrafi bilgiler için temel kaynak olarak *Cihannümâ* kullanılmıştır.³⁸

Osmanlı Devleti'nde önemli bir gelişme olarak Deniz (1773) ve Kara (1795) Mühendishaneleri'nin kurulması, bu okullarda coğrafya ve kartografya alanlarında gereksinime kapı aralamış gözükmektedir. Buralarda zaman içerisinde coğrafya ve kartografya alanlarında bazı gelişmelerin kaydedildiği, Avrupa'dan getirtilen hocaların ön plana çıktığı ve haritacılıkla uğraşan bir zümrenin tezahür ettiği görülmüştür. Bu vesile ile gerek mühendishanelerde okutulmak amacıyla eserler kaleme alınmış ve bu eserlerin çoğu mühendishane matbaasında tab edilmiş, gerekse mühendishane destgahlarında farklı alanlarda kullanılmak amacıyla Avrupa

35 Ayrıca Atlas Mayor ile Minor'ün benzer içeriğe sahip olduğu, *Cihannümâ* ve *Levâmi'u'n-Nûr*'un şöhreti dikkate alırsa Esîrî'nin Çelebi'nin telifatından bigane kaldığı söylenemez. Örnek olarak bkz. İnan, *Hasan Esîrî*, s. 1104 ve 254; Üstüner, *Levâmi'u'n-Nûr (Metin-Değerlendirme)*, s. 1014 ve 901 (Japon ve Korsika bahsi).

36 Bahsi geçen nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2044 numarada kayıtlıdır. Eserle ilgili ayrıntılar için bkz. Cengiz Orhonlu, "XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Coğrafya ve Bartınlı İbrahim Hamdi'nin Atlası" *Tarih Dergisi*, XIV/19, 1964, s. 115-140 ve Mahmut Ak, "Bartınlı İbrahim Hamdi ve Atlas'ı" *Belleten*, LXIV/239, 2000, s. 69-87.

37 Orhonlu, *Bartınlı Atlası*'nın temel kaynakları olarak Ptolemy, Plinius, Livius gibi antikçağ coğrafyalarını zikretmiş olsa da söz konusu isimler *Atlas Minor*'ün ana kaynakları olup *Levâmi'u'n-Nûr* vasıtasıyla Bartınlı'ya ulaşmış olması kuvvetle muhtemeldir. Benzerlikler için bkz. Üstüner, *Levâmi'u'n-Nûr (Metin-Değerlendirme)*, s. 194-197.

38 Ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Topaloğlu, "Marifetnâme", *DİA*, c. 28, 2003, s. 57-59. Örnek nüsha olarak bkz. İstanbul Arkeoloji Müze Kütüphanesi, nr. 1241; Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Böl. nr. 2851. Haliyle haritalar *Cihannümâ* vasıtasıyla *Levâmi'u'n-nûr*'dan intikal etmiştir. Bkz. Kâtib Çelebi, *Levâmi'u'n-Nûr fî Zulmet-i Atlas Minor*, Nuruosmaniye 2998.

tarzında haritalar hazırlanmıştır. Ayrıca Hacı İzzet Efendi, Hüseyin Rıfıkı Tamani, Muhyiddin Efendi gibi mühendishane muallimlerinin *Medhal-i Coğrafya*, *Usul-i Coğrafya* ve *Muhtasar Coğrafya* tarzında eserler kaleme aldıkları görülmüştür.

XVIII. yüzyıl sonunda Mahmud Raif Efendi ile ayrı bir boyut kazanan tercüme faaliyetleri, sonraki süreçte ders kitapları tarzında küçük eserlerin de tercümeyle oldukça yaygınlaşacaktır. Mahmud Raif Efendi'nin *Journal du Voyage de Mahmoud Raif Efendi en Angleterre, écrit par lui-même* adıyla Fransızca olarak yazdığı eserin döneminin çok gerisinde Batlamyus sistemine dayalı bilgileri nakletmesi dikkat çekicidir.³⁹ Eser daha sonra Yakovaki Efendi tarafından *Ucâletü'l-Coğrafya* adıyla Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiş ve mühendishane hocalarından Abdurrahman Efendi'nin *Cedid Atlas Tercümesi* ile birlikte Üsküdar'da Tabhâne-i Hümayûn'da tab edilerek neşredilmiştir (1218/1803).⁴⁰ İngiliz kartograf William Faden (1749-1836)'in *General Atlas* olarak bilinen eserinde yer alan haritalara dayanan çizimler ihtiva eden *Cedid Atlas Tercümesi* bir adet semâvî (celestial) harita ile birlikte Yerküre, Kutup daireleri, Anadolu ve Akdeniz coğrafyaları ile birlikte Avrupa, Asya, Amerika kıta ve ülkelerine dair 25 harita ihtiva etmektedir. Eser Osmanlı coğrafyacılığı açısından teknik kaygılarla çizilen ilk atlas olma özelliği ile ön plana çıkmaktadır.

Divan-ı Hümayun tercümanlarından İstavrakı Efendi'nin İngiliz William Playfair (1759-1823)'in Avrupa devletlerinin gelir-gider ve nüfus gibi bilgilerini içeren istatistiğe dair *The Statistical Breviary*⁴¹ adlı risalesinin tercümesi 1811'de tamamlanmıştır. Eserin mukaddimesinde Osmanlı camiasında yeni bir ilim olarak istatistikten bahseden mütercim, eserde bulunan iki adet nüfus, gelir-gider ve yüzölçümü bilgilerini gösteren cedveli (harita) aktarmayı ihmal etmemiştir. Eser bu anlamda beşeri coğrafya açısından önemli görülmektedir.⁴²

XIX. Yüzyıl

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde coğrafya çalışmaları müstakil eserlerin yanında özellikle Fransızca'dan çeviri eserlerle kendini gösterir. XIX. asır, bu açıdan Osmanlı coğrafyacılığında "çeviri dönemi" olarak görülebilir. 1821 yılında kurulan Tercüme Odası mütercimlerinin de çabalarıyla yüzlerce eser Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Özellikle Padişah II. Abdülhamid'in makbul mütercimlerinden Ahmet Nermi Efendi'nin ikiyüze yakın sayıda seyahatname çevirileriyle bu çalışmalar zirveye ulaşacaktır.

39 M. Alaaddin Yalçınkaya, "Mahmud Raif Efendi as the Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi: The First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador to London [1793-1797]", *OTAM*, 1994, c. V, s. 422-443.

40 *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 170; Ak, "Osmanlı Coğrafya Çalışmaları", s. 177.

41 İstatistikte kullanılan diagramların geliştirici ve bir nevi mucidi kabul edilen William Playfair'in eseri için bkz. *The Statistical Breviary*, London, 1801.

42 Eserin nüshası için bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Emanet Hazinesi, nr. 1447.

XIX. yüzyılda Tercüme Odası mütercimlerinden Güzeloğlu Aram'ın Fransızca'dan tercüme etmiş olduğu *Hikâye-i Bahriyye* adlı çalışması tercüme eserlerdendir (1815?). 28 varak olan eserde mukaddimeden sonra sekiz fasıl halinde Batı Karadeniz'den itibaren sırasıyla Sinob, Trabzon, Kars, Batum, Tiflis, Kefe ve Tuna Nehri, Kili, Akkirman, Dobruca gibi ön plana çıkan şehirlerle birlikte Karadeniz kıyıları hakkında malumat verilmekte ve yeri geldikçe deniz fenerleri zikredilmektedir.⁴³

Müneccimbaşı Osman Sâ'ib Efendi (v.1864), yine bu dönemde tercüme etmiş olduğu astronomi, matematik, tıp alanlarındaki çalışmaları ve hocalığıyla ön plana çıkmaktadır. Küçük yaşlardan itibaren tıp, gökbilim, matematik, felsefe, din bilimleri gibi akli nakli ilimler; Arapça, Farsça ve Fransızca dilleri üzerine tahsil yapan Osman Sâ'ib Efendi, Tıp mektebinde muallimlik (1827), ikinci müneccimlik (1841), müneccimbaşılık (1849) ve Dârü'l-Mu'allimîn'de hocalık görevlerinde bulunur. Çok sayıda öğrenci yetiştirdiği bilinen Osman Sâ'ib Efendi Dârü'l-Fünûn'da coğrafya dersleri ve konferanslar vermiştir. Müneccimbaşılık görevini ifası esnasında Fransız coğrafyacı Adrien Balbi (1782-1848)'nin *Abrege de Geographie*⁴⁴ adlı eserini *Tercüme-i Coğrafya* olarak Osmanlı Türkçesine çevirmiştir. Eser, *Muhtasar Coğrafya: Avrupa* (1841), *Coğrafya-yı Asya* (1842) ve *Coğrafya-yı Kıt'a-i Afrika* (1846)⁴⁵ olarak ayrı ayrı neşredilmiştir.⁴⁶ Bahsi geçen tercüme dışında Osman Sâ'ib Efendi Dârü'l-Mu'allimîn öğrencileri için *Ta'limü'l-Küre* adıyla bir de 32 sayfalık risale kaleme almıştır. Ayrıca *Takvîm-i Sâl-i Receb 1271-29 Cemâziyelahir 1272* isimli takvimleri 1855 yılında basılmıştır.⁴⁷ Yine Paris meridyenine göre çeşitli şehirlerin enlem ve boylam değerlerini verdiği *Esâmî-i Büldân* adlı bir eser daha neşrettiği kaydedilmektedir.⁴⁸

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde coğrafya çalışmaları açısından atlas, coğrafya alanında müstakil eser ve ders kitaplarının yanı sıra coğrafi bilgiler içeren onlarca seyahatname ve sefaretname tarzında eserler de tercüme edilmiştir. Bunlardan yukarıda zikredildiği üzere sultanın tercümanlarından olan Ahmed Nermi Efendi (1860-1909)'da sağ)'nin tercüme dikkat çekicidir.⁴⁹ Tercüme yapacak

43 Eser İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu'nda TY 6705 numara ile kayıtlı olup Fransızcası hakkında malumat bulunmamaktadır.

44 Andrien Balbi, *Abrege de Geographie*, Paris, 1828.

45 Eserin Afrika kısmı tez olarak çalışılmıştır: Fatih Karaaslan, "Osman Saib Efendi'nin Coğrafya-i Kıt'a-i Afrika Adlı Eserinin Transkribi", Yayınlanmamış Master Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İstanbul, 2015.

46 *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 205-206.

47 Hayatı ile ilgili ayrıntılar için bkz. Atilla Bir, Burak Barutçu, Mustafa Kaçar, *Osmanlı'da Gökküresi Kullanımı (Osman Saib Efendi'nin Ta'limü'l-Küre Risalesi) / Use of the Celestial Sphere by the Ottomans (Osman Saib Efendi's Ta'limü'l-Küre)*, İstanbul, 2012. (Türk Denizcilik Tarihi Kongresi'nde dağıtılmak üzere basılmıştır.) s. 9-13.

48 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. I-III, haz. M.A. Yekta Saraç, Ankara: TÜBA, 2016, s. 1284.

49 Hakkında daha fazla bilgi için bkz. Nahit Sırrı Örik, *Ahmed Nermi Efendi'nin Hayatı Hakkında Not*, Taha Toros Arşivi, nr. 34.

derecede Rusça ve Fransızca'yı iyi bilen Ahmed Nermi Efendi Harbiye'de Rusça muallimliği yapmış, daha sonra Ceyb-i Hümayûn-ı Hazret-i Mülûkâne Mütercimliği (1886) görevine getirilerek padişahın azline kadar bu görevde kalmıştır.⁵⁰ Sultan II. Abdülhamid'in isteğiyle 200'e yakını seyahatname, 100'e yakın da edebiyat (hikaye-roman) olmak üzere 300 civarında eseri Fransızca ve Rusçadan Osmanlı Türkçesine tercüme etmiştir. Eserlerinin büyük kısmı mütercim hattı ile İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunurken bu eserlerden çoğu dönemde basılmıştır.⁵¹ Söz konusu coğrafya ve seyahat eserleri, bu dönemde Osmanlıların uzak veya yakın diğer ülkelere ve medeniyetlere artan ilgisini ve merakını da sergilemektedir.

Osmanlı coğrafya çalışmalarında tercüme eserlerin genel karakteristik özelliği, pek çoğunun mütercimin kaleminden sadır olan ilave yorum, değerlendirme ve çizimlerle müstakil hüviyet kazanmasıdır. Bu anlamda gerek harita gerekse topografik, astronomik ve coğrafi olarak çok sayıda tercüme eser kaleme alınmasına rağmen bunların pek çoğu, özellikle XIX. yüzyıl tercümelemleri, çığır açıcı nitelikte eserler değildir. Bunların bilimsel ve toplumsal birtakım pratik çözüm ve ihtiyaca binaen tercüme edilip yayınlanmış eserler olduğu söylenebilir. Doğrudan coğrafya ile ilgili tercüme eserleri bilim olarak coğrafyaya katkı sağlamaktan ziyade Osmanlı dünyasında coğrafya eğitiminde ve coğrafya-kartografya algısının yerleşmesinde önemli rol üstlenmiştir. Avrupa'da gerek coğrafya-kartografya gerekse astronomi bilimine dair yakalanan gelişmeler, Mercator projeksiyon, Copernicus sistemi gibi modern coğrafyanın temelini oluşturan bilimsel yaklaşımlar, çeviri eserler sayesinde Osmanlı bilim dünyasına geç de olsa aktarılabilmiş ve zamanla yaygınlık kazanmıştır. Kısaca söylemek gerekirse, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde müstakil, özgün, bilimde çığır açıcı eserlerin kaleme alınmasından ziyade, Batı'da coğrafya alanındaki çalışmaların tercüme edilmesi yoluyla bu sahadaki gelişmelerin takibi yoluna gidildiği görülmektedir. Özellikle son yüzyılda coğrafya alanındaki çeviri eserlerin hacmi bu doğrultuda oldukça artış göstermektedir.

Osmanlı coğrafya çalışmaları açısından bahse değer bir başka nokta *Cihannümâ*, *Atlas* tercümelemleri gibi şöhreti haiz eserlerin XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yapılan istinsahları ile birlikte bu tarz çalışmaların derleme ve muhtasar eser veya risalelere kaynaklık etmesi hususudur. Bu sayede çok sayıda amatör veya profesyonel anlamda çalışmalar yapılmıştır. Bu minvalden olarak, Milli Kütüphane nr. 26 Hk 555'te kayıtlı 164 varaklık eserde, Mukaddimeden sonra bulunan "Hulâsa-i Tercüme-i Atlas Minor" ifadesine nazaran eser *Levâmi'u'n-Nûr* olarak

50 Hakkında başka bir çalışma için bkz. İbrahim Şirin, "Gazete, Kitap, Tiyatro Karşısında İmajını Korumaya Çalışan Sultan ve Maiyeti: Sultan II. Abdülhamid ve Ahmet Nermi", *Folklor/ Edebiyat Dergisi*, c. 17, sy. 66, 2011/2, s. 39-55.

51 Yakınlarda yayınlanan eseri için bkz. Konstantin Dmitrievich Nosilov, *Merv Seyahatnamesi, Ahmed Nermi Tercümesi*, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2015.

nitelendirilmiştir. Ancak eserin *Levâmi'ü'n-Nûr*, *Evzah-ı Mesâlik*, *Takvim-i Büldân* ve matbu *Cihânnümâ* gibi eserlerden derlemelerle XVIII.-XIX. yüzyıllarda telif edildiği anlaşılmaktadır. Benzer özelliklerde müellifi belli olmayan çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür. Yine British Museum OR. 12.364 numarada kayıtlı 250 varaklık eser *Tercüme-i Coğrafya* adını taşımaktadır. Kitabın girişinde “Coğrafya-yı Merhûm Kâtib Çelebi Rahmetü'l-lahi Te'âlâ” ifadesi yer almaktadır.⁵² Ancak kitapta Kâtib Çelebi'nin çalışmalarından faydalanılmış olsa da eser tamamen ona ait değildir. Klasik Doğu kaynaklı eserler tarzında kaleme alınmış olan çalışmanın ilk bölümünde *Levâmi'ü'n-Nûr* ile benzer başlık ve konular ele alınmaktadır. Ancak ikinci kısımda klasik tarzda 22 adet kozmografik çizim bulunmaktadır. Soru cevap şeklinde Yerküre, burçlar ve iklimlerin konu edildiği eserin temmet kaydında 23 Safer 1219 (3 Haziran 1804) tarihi görülmektedir.

Öte yandan son dönem Osmanlı bilginleri içerisinde önemli sayılabilecek derecede coğrafya eseri vücuda getirmiş şahsiyetlerin varlığı da dikkat çekicidir. Bunlardan Mehmed Örfi Paşa (v.1854) Fransızca eserlerden derlemek suretiyle kaleme aldığı eser ile ön plana çıkar. *Coğrafya-yı Örfi* adıyla bilinen ve 56 varak olan eserini, Sultan II. Mahmud'a takdim ederek onun teveccühünü kazanmıştır. 1242/1827 yılında tamamlanmış olan eserin temel konusunu Avrupa ve Akdeniz coğrafyası oluşturmaktadır.⁵³

Coğrafya çalışmalarında XIX. yüzyıl, bilim dalı olarak coğrafyanın keyfiyetinin ikmalinden ziyade kemiyetinin tekessürü olarak ifade edilebilir. Dönemde Doğu tarzı coğrafya anlayışı ile birlikte yenileşme karakterli olarak Batı etkisiyle tercümelerin ve telif eserlerin kaleme alındığı görülür. Söz konusu telif eserler daha çok Coğrafya-yı Umûmî, Muhtasar Coğrafya, Coğrafya Risâlesi, Yeni Usûl Coğrafya gibi yaygın ve genel başlıklar altında ve çok fazla sayıda olup pratik anlamda fayda sağlaması gayesiyle kaleme alınmış çalışmalardır. Bu çalışmaların çoğunun coğrafi anlamda çığır açıcı olmaktan uzak oldukları görülür. Ayrıca “atlas” kelimesinin son dönem coğrafya eserleri içerisinde anlam daralmasına uğradığı, kelimeyi literatüre kazandıran Ortelius ve Mercator'un harita çizimleriyle birlikte tarihten-coğrafyaya çok farklı konularda bilgi ihtiva eden haritalarla desteklenmiş büyük hacimli eserler olmaktan çıkarak, sadece haritalardan oluşan mecmualar için veya eserler içerisinde bulunan haritalara tahsis edilen bölümler için kullanılır hale geldiği dikkat çeken başka hususlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Bir başka husus olarak, Tanzimat dönemi sonrasında okullarda coğrafya eğitime verilen önemin artması ve coğrafya eğitiminin zorunlu hale gelmesi sahaya olan ilginin artmasına sebep olmuştur. Bu nedenle bilim adamlarından daha

52 Fihristten sonra Latin alfabesi ile Franz Taeschner M. Nr. 41 ifadesi yer alır.

53 Eserin bilinen tek nüshası için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2045; Ayrıca eserle ilgili değerlendirmeler için bkz. Fikret Sarıcaoğlu, *Piri Reis'den Örfi Paşa'ya Osmanlı Tarihi Haritaları ve Tarihi Coğrafya Eserleri*, İstanbul: Çamlıca Yay., 2015, s. 178, 197-210.

çok muallimler tarafından gerek Avrupa'dan tercüme gerekse derleme yoluyla pratik amaçlarla da olsa çok sayıda eserin kaleme alınmış olduğu görülür. Söz konusu muallimlerden, Faik Sabri Duran (1882-1943) ve Osman Safvet Geylangil bu alanda yapmış oldukları çalışmalar ve yayınladıkları irili ufaklı onlarca eser ile ön plana çıkmışlardır.⁵⁴

Yüzyılın sonlarına doğru klasik Doğu tarzında eser telifinden uzaklaşıldığı, diğer alanlarda olduğu gibi coğrafya ve kartografya alanında da Avrupa'daki gelişmelerin yakından takip edildiği görülür. Bu dönemde matbaada basılan yüzlerce eserle birlikte el yazması eserlerin varlığını sürdürüyor olması da dikkat çekicidir. Özellikle yüzyılın sonlarında Edirne İdadî Mektebi'nde Fransızca muallimi olan Mehmed Reşid Efendi'in (1898'de sağ) *Kıta'ât-ı Hamse Coğrafyası* adıyla kaleme almış olduğu yedi ciltlik eser önemlidir. Eser son dönem yazma eser örneklerinden olup el çizimi modern tarzda haritaları ile de kendisini göstermektedir.⁵⁵ Eserin birinci cildi giriş mahiyetinde genel coğrafi bilgileri havi olup ikinci cildi Osmanlı coğrafyası, üçüncü cildi Avrupa, dördüncü cildi Asya, beşinci cildi Afrika, altıncı cildi Amerika ve son cildi Avusturalya kıta coğrafyalarına tahsis edilmiştir.⁵⁶

Son dönem çalışmalarında özgün gelişme olarak görülebilecek başka bir husus Avrupa'da önceki yüzyıllarda neşvünema bulan coğrafya sözlükleri tarzında ansiklopedik sözlüklerinin kaleme alınmasıdır. Bu eserlerin ilklerinden olarak Dr. Hüseyin Remzi Paşa (1839-1896)'nın Çorlulu Esad Efendi ile birlikte hazırladığı *Coğrafya Lugati* (1876) zikredilebilir.⁵⁷ Daha sonra hacimli ve tamamlanmış bir çalışma olarak Yağlıkçızade Ahmed Rifat Efendi (v.1895)'nin Doğu ve Batı kaynaklarından derlenen *Lugat-i Tarihiyye ve Coğrafiyye* adlı çalışması gelmektedir.⁵⁸ Yedi cilt olarak 1822-1883 yıllarında yayınlanmış olan eser, tarihten önemli şahıslara ve ön plana çıkan şehirlerin tarihi coğrafyalarına kadar pek çok farklı konuda bilgilerin alfabetik olarak sıralandığı ansiklopedik bir çalışmadır.⁵⁹ Benzer özelliklere sahip olarak ifade edilebilecek bir başka ansiklopedik sözlük mahiyeti taşıyan eser Şemseddin Samî'nin *Kâmûsü'l-A'lâm*'ıdır. Eser 1888-1899 yıllarında

54 Bu alanda Faik Sabri Duran 38, Osman Safvet Geylangil 28 kadar eser neşretmişlerdir. Ayrıntılar için bkz. Didem Sevtap Yeşiltepe, *Osmanlı Döneminde Coğrafyanın Müfredatta Yer Alması ve Hazırlanan İlk Ders Kitapları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2010, s. 145-163. Ayrıca bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 534-551 ve 556-568. Söz konusu şahısların Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra eserlerini "Yeni Türkiye..." tashihiyle tekrar neşrettikleri görülür.

55 Eserin nüshası için bkz. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY, Nr. 4160-4166.

56 Ayrıca bilgi için bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 339-341.

57 Bir kısmı yayınlanabilmiş olan eser hakkında bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 328-329.

58 Eser ve müellif için bkz. Abdülkadir Özcan, "Ahmet Rifat Efendi, Yağlıkçızâde", *DİA*, c. 2, 1989, s. 130-131.

59 Eser için bkz. Yağlıkçı-zâde Ahmed Rif'at, *Lugat-i Tarihiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul: Mahmûd Bey Matba'ası, 1299-1300.

tamamlanmış olup toplamda altı cilt olarak fasiküller halinde neşredilmiştir. M. N. Bouillet'in *Dictionnaire Universel D'Histoire et de Geographie* adlı eseri örnek alınarak hazırlanan eserde Doğu kaynaklarından da bilgilerin alındığı görülür. Bu açıdan Doğu-Batı eserlerinin sentezi olarak ifade edilebilecek olan çalışma tarih, coğrafya ve önemli şahsiyetler hakkında bilgiler ihtiva etmektedir.⁶⁰

Bu konuda bir başka kayda değer çalışma tarih-coğrafya muallimi ve Kolağası Ali Cevad (v.1914)'a aittir. Tarih ve coğrafya konusunda önemli çalışmaları bulunan Ali Cevad'ın ansiklopedik sözlük tarzında hazırlanmış olduğu *Memâlik-i Osmaniyyenin Tarih ve Coğrafya Lugati* adlı dört ciltlik eseri 1894-1900 yıllarında neşredilmiştir. Osmanlı coğrafyası açısından önemli olan eserin ilk üç cildi şehir, kaza, nahiye gibi Osmanlı idari birimlerine tahsis edilmiştir. Eserde Efes, Kız Kulesi gibi önemli görülen yerlerin resimleri ile birlikte yer yer haritalar, nüfus ve istatistik cedvelleri konulmuştur. Üçüncü cildin sonunda Osmanlı hakimiyeti altındaki şehir, kaza ve nahiye bilgileri alfabetik olarak ayrıca sıralanırken hazırlanmış olan fihristte bahsi geçen yerlerin Osmanlı Türkçesiyle birlikte Latin alfabesiyle de yazılmış olması dikkat çekicidir. Eserin dördüncü cildinde ise önemli şahsiyetler hakkında bilgiler bulunmaktadır.⁶¹ Ali Cevad'ın coğrafya eserleri sadece bununla sınırlı değildir. Ayrıca *Felemenk Kıt'ası ve Devleti Hakkında Ba'zı Ma'rûzât ve İstilâ'ât* adıyla bir gezi hatıratı; *Fezleke-i Coğrafya-yı Umûmî* adıyla iki cildi yayınlanmış dört ciltlik riyazi coğrafya, jeoloji ve kıtalar coğrafyasına ait bir eseri bulunmaktadır. Yine ders kitabı olarak kullanılmak üzere *Hülâsa-i Coğrafya-yı Osmânî*, *Muhtasar Coğrafya-yı Osmânî* ve *Resimli Mücmel Coğrafya* isimli eserleri de yayınlamış olduğu zikredilmektedir.⁶²

Seyahat Türünde Çalışmalar (XVII.-XIX. Yüzyıl)

İlk bakışta doğrudan coğrafya eseri gibi değerlendirilmese de içerikleri itibariyle coğrafi bilgileri haiz seyahatname-sefaretname tarzı eserlerin önemli örnekleri XVII. yüzyıl itibariyle artış göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde seyahatname kültürü XVII. yüzyılda Evliya Çelebi ile zirveye ulaşmıştır. Bu anlamda seyahatname türü ile adını bütünleştiren, yaşadığı dönemden itibaren çok sayıda çalışmaya konu olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi önemlidir.⁶³ 1611 yılında İstanbul'da doğduğu

60 Eser ve müellif için bkz. Abdullah Uçman, "Şemseddin Sâmî", *DİA*, c. 38, 2010, s. 519-523.

61 Söz konusu son üç eser de ansiklopedik sözlük olarak önemini korumaya devam etmektedir.

62 Hakkında daha fazla bilgi için bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 460-465. Ali Cevad ve coğrafya için bkz. Mehmet Akif Ceylan, "Ali Cevad'ın Hayatı ve Türkiye Coğrafyasına Katkıları / Life of Ali Cevad and His Contributions to the Turkish Geography", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 11, sy. 61, 2018, s. 242-254.

63 Eseri yakınlarda tekrar neşredilmiştir. Bkz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, (haz.) I-II Cilt, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013; Hayatı hakkında bkz. Mücteba İlgürel, "Evliya Çelebi", *DİA*, c. 11, 2012, s. 529-533.

ve iyi bir eğitim aldığı bilinen Çelebi'nin 1630'lu yıllarda İstanbul'dan başlayarak 1681 yılına kadar Osmanlı ve civar ülke coğrafyalarına yapmış olduğu seyahatleri konu edinen eserinin asıl adı *Tarih-i Seyyâh Evliya Efendi*'dir. Gezip gördüğü yerleri özgün üslubuyla anlattığı 10 ciltlik seyahatnamesinde müşahedeleri ile birlikte döneminin önemli kaynaklarını da kullandığı görülür.⁶⁴ Son dönemlerde oluşan yaygın kanaate göre eserinin asıl nüshaları Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat (nr. 304, 305, 307, 308) ve Revan (nr. 1457) bölümlerinde bulunmaktadır. Yakın dönemde, Evliya Çelebi'nin coğrafya sahasında çizmiş olduğu haritaları gün yüzüne çıkarılmıştır. Bunlar Vatikan'da bulunan Nil Haritası,⁶⁵ ve Katar Milli Kütüphanesi'nde bulunan Mezopotamya Haritası'dır. Erzurum ve Van'dan itibaren Fırat-Dicle nehirlerinin kaynağı ile birlikte Basra Körfezi ve Ortadoğu coğrafyasını gösteren söz konusu harita 3 metre uzunluğu ve 50 cm genişliği ile dikkat çekmektedir.⁶⁶

XVIII. yüzyılda seyahatname tarzı eserler ile birlikte sefaretname türü eserlerin de yaygınlaştığı görülmektedir. Daha ziyade siyasi ve diplomatik bilgiler ihtiva eden sefaretnameler, yer yer siyasi-fiziki ve beşeri coğrafya alanlarında değerlendirilebilecek bilgiler içermeleri açısından önemlidir.⁶⁷ Bunlardan Yirmisekiz Mehmed Çelebi (Fransa), Hacı Ali Ağa (Lehistan), Ahmed Resmi Efendi (Prusya ve Avusturya), Ahmed Vasıf Efendi (İspanya), Ahmed Azmi Efendi (Avusturya) sefaretnameleri ön plana çıkmaktadır. Bu tarz sefaretnamelerin sayısı XVIII. yüzyılda gittikçe artmış, 1793 yılında Yusuf Agha Efendi'nin Londra'ya daimi elçi olarak gönderilmesiyle başlayan süreç sonrasında hacimsel olarak da genişlemiştir.⁶⁸

Öte yandan XIX. yüzyılda seyahatnameler, bu asırda Batı'da görülen her alanda ilerlemenin bir yansıması olarak Batı dünyasına ilgiyi daha da artırmıştır. Avrupa ve dahilinde Balkanlar, Hindistan, Çin, Japonya dahilinde Uzakdoğu ülkeleri başta olmak üzere Asya ülkeleri ve Amerika kıtası gibi Osmanlı dünyasınca na-malum olan bölgelere seyahat edenlerin sayısı artmıştır. Bunun yanı sıra gidilen bölgeyi tanıtmak için yazılan seyahatname türü telifler de yaygınlaşmış ve daha önce bahsi geçtiği üzere Avrupa'da seyahatname tarzında yazılan eserlerin Osmanlı

64 Eser ve kaynakları hakkında geniş malumat için bkz. Hakan Karateke, Hatice Aynur, *Evliya Çelebi Seyahatnamesinin Yazılı Kaynakları*, Ankara: TTK, 2012 ve Nuran Tezcan, "Seyâhatnâme", *DİA*, c. 37, 2013, s. 16-19.

65 Nil haritası için bkz. Robert Dankoff, Nuran Tezcan, *Evliya Çelebi'nin Nil Haritası "Dürr-i bî-misîl in ahhâr-ı Nil"*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

66 Harita hakkında malumat için bkz. Zekeriya Kurşun, "Does the Qatar Map of the Tigris and Euphrates belong to Evliya Çelebi?", *Osmanlı Araştırmaları*, c. XXXIX, 2012, s. 1-15.

67 Sefaretnamelerle ilgili bkz.; Kemal Beydilli, "Sefâret ve Sefâretnâme Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, c. XXX, 2007, s. 9-30. ayrıca bkz. Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara: TTK, 1992.

68 Yusuf Agha Efendi ve eserleri hakkında bkz. M. Alaaddin Yalçınkaya, *The First Permanent Ottoman Embassy in Europe/ The Embassy of Yusuf Agha Efendi to London (1793-1797)*, İstanbul: ISIS, 2010.

Türkçesine tercümesinde de ciddi bir artış olduğu görülmüştür. Bu ise Osmanlı toplumunda dış dünyanın daha fazla tanınması için bir pencere açmıştır.

Askeri amaçla veya hac yolculuğunda rehber olması için kaleme alınan eserlerin ilk örneğini Matrakçı Nasuh'un *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn* adlı çalışması oluşturur. Yol güzergahları, menzil ve konaklar hakkında bilgi içeren bu tarz eserler daha çok *Menazil-i Hac* ve *Menasik-i Hac* telifleri olarak zuhur etmiştir. Bunlar İstanbul'dan Mısır, Şam ve Mekke'ye gidiş yollarının mil ya da saat hesabıyla ölçülerini bildiren çalışmalardır. Bunlardan Yusuf Nabi Efendi'nin hac dönüşü 1678-1679 yıllarında kaleme aldığı *Tuhfetü'l-Haremeyn* adlı eseri Osmanlı dünyasında meşhur olmuş, 50'ye yakın istinsahı ile literatürde yerini almıştır.⁶⁹ Yine Abdurrahman B. Hasan Edirnevi'nin hac dönüşü kaleme aldığı *Menâsikü'l-Mesâlik* zikre layıktır. Hac rehberi olarak da ifade edilebilecek olan eser coğrafya açısından menzîlnâme tarzında olup Edirne-Şam ve Şam-Mekke yol güzergahı hakkında bilgiler ihtiva etmektedir.⁷⁰ Ayrıca bu alanda Fethi Efendi'nin XVIII. yüzyılın ortalarında kaleme aldığı düşünülen *Vasfî'l Menâzil min Mısır ilâ Mekke ve mine-ş-Şam ilâ Mekke ve min Dumeşk ile'l-Kuds*⁷¹ adlı eseri ve müellifi henüz belli olmayan *Risâle-i Menâzil-i Tarîk-i Hacc-ı Şerîf*⁷² gibi küçük hacimli manzum teliflerin olması da bir başka dikkat çeken husustur.

XIX. yüzyıl itibarıyla menzîlname türünde görülebilecek eserler içerisinde askeri amaçlı topografya ve mevzi çalışmaları da dikkat çekmektedir. Bu sahada gerek ders kitabı olarak okutulmak üzere gerekse artan savaşlar sebebiyle askeri alanda kullanılmak amacıyla özellikle devletin son yıllarında *topografya*, *askeri coğrafya* ve *coğrafya-yı sevki'l-ceyşi* isimleriyle stratejik coğrafya eserlerinin telif ve tercümesinde artış olduğu görülür. Bu tarz eserlerden olarak mühendishane hocalarından Seyyid İsmail Hakkı'nın⁷³ *Coğrafya-yı Sevki'l-ceyşi* (1890), *Memâlik-i Osmâniyye'nin Sevki'l-ceyş Coğrafyası* (1892)⁷⁴ ve *Tahtî-i Arâzî-i Askerî*, I-III Cilt (1890-1897-1899) ile Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne muallimi ve Erkân-ı Harbiyye yüzbaşlarından Ahmed Refik'in *Coğrafya-yı Sevki'l-ceyşi*,⁷⁵ (1895-1896) ve *Rehber-i Coğrafya-yı Sevki'l-ceyşi* (1898) isimli eserleri zikredilebilir.

69 Ayrıntı için bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 119-122; Abdülkadir Karahan, "Nâbi", *DİA*, c. 32, 2006, s. 258-260.

70 Ayrıntı için bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 83.

71 Köprülü Ahmed Paşa nr. 342'de kayıtlı olan eser ve müellif hakkında bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 163-165.

72 Eserin nüshası için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2861/1. Ayrıca bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 636-637.

73 Müellif ve eserleri için bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, s. 447-453.

74 Eser için bkz. İsmail Hakkı, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Sevki'l-ceyş Coğrafyası*, Mühendishâne-i Berr-i Hümayûn Matba'ası, 1310.

75 Eser için bkz. Ahmed Refik, *Coğrafya-yı Sevki'l-Ceyşi*, İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne Matba'ası, 1314.

Astronomi, Astroloji ve Kartografya

Coğrafyanın önemli öğelerinden astroloji, astronomi (ilm-i nücum, ilm-i hey'et) ve kozmografyanın coğrafya çalışmalarının ilk dönemlerinden itibaren coğrafya bilimi dahilinde ele alındıkları aşikardır. Ancak XVI. yüzyıl sonrasında diğer bilim dallarında olduğu gibi bu alanlarda da bir nevi ihtisaslaşmanın olduğu söylenebilir. Münecimbaşlarının hazırladıkları takvimler ve kaleme aldıkları müstakil eserlerle birlikte XIX. yüzyılın ikinci yarısında gecikmeyle de olsa Rasathane'nin yeniden teşekkülü sonrasında bu çalışmaların daha düzenli hale gelmiş olduğu söylenebilir. Bu bağlamda gerek ilim adamlarınca gerekse resmi görevliler tarafından meydana getirilen yüzlerce telif ve tercüme eser benzer bir müstakil çalışmayı gerektirecek derecede fazladır.⁷⁶

Coğrafya ile birlikte seyreden bir başka bilim dalı olarak kartografya, yukarıda geçtiği üzere XVI. yüzyıl sonrasında Kâtib Çelebi ile başlayan tercüme faaliyetleri neticesinde Avrupa etkisiyle yeni bir yapıya bürünmüştür.⁷⁷ Sonrasında yapılan çalışmalarda hem İslam coğrafyacıları tarzında hem de Batı (Mercator Projeksiyonu) tarzında haritaların çizildiği görülür. Tercümelerle birlikte ithal olarak Osmanlı coğrafya literatürüne giren haritaların yanısıra her iki türde de harita çizimlerinin XVI. yüzyıl sonrasında tedricen arttığı görülmektedir. Bu durum XIX. yüzyılda abartılı bir hal almış, hatta doğrudan harita ihtiva eden mecmuaların Avrupa eserlerinden uyarlanmak suretiyle meydana getirildiği görülmüştür. Yine Osmanlı ülkesinde gerek bireysel çalışmalarla gerekse devlet eliyle çizilmiş veya XVI. yüzyıl sonrası artan siyasi ilişkiler ve savaşlar sebebiyle yabancılar tarafından Osmanlı toprakları üzerine yapılmış onlarca çalışmayı elzem kılacak derecede pek çok harita vardır. Bunların hem Türkiye hem de yabancı devletlerin arşiv ve kütüphanelerinde izlerini sürmek günümüzde dahi mümkündür.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde coğrafya çalışmalarının klasik çağ sonrasında Avrupa kaynaklı eserlerin tercümesi ile farklı bir boyut kazanarak hem bilimsel ihtisaslaşma adına hem de gelişmeleri yakalama adına ilerleme kaydettiği görülmektedir. Söz konusu uzun dönem içerisinde gerek telif gerekse tercüme veya şerh

76 Konu ile ilgili kapsamlı bir literatür çalışması IRCICA tarafından hazırlanarak neşredilmiştir bkz. *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, (ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), I-II Cilt, İstanbul: IRCICA, 1997; zeyli için bkz. *Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi Zeylleri*, (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen), İstanbul, 2011 ve *Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi Genel İndeksi*, (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen), İstanbul, 2011. *Osmanlı Astroloji Literatürü Tarihi ve Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi Zeyli*, (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen), İstanbul, 2011.

77 Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki 15. yüzyılda Batlamyus coğrafyası tercümesi, Piri Reis'in meşhur Dünya haritası, Ali Macar Reis'in Atlası gibi çalışmalarda görüldüğü üzere Osmanlı kartografyası Avrupa'dan büsbütün habersiz değildir.

tercüme olarak çok sayıda eser kaleme alındığı dikkat çekmekle birlikte bu yolda yine yeniden yorumlanmış, özgün, uyarlama eser ve haritaların yapıldığı ve son yüzyılda haritacılık ve coğrafyacılık alanlarında modern coğrafyaya temel teşkil edecek eserler vücuda getirildiği görülür.

Osmanlı Devleti'nde coğrafi bilgiler içeren oldukça fazla esere rastlanır, ancak doğrudan coğrafya bilimine dair eserlerin sayısı oldukça azdır. XVI. yüzyıl sonrası gerek Doğu menşeli gerekse Batı menşeli tercümelerin yanısıra, kaleme alınan müstakil orjinal eserler de mevcuttur. Ayrıca bilim olarak coğrafyanın müstakil hüviyet kazandığını gösteren son dönem eserleri ile birlikte yüzlerce kıymetli eserin Osmanlı uleması tarafından kaleme alınmış olduğu görülmektedir.

Öte yandan XVI. yüzyıl sonrası Avrupa'da coğrafya alanında yakalanan gelişmeler, basılan yüzlerce haritalar, atlaslara nazaran Osmanlı bilim dünyasının coğrafya algısı henüz kemal bulmuş bir bilim olmaktan uzak olarak karşımıza çıkmaktadır. 1570'lerin Avrupasında yapılan Dünya haritası, Osmanlı toplumunda Müteferrika sayesinde XVIII. yüzyılda henüz neşvünema bulurken bu dönemde Avrupa'da çok daha detaylı çizimler içeren büyük hacimli modern atlasların basıldığı bilinmektedir.

Osmanlı dünyasında Avrupa gelişmelerini yakalamaya çalışan bazı coğrafya çalışmalarının hala Avrupa usulü ile klasik uslubu birlikte götürdüğü anlaşılmaktadır. Modern anlamda coğrafya bilimine doğru bir yönelişin olduğu, ayrıca astronomi, kozmografya, iktisadi coğrafya, kartografya, topografya, seyahatname vs. alt dallarda bir ihtisaslaşmanın meydana geldiği görülür. Bu sahada Avrupa'daki gelişmelerin yoğun bir şekilde takip edilmiş olmasına rağmen klasik anlamda İslam coğrafya ekolünün izleri son dönemlerde bile kendisini hissettirmeye devam etmiştir. Gerek haritalarda gerekse coğrafya eserlerinde matbu neşirlerle birlikte el yazması eserlerin devamlılığı da dikkat çekici düzeydedir.

Esasında Osmanlı Devleti'nde coğrafya ve haritacılık faaliyetleri bir yerde Avrupa'nın izinde seyretmiştir. Osmanlı coğrafya çalışmaları kapsamında XVI. yüzyıl sonrası vücuda getirilen eserler XIX. yüzyıl başlarına kadar müstakil, özgün çalışmalar ile bazı tercüme eserlerin neşri şeklinde kendisini gösterir. Bundan sonraki dönemde ise telif eserlerin yazımı devam etmekle birlikte, daha ziyade tercümelere yönelinmiştir ve tercümeler sahanın ağırlık noktasını oluşturmuştur. Bu asırda yapılan sayısız tercüme eser, aslında Osmanlı dünyasında coğrafyaya dair artan ilgiye de işaret eder. Neticede son yüzyılda kaleme alınan çalışmalarla coğrafya algısı toplumun anlayabileceği daha basit düzeye indirgenmiştir. Bu nedenle gerek harita gerekse coğrafya bilgisine halkın rağbeti artmıştır.

Telif ve Tercüme Eserler⁷⁸

- Abdullah Efendi, *Sefâretnâme*, TSMK, Emanet, Nr. 1438/2; Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi nr. 2281.
- Abdurrahman Ali Bey, *El-Ezhâr Er-Riyâziyye fi'l-a'mâlî't-Topografîyye*, Mısır, 1291/1874.
- Abdurrahman bin Hasan el-Edirnevî, *Menâsik El-Mesâlik*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail 104/3.
- Abdurrahman Efendi el-Bağdâdî, *Tercüme-i Seyâhatnâme-i Brezilya*, İstanbul, Matba'a-i Âmire, 1288/1871.
- Abdurrahman Efendi, *Cedîd Atlas Tercümesi*, İstanbul, 1217/1803.
- Abdurrahman Nâfiz, *Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1319/1901.
- Abdurrahman Şeref, *Coğrafya Dersleri*, I. Sene, İstanbul, 1323/1905.
- Abdurrahman Şeref, *Coğrafya Dersleri*, II. Sene, İstanbul, 1323/1905.
- Abdurrahman Şeref, *Coğrafya Dersleri*, III. Sene, İstanbul, 1324/1906.
- Abdurrahman Şeref, *Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul 1301, 1303, 1323/1884, 1886, 1905.
- Abdurrahman Şeref, *İstatistik ve Coğrafya-yı Umrânî*, İstanbul, 1314/1896.
- Abdurrezzak Efendi, *Milâdî 1799 Senesi Düvel-i Avrupa'nın Ahvâli*, İÜTY, nr. 3781.
- Abdülgânî Senî, *Yemen Yolunda*, İstanbul, 1325/1909.
- Abdülgânî e'n-Nablûsî, *El-Hakîka ve'l-Mecaz fî Rihleti Bilâd E's-Şâm ve Mısır ve Hicâz*, British Museum, OR., nr. 14295.
- Abdülgânî e'n-Nablûsî, *El-Hazretü'l-Ünsiyye fi'r-Rihleti'l-Kudsiyye*, Şam, Zahiriyye Ktb; nr. 6844.
- Abdülgânî e'n-Nablûsî, *Hulletü'z-zehebü'l-İbrîz fî Rihlet-i Ba'l bek...*, British Museum, OR. nr. 3633.
- Abdülgânî e'n-Nablûsî, *E't-tuhfetü'n-Nablusiyye fi'r-rihleti't-Trablusiyye*, Şam, Zahiriyye Ktb; nr. 4761.
- Abdülkâdir Câmî' Baykut, *Trablusgarb'dan Sahrâ-yı Kebîr'e Doğru Seyâhat*, İstanbul, 1326 / 1908.
- Abdülkadir Kadri, *Bursa Rehberi*, Bursa, 1329 / 1913.
- Abdülvâhid Efendi, *Takrîr fî Vilâyet-i Trablus*, Yapı Kredi, Sermet Çifter, Nr. 591.
- Abdürrezzak Bahir Efendi, *Risale (sefâretnâme)*, 1845.
- Abdülaziz Efendi, *Çin'de Din-i Mübîn-i İslam*, İstanbul, 1319 / 1901.
- Abdürrezzak Dervîş, *El-Mişkâtü's-Seniyye fi'l-Küretü'l-Arzîyye*, Mısır, 1289 / 1872-1873.
- Abdürreşîd İbrâhîm, *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişâr-i İslâmiyyet*, İstanbul, 1328 / 1912.
- Acâ'ibü'l-Büldân*, Berlin, MS. OR. Oct. 1604.
- Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Reşid Efendi, Nr. 611.
- Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmûd Efendi, Nr. 4899/1.
- Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, Upsala Üniversitesi Kütüphanesi, Nr. 637.

78 Verilen liste genel bir liste olup bütün eserleri kapsamamaktadır. Listede verilen eserlerle ilgili daha geniş bilgi için bkz. *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. I-II, İstanbul: IRCICA, 2000.

- Ahmed Atâ, *Bursa ve Civârı*, İstanbul, Kırk Anbar Matba'ası, 1298 / 1880.
- Ahmed Azmi Efendi, *Sefâretnâme-i Prusya*, İÜTY, Nr. 6112.
- Ahmed Azmi Efendi, *Fas Sefaret Takriri*, TSMK, Nr. E. 4034.
- Ahmed Besim, *Haritalı Yeni Coğrafya-yı Osmânî*, Trabzon, 1332 / 1914.
- Ahmed Besim, *Yeni Coğrafya İlk Mekteb İkinci Sınıflar İçin*, Trabzon, 1332 / 1914.
- Ahmed Besim, *Yeni Coğrafya İlk Mekteb Üçüncü Sınıflar İçin*, Trabzon, 1332 / 1914.
- Ahmed Celal - İsmail Münîr, *Yeni Usul Muharrer Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1327 / 1909.
- Ahmed Cemâl, *Coğrafya-yı Osmânî*, İÜTY, Nr. 4266.
- Ahmed Cemâl, *Coğrafya-yı Sagîr*, İstanbul, 1310 / 1894.
- Ahmed Cemâl, *Coğrafya-yı Umûmî*, İÜTY, Nr. 4445.
- Ahmed Cemâl, *Memâlik-i Osmâniyye'ye Mahsûs Coğrafya-yı Askerî*, İstanbul, 1310 / 1894.
- Ahmed Cevad Paşa, *El-Ma'lûmât El-Kâfiye fî Ahvâl-i Memâlik-i Osmâniyye*, İstanbul, 1289 / 1872.
- Ahmed Dürri Efendi, *İran Sefâretnâmesi*, TSMK, Revan, Nr. 1313; Hazine, Nr. 1432.
- Ahmed Efendi (Bahriye Kolağası), *Afrika Seyâhatnâmesi*, İstanbul, 1291 / 1874.
- Ahmed Efendi (Bahriye Kolağası), *Hive Seyâhatnâmesi*, *Musavver*, İstanbul, 1292 / 1875.
- Ahmed Efendi (Bahriye Kolağası), *Musavver Türkistan Seyâhatnâmesi*, İstanbul, 1294 / 1877.
- Ahmed Fârîseş-Şidyak, *El-Vâsıta ilâ Ma'rifeti Malta ve Keşfü Muhabbe'âtı Fünûn-ı Avrupa*, Tunus, 1283 / 1866.
- Ahmed Hâmid Ongunsu, *Osmanlı Coğrafya-yı Tabîî ve İktisâdîsi*, İstanbul, 1334 / 1918.
- Ahmed İhsân Tokgöz, *Altı Hafta Nil'de Seyâhat*, İstanbul, 1312 / 1894.
- Ahmed İhsân Tokgöz, *Avrupa'da Ne Gördüm*, İstanbul, 1307 / 1891.
- Ahmed İhsân Tokgöz, *Tuna'da Bir Hafta*, İstanbul, 1327 / 1909.
- Ahmed İhsan Bey, *Asya-yı Şarkî'ye Seyâhat*, 1307 / 1889-1890.
- Ahmed İhsan Bey, *Seksen Günde Devr-i Âlem*, 1302 / 1885.
- Ahmed Kaptan, *Mu'âvin-i Bahriyyûn Yâhûd Hikmet-i Bahriyye*, İstanbul: Basiret Matba'ası, 1292 / 1875.
- Ahmed Midhat Efendi, *Avrupa'da Bir Cevalân*, İstanbul, 1307 / 1889.
- Ahmed Midhat Efendi, *Medhal-i Târîh-i Fünûn-ı Coğrafya*, İstanbul, 1296 / 1879.
- Ahmed Midhat Efendi, *Acâ'ib-i Âlem*, İstanbul, 1299 / 1882.
- Ahmed Muhtar, *Fenn-i Coğrafya*, İstanbul, 1286 / 1869.
- Ahmed Muhtar, *Rehber-i Umrân İstanbul-Bağdâd Yolunun Etrâfındaki Arâzî Hakında Mütâle'at*, İstanbul, 1318 / 1900.
- Ahmed Nâcî, Osman Sâmî, Ahmed Nûrî, *Umûm-ı Memâlikin Husûsiyle Düvel ve Bilâd-ı İslâmiyyenin Mikdâr-ı Nüfûsiyle Mesâha-i Sathıyyesini Câmî Aksâm-ı Selâseden İbâret Ma'lûmât-ı Matlûbe*, İÜTY, Nr. 8988.
- Ahmed Nermi, *Temöv Seyahati*, (Yazar: Sibar), İÜTY, 2186.
- Ahmed Nermi, *Afrika Ortasında Yirmi Ay*, (Yazar: Miçon), İÜTY, 2565.

- Ahmed Nermi, *Zinder Kıt'ası*, (Yazar: Auguste Teryober), İÜTY, 4572.
- Ahmed Nermi, *Gobi Çölü'nde Ondokuz Gün Seyahat*, (Yazar: Garum Garjımaylo), İÜTY, 4533.
- Ahmed Nermi, *Asya ve Okyanusya Seyâhatlerim*, (Yazar: Doma Tosyol), İÜTY, 4574.
- Ahmed Nermi, *Amerika'da Newyork'dan Dozel Orleansa*, (Yazar: Jul Hore), İÜTY, 4577.
- Ahmed Nermi, *Amerika Kıt'ası*, (Yazar: Poul Burje), İÜTY, 4578.
- Ahmed Nermi, *Tibet Seyâhatnâmesi*, (Yazar: Gerard), İÜTY, 4586.
- Ahmed Nermi, *Nijer Nehri Boyunda*, (Yazar: Hanry Niele), İÜTY, 4597.
- Ahmed Nermi, *Merv Seyâhati*, (Yazar: Dimitriyevic), İÜTY, 4603.
- Ahmed Nermi, *Seleb Adaları Seyâhati*, (Yazar: Jul Lagard), İÜTY, 4604.
- Ahmed Nermi, *Bahr-i Lut Seyâhati*, (Yazar: Balanka Nehuriye), İÜTY, 4959.
- Ahmed Nermi, *Mormanlar Memleketinde Seyâhat*, (Yazar: Kont de Osonil), İÜTY, 4966.
- Ahmed Nermi, *Peru'dan Şili'ye*, (Yazar: Demay), İÜTY, 4968.
- Ahmed Nermi, *Avusturalya Seyâhati*, (Yazar: Salfary), İÜTY, 5103.
- Ahmed Nermi, *Hatt-ı İstivâ'dan Şimâlî Afrika'ya*, (Yazar: Dunyol), İÜTY, 5134.
- Ahmed Nermi, *Mekke'ye Seyâhatim*, (Yazar: Jroh Kornelmon), İÜTY, 5135.
- Ahmed Nermi, *Kutb-ı Cenûb'da Bir Kış*, (Yazar: Northenschild), İÜTY, 5136.
- Ahmed Nermi, *Cenûbî Amerika'da İkibin Fersahlık Seyâhat*, (Yazar: Julye), İÜTY, 5137.
- Ahmed Nermi, *Avusturalya'da Son Seyâhatim*, (Yazar: Vendrih), İÜTY, 5139.
- Ahmed Nermi, *Acâyibât Âlemi*, (Yazar: Salfary), İÜTY, 5140.
- Ahmed Nermi, *Fransa Kutub Seyâhatleri*, (Yazar: Bosenar), İÜTY, 5141.
- Ahmed Nermi, *Kore Seyâhatnâmesi*, (Yazar: Eşmid), İÜTY, 5142.
- Ahmed Nermi, *Nansen'in İspiçriğ Seyâhati*, (Yazar: Nansen), İÜTY, 5145.
- Ahmed Nermi, *Sent Espri Adası'nda İnci Sayyâdları*, (Yazar: Muşık (?), İÜTY, 5146.
- Ahmed Nermi, *Mercan Denizi'nde Seyâhat*, (Yazar: Arman de Bary), İÜTY, 5147.
- Ahmed Nermi, *Mülûk Adaları'nda Seyâhat*, (Yazar: Arnold), İÜTY, 5148.
- Ahmed Nermi, *Tondura Kutasında Seyâhat*, (Yazar: Briot), İÜTY, 5145.
- Ahmed Nermi, *Eser İsmi Okunamamış*, (Yazar: Beryum), İÜTY, 5149.
- Ahmed Nermi, *Şimali Amerika'da Bir Seyâhat Hâdisesi*, (Yazar: Poul Burje), İÜTY, 5150.
- Ahmed Nermi, *Birmanya'da Seyâhat*, (Yazar: Labordone), İÜTY, 5151.
- Ahmed Nermi, *Kongo Seyâhati*, (Yazar: Bernard), İÜTY, 5152.
- Ahmed Nermi, *Fas Seyâhati*, (Yazar: Fortune de Bua Goye), İÜTY, 5153.
- Ahmed Nermi, *Kamboç Seyâhati*, (Yazar: Hale), İÜTY, 5154.
- Ahmed Nermi, *İran Seyâhati*, (Yazar: Moran), İÜTY, 5155.
- Ahmed Nermi, *Garbî Afrika İçinde (Devle) ve (Şanvan) İki Fransız Seyyâhı* (Yazar: Auguste Teryober), İÜTY, 5156.
- Ahmed Nermi, *Gordon Peachin Kutb-ı Cenûbî'ye Seyâhati*, (Yazar: Edgar Poe), İÜTY, 5157.
- Ahmed Nermi, *Mösyö Çelinjer'in Denizler Ülkesine Seyâhati*, (Yazar: Heggel), İÜTY, 5158.
- Ahmed Nermi, *Finlandiya Seyâhati*, (Yazar: Lojer Leyk), İÜTY, 5159.
- Ahmed Nermi, *Afrika-yı Garbî Seyâhati*, (Yazar: Fortune de Bua Goye), İÜTY, 5160.
- Ahmed Nermi, *Brahmaputra Nehri Boyunca Seyâhat*, (Yazar: Kollas), İÜTY, 5161.

- Ahmed Nermi, *Amerika'da Ayer Memleketi*, (Yazar: Bolyo), İÜTY, 5162.
- Ahmed Nermi, *Cenûbî Madagaskar Seyâhati*, (Yazar: Şarl Roje), İÜTY, 5163.
- Ahmed Nermi, *Fas'dan Tevat'a*, (Yazar: Fortune De Bua Goye), İÜTY, 5164.
- Ahmed Nermi, *Tibet Seyâhati*, (Yazar: Goron), İÜTY, 5165.
- Ahmed Nermi, *Bir Avrupalı Kızın Habeşistan'a Seyâhati*, (Yazar: Bosenar), İÜTY, 5166.
- Ahmed Nermi, *Liena Nehri'nden Japonya Denizi'ne Seyâhat*, (Yazar: Klamats Marten), İÜTY, 5167.
- Ahmed Nermi, *Trablus'dan Vahalara Seyâhat*, (Yazar: Arnold), İÜTY, 5168.
- Ahmed Nermi, *Alaska Seyâhatnâmesi*, (Yazar: Lonsedal), İÜTY, 5169.
- Ahmed Nermi, *Belçika Vapurunun Kutb-ı Cenûbî'ye Seyâhati*, (Yazar: Jeriah), İÜTY, 5170.
- Ahmed Nermi, *Hatt-ı İstivâ Altında Bir Kış*, (Yazar: Henry Kodro), İÜTY, 5172.
- Ahmed Nermi, *Kutb-ı Şimâlî Güzergâhında Son Keşfiyât*, (Yazar: Borisof), İÜTY, 5173.
- Ahmed Nermi, *Bahr-i Ebyâz'da Bir Seyâhat*, (Yazar: Q. Sintısın), İÜTY, 5174.
- Ahmed Nermi, *Mançuri Seyâhati*, (Yazar: Garjımaylo), İÜTY, 5175.
- Ahmed Nermi, *Tırnova Seyâhati*, (Yazar: Sıbar), İÜTY, 5176.
- Ahmed Nermi, *Aşantiya'da Seyâhat*, (Yazar: Jul Gros), İÜTY, 5177.
- Ahmed Nermi, *Meksika Seyâhati*, (Yazar: Beyar), İÜTY, 5178.
- Ahmed Nermi, *Sibirya'dan Sakalin'e*, (Yazar: de Bonne), İÜTY, 5179.
- Ahmed Nermi, *Sosyete Adaları'nda Seyâhat*, (Yazar: Demay), İÜTY, 5180.
- Ahmed Nermi, *Kâfiristan Seyâhatnâmesi*, (Yazar: Bugdanoviç), İÜTY, 5181.
- Ahmed Nermi, *Şimâl Akvâmı İçinde*, (Yazar: Baron de Paye), İÜTY, 5182.
- Ahmed Nermi, *Petersburg ve Moskova Seyâhati*, (Yazar: Nokum), İÜTY, 5184.
- Ahmed Nermi, *Devr-i Afrika*, (Yazar: Augusto Teryober), İÜTY, 5185.
- Ahmed Nermi, *Tunus Seyâhati*, (Yazar: Hazar), İÜTY, 5186.
- Ahmed Nermi, *Arslanlar Memleketine Seyâhat*, (Yazar: Bosenar), İÜTY, 5187.
- Ahmed Nermi, *Fars'ın Şimâlinde Cenûbuna*, (Yazar: Fukold De), İÜTY, 5188.
- Ahmed Nermi, *Seyâhat Keşifleri*, (Yazar: Benijer), İÜTY, 5189.
- Ahmed Nermi, *Neyanza Gölü Etrâfında*, (Yazar: Vikont Boreg), İÜTY, 5190.
- Ahmed Nermi, *Kutb-ı Şimâlî'ye İlk Seyâhat*, (Yazar: Jul Guros), İÜTY, 5192.
- Ahmed Nermi, *Seyâhatler Keşifler*, (Yazar: Raul July), İÜTY, 5193.
- Ahmed Nermi, *Japonya Seyâhatnâmesi*, (Yazar: Gladky), İÜTY, 5194.
- Ahmed Nermi, *Dahume Seyâhati*, (Yazar: Bover Don), İÜTY, 5195.
- Ahmed Nermi, *Avusturalya Niamniamları*, (Yazar: Frederic Dillaye), İÜTY, 5196.
- Ahmed Nermi, *İstanbul Seyâhati*, (Yazar: Emile Ber), İÜTY, 5197.
- Ahmed Nermi, *Kalundik Seyâhati*, (Yazar: de Fon Vebiyey), İÜTY, 5198.
- Ahmed Nermi, *Seylan Seyâhatnâmesi*, (Yazar: Koveş), İÜTY, 5199.
- Ahmed Nermi, *Annam Seyâhatnâmesi*, (Yazar: Arman de Baji), İÜTY, 5200.
- Ahmed Nermi, *Afrika'nın En Büyüik Adasında Seyâhat*, (Yazar: de Kenuva), İÜTY, 5202.
- Ahmed Nermi, *Fedâ'i Bir Seyyâh*, (Yazar: Morris Mozy), İÜTY, 5203.
- Ahmed Nermi, *Güyan Vahşileri İçinde*, (Yazar: Nanry Kodro), İÜTY, 5204.
- Ahmed Nermi, *Afrika'da Konakri'den Lobi'ye Seyâhat*, (Yazar: de Ruil), İÜTY, 5205.
- Ahmed Nermi, *Siyam Seyâhati*, (Yazar: Labordone de), İÜTY, 5208.

- Ahmed Nermi, *Golf Düküne Seyâhat*, (Yazar: Benijer), İÜTY, 5209.
- Ahmed Nermi, *Üç Guyan Seyâhati*, (Yazar: Krevo), İÜTY, 5210.
- Ahmed Nermi, *Zambej'den Zengibar'a*, (Yazar: Logran), İÜTY, 5211.
- Ahmed Nermi, *Nordenschild'in Kutb-ı Cenûbî'den Avdeti*, (Yazar: Northenschild), İÜTY, 5212.
- Ahmed Nermi, *Java'da On Ay*, (Yazar: Tesavve de Richard), İÜTY, 5213.
- Ahmed Nermi, *Montevy'nin Afrika Seyâhati*, (Yazar: Montevy), İÜTY, 5214.
- Ahmed Nermi, *Çin'in Garbinda Neler Var*, (Yazar: Garjımaylo), İÜTY, 5215.
- Ahmed Nermi, *Hogar Toprakları İçinde*, (Yazar: Alfons), İÜTY, 5216.
- Ahmed Nermi, *Uganda'da Seyâhat*, (Yazar: Auguste Teryober), İÜTY, 5217.
- Ahmed Nermi, *Baron Towel'in Kutub Seyâhati*, (Yazar: Towel), İÜTY, 5218.
- Ahmed Nermi, *Afrika'da Kavali Niamniamları*, (Yazar: Volfel), İÜTY, 5219.
- Ahmed Nermi, *Afrika'da Kongo Memleketi Seyâhati*, (Yazar: Benijer), İÜTY, 5220.
- Ahmed Nermi, *İki Kıt'a Sâhillerinde Seyâhat*, (Yazar: Pelç), İÜTY, 5221.
- Ahmed Nermi, *Teryober'in Afrika'yı Devretmesi*, (Yazar: Auguste Teryober), İÜTY, 5223.
- Ahmed Nermi, *Çin Eşkiyâları İçinde*, (Yazar: Piyer Mayel), İÜTY, 5224.
- Ahmed Nermi, *Nijer Vâdisi'nde Seyâhat*, (Yazar: Jan Debu), İÜTY, 5226.
- Ahmed Nermi, *Afrika Kabâ'ili İçinde*, (Yazar: Robert Düke), İÜTY, 5227.
- Ahmed Nermi, *Afrika'nın Merkezine Seyâhat*, (Yazar: Ogust), İÜTY, 5228.
- Ahmed Nermi, *Güyan Merkezi Seyâhatnâmesi*, (Yazar: Hanry Kodro), İÜTY, 5229.
- Ahmed Nermi, *Groenland Seyâhatnâmesi*, (Yazar: Nansen), İÜTY, 5230.
- Ahmed Nermi, *El-Kıfre Vâhâsı'ndan Afrika İçlerine*, (Yazar: Julien), İÜTY, 5231.
- Ahmed Nermi, *Çad Gölü Adalarında Seyâhat*, (Yazar: Stenav), İÜTY, 5232.
- Ahmed Nermi, *Afrika Müslümanları İçinde*, (Yazar: Jul Garus), İÜTY, 5235.
- Ahmed Nermi, *Senegal'de Seyâhat*, (Yazar: Berusler), İÜTY, 5236.
- Ahmed Nermi, *Birmanya Seyâhati*, (Yazar: Şerlivon), İÜTY, 5137.
- Ahmed Nermi, *Amazon Nehri Boyunda*, (Yazar: Krevo), İÜTY, 5238.
- Ahmed Nermi, *Ubangi'den Çad Gölüne*, (Yazar: Dıbovski), İÜTY, 5239.
- Ahmed Nermi, *Afrika'nın Cenûbindan Şimâline*, (Yazar: Diyekul), İÜTY, 5240.
- Ahmed Nermi, *Koşınşin Seyâhati*, (Yazar: Fortune de Bua Goye), İÜTY, 5241.
- Ahmed Nermi, *Çin'in Bir Eyâletinde Seyâhat*, (Yazar: Luskod), İÜTY, 5242.
- Ahmed Nermi, *Garileyin İspiçrig Seyâhati*, (Yazar: La Clark), İÜTY, 5243.
- Ahmed Nermi, *Senegambiya Seyâhati*, (Yazar: Logran), İÜTY, 5244.
- Ahmed Nermi, *Vapokomoz Zencileri İçinde*, (Yazar: Pilgrem), İÜTY, 5245.
- Ahmed Nermi, *Dahume'de Üç Sene Esâret*, (Yazar: Edmond Şudvan), İÜTY, 5246.
- Ahmed Nermi, *Tunus'dan Bahr-i Muhî't'e Atlâsiye*, (Yazar: Moran), İÜTY, 5247.
- Ahmed Nermi, *Polinezya Vahşîleri İçinde*, (Yazar: Klen), İÜTY, 5248.
- Ahmed Nermi, *Kutb-ı Şimâli'ye Seyâhat*, (Yazar: Bosenar), İÜTY, 5249.
- Ahmed Nermi, *Mançuri Seyâhati*, (Yazar: Luskod), İÜTY, 5250.
- Ahmed Nermi, *Bangi Seyâhati*, (Yazar: Fonder), İÜTY, 5251.
- Ahmed Nermi, *Oporto Seyâhati*, (Yazar: Edward Fua), İÜTY, 5252.
- Ahmed Nermi, *Kayur Seyâhati*, (Yazar: D'octon Vigne), İÜTY, 5253.
- Ahmed Nermi, *Aksa-yı Şark'da Bir Sene*, (Yazar: Marzay), İÜTY, 5254.

- Ahmed Nermi, *Güyan Bonisleri İçinde*, (Yazar: Katıks), İÜTY, 5255.
- Ahmed Nermi, *Foro'nun Sahrâ-yı Kebîr Seyâhati*, (Yazar: Foro), İÜTY, 5256.
- Ahmed Nermi, *Yeni Kaledonya Seyâhati*, (Yazar: Ispoli), İÜTY, 5257.
- Ahmed Nermi, *Afrika'da İlk Seyyahlar*, (Yazar: Logran), İÜTY, 5258.
- Ahmed Nermi, *Şoa Seyâhati*, (Yazar: Demay), İÜTY, 5259.
- Ahmed Nermi, *Türkistan'dan İran'a Seyâhat*, (Yazar: Arnold), İÜTY, 5260.
- Ahmed Nermi, *Basam Seyâhati*, (Yazar: Vuatüre), İÜTY, 5261.
- Ahmed Nermi, *Asya-yı Vustâ Seyâhati*, (Yazar: Seven Hedin), İÜTY, 5262.
- Ahmed Nermi, *Manding Zencileri İçinde*, (Yazar: Federb), İÜTY, 5263.
- Ahmed Nermi, *Şimâlî Amerika Seyâhati*, (Yazar: Bosenar), İÜTY, 5264.
- Ahmed Nermi, *Afrika Ortasında Yirmi Ay*, (Yazar: Migeon), İÜTY, 5265.
- Ahmed Nermi, *İkibin Kilometrelik Bir Seyâhat*, (Yazar: Lui Kata), İÜTY, 5266.
- Ahmed Nermi, *Kolombiya Seyâhati*, (Yazar: Arnold), İÜTY, 5267.
- Ahmed Nermi, *Kazamans Seyâhati*, (Yazar: Bosenar), İÜTY, 5268.
- Ahmed Nermi, *Arzu'n-Nâr Seyâhati*, (Yazar: Ruson), İÜTY, 5269.
- Ahmed Nermi, *Seyâhat-i Garîbe*, (Yazar: Dük de Orlean), İÜTY, 5270.
- Ahmed Nermi, *Panama Seyâhati*, (Yazar: Wolfrom), İÜTY, 5271.
- Ahmed Nermi, *Masablar Memleketi*, (Yazar: Peters), İÜTY, 5272.
- Ahmed Nermi, *Türkistan'dan Moğolistan'a Seyâhat*, (Yazar: Poul Labbe), İÜTY, 5273.
- Ahmed Nermi, *Fekik Seyâhati*, (Yazar: Poul Belvizen), İÜTY, 5274.
- Ahmed Nermi, *Kızgızlar Memleketi'nde*, (Yazar: Berem), İÜTY, 5275.
- Ahmed Nermi, *İngiltere Kongosunda Seyâhat*, (Yazar: Niyoko), İÜTY, 5276.
- Ahmed Nermi, *Keşmir'den Kaşgar'a Seyâhat*, (Yazar: Valeski Perje), İÜTY, 5278.
- Ahmed Nermi, *Küçük Buhârâ Seyâhati*, (Yazar: Rodomund Payol), İÜTY, 5279.
- Ahmed Nermi, *Florida'dan Alaska'ya Seyâhat*, (Yazar: Auguste Teryober), İÜTY, 5280.
- Ahmed Nermi, *Şimâlî Akvâmı İçinde*, (Yazar: Baron De Paye), İÜTY, 5282.
- Ahmed Nermi, *Sahalin Adası Seyâhati*, (Yazar: Lahard), İÜTY, 5282.
- Ahmed Nermi, *Bulucistan Seyâhati*, (Yazar: Arandark), İÜTY, 5282.
- Ahmed Nermi, *Seyyâh Andre'ye Dâ'ir Taharriyât*, (Yazar: Bıyorn), İÜTY, 5283.
- Ahmed Nermi, *Komandor Adaları'nda Seyâhat*, (Yazar: Lahard), İÜTY, 5284.
- Ahmed Nermi, *Cezâyir-i Acîbe Seyâhati*, (Yazar: Emile Loris), İÜTY, 5285.
- Ahmed Nermi, *Malfaşlar ile Havaslar Memleketi*, (Yazar: Jerar), İÜTY, 5286.
- Ahmed Nermi, *Tibet'ten Asya-yı Vustâya*, (Yazar: Şarl Huber), İÜTY, 5287.
- Ahmed Nermi, *Onaltı Ay Seyâhat*, (Yazar: Moran), İÜTY, 5288.
- Ahmed Nermi, *Doktor Şarkon'un Kutb-ı Cebûbi Seyâhati*, (Yazar: Northenschild), İÜTY, 5289.
- Ahmed Nermi, *Groinland Seyâhati*, (Yazar: Dük de Orlean), İÜTY, 5290.
- Ahmed Nermi, *Bir Seyyâhın Hâtıraları*, (Yazar: Bosenar), İÜTY, 5291.
- Ahmed Nermi, *Turan'dan Saygon'a Seyâhat*, (Yazar: Andre Mevil), İÜTY, 5292.
- Ahmed Nermi, *Atlas Dağı Seyâhati*, (Yazar: Belvizen), İÜTY, 5293.
- Ahmed Nermi, *Bin Dokuzyüz Dört Seyâhatleri*, (Yazar: Şarl Burono), İÜTY, 5294.
- Ahmed Nermi, *Hind Çini Seyâhati Hâtıraları*, (Yazar: De Matosyo), İÜTY, 5295.
- Ahmed Nermi, *Acib Seyâhatler*, (Yazar: Morgan), İÜTY, 5296.

- Ahmed Nermi, *Boryatlar Memleketinde Seyâhat*, (Yazar: Jerve Bove), İÜTY, 5298.
- Ahmed Nermi, *Mozambik'den Delagva Körfezi'ne*, (Yazar: Lui Bosenar), İÜTY, 5299.
- Ahmed Nermi, *Altı Ay Açık Denizde*, (Yazar: Alfonse Turevyne), İÜTY, 5300.
- Ahmed Nermi, *Ekvator Seyâhati*, (Yazar: Auguste Teryober), İÜTY, 5301.
- Ahmed Nermi, *Lasberi Oryantal Seyâhati*, (Yazar: Trefile), İÜTY, 5302.
- Ahmed Nermi, *Cuhur (Sohor) Seyâhati*, (Yazar: Amero), İÜTY, 5303.
- Ahmed Nermi, *Cemâhir-i Müttefika Seyâhati*, (Yazar: Auguste Teryober), İÜTY, 5305.
- Ahmed Nermi, *Japonya'dan Kamçatka'ya Seyâhat*, (Yazar: Gladon), İÜTY, 5306.
- Ahmed Nermi, *Koril Adaları'nda Seyâhat*, (Yazar: Lanport), İÜTY, 5307.
- Ahmed Nermi, *Kan Adası Seyâhati*, (Yazar: Rainburg), İÜTY, 5308.
- Ahmed Nermi, *Tanca'dan Magadire Seyâhat*, (Yazar: Kammil Dols), İÜTY, 5309.
- Ahmed Nermi, *Belçika Kongosunda Seyâhat*, (Yazar: Niyoko), İÜTY, 5311.
- Ahmed Nermi, *Havai Adaları Seyâhati*, (Yazar: Kretin), İÜTY, 5312.
- Ahmed Nermi, *Venezuella'dan Peru'ya Seyâhat*, (Yazar: Richard Bov), İÜTY, 5313.
- Ahmed Nermi, *Laponlar Memleketinde Seyâhat*, (Yazar: Şarl Rabo), İÜTY, 5314.
- Ahmed Nermi, *Kongo'dan Bacerma Tarihiyle Nijer'e*, (Yazar: Kazımır Mester), İÜTY, 5315.
- Ahmed Nermi, *Avusturalya Adaları'nda Bir Seyâhat*, (Yazar: Boveş), İÜTY, 5316.
- Ahmed Nermi, *Arz-ı Cedid'e Bir Seyâhat Neticesi*, (Yazar: Osıpofo), İÜTY, 5318.
- Ahmed Nermi, *Sibirya Ormanları*, (Yazar: A. Biryum), İÜTY, 5319.
- Ahmed Nermi, *Afrika'da Sırar Kıt'ası'nda Bir Seyâhat*, (Yazar: Yeliseyef), İÜTY, 5320.
- Ahmed Nermi, *Rusya'nın Aksa-yı Şarkında*, (Yazar: Sakımof), İÜTY, 5321.
- Ahmed Nermi, *Novel Zambel Seyâhatnâmesi*, (Yazar: Nasılofo), İÜTY, 5322.
- Ahmed Nermi, *Bahr-i Muhîti Atlasiden Bahr-i Ahmer'e*, (Yazar: Marşan), İÜTY, 5323.
- Ahmed Nermi, *Yeni Dünya Seyâhati*, (Yazar: Pılgrem), İÜTY, 5326.
- Ahmed Nermi, *Kafkasya Dağlarının En Yüksek Tepeleri Addolunan Kazbek ve Elbruz'a Seyâhat*, (Yazar: Pastozof), İÜTY, 5327.
- Ahmed Nermi, *Sahrâ-yı Kebîr'de Bir Kevran*, (Yazar: Briot), İÜTY, 5329.
- Ahmed Nermi, *Afrika İçinde Bir Fâci'a*, (Yazar: Reji Delyof), İÜTY, 5415.
- Ahmed Nermi, *Onyedî Gün Denizde*, (Yazar: Paşa Manin), İÜTY, 5416.
- Ahmed Nermi, *Sibirya Tarihiyle Pekin'e*, (Yazar: Korviçevski), İÜTY, 5418.
- Ahmed Nermi, *Zengibar'dan Singapur'a Seyâhatim*, (Yazar: Jan Dibü), İÜTY, 5427.
- Ahmed Nermi, *Belçika Kongosu'nda Seyâhat*, (Yazar: Benijer), İÜTY, 5428.
- Ahmed Nermi, *Andaman Adaları'nda Seyâhat*, (Yazar: de Vayli), İÜTY, 5429.
- Ahmed Nermi, *Haiti Adası Seyâhati*, (Yazar: Klermon), İÜTY, 5431.
- Ahmed Nermi, *Meksika'da Bir Seyâhat*, (Yazar: Paul Lindau), İÜTY, 5432.
- Ahmed Nermi, *Gobi Çölü'nde Ondokuz Gün Seyâhat*, (Yazar: Garum Garjımaylo), İÜTY, 5433.
- Ahmed Nermi, *Sibirya'da Bir Seyâhat*, (Yazar: Biryum), İÜTY, 5434.
- Ahmed Nermi, *Afrika Ormanları*, (Yazar: Briot), İÜTY, 5435.
- Ahmed Nermi, *Rusya'nın Step Nam Çöllerinde Hayvânât Yetiştirmekle Geçinen Kavimler*, (Yazar: Biryum), İÜTY, 5436.
- Ahmed Nermi, *Kutub Denizlerinde Bir Seyâhat*, (Yazar: Yeliseyef), İÜTY, 5437.

- Ahmed Nermi, *Aksâ-yı Şark'a Seyâhat*, (Yazar: Sinaresky), İÜTY, 5438.
- Ahmed Nermi, *Kongo'dan Zengibar'a*, (Yazar: Dekul), İÜTY, 5449.
- Ahmed Nermi, *Pamyatnaya Genişka*, (*Rusya Devlet Salnamesi*) *Hatıra Defteri*, İÜTY, 5592.
- Ahmed Nermi, *Pekin'de Sefâretnâmeler Muhâsarası*, (Yazar: Pişon), İÜTY, 6159.
- Ahmed Nermi, *Küre-i Arz'da Hayvânât-ı Muhtelifenin İntişârı*, (Yazar: Nikoleski), İÜTY, 7018.
- Ahmed Nermi, *Cenûbî Üst Sûri Akvâmi*, (Yazar: M. Malinko), İÜTY, 8072.
- Ahmed Nürî İzzet Ali, *Afrika-yı Osmânî'den Trablusgarb ve Bingazi ve Fezzan Kıt'alarına Dâ'ir Coğrafî ve İstatistikî ve Târîhî ve Siyâsî ve Askerî Ma'lûmât*, İÜTY, Nr. 5002.
- Ahmed Râgıb Paşa, *Kıta'ât-ı Hamse'nin Coğrafya-yı Umûmîsi*, İstanbul, 1298 / 1881.
- Ahmed Râsim, *Teşekkül-i Cihân Hakkında Fikr-i İcmâlî*, İstanbul, 1304 / 1887.
- Ahmed Râsim, *Aşya Kumsallarında*, İstanbul, 1322 / 1904.
- Ahmed Refik, *Coğrafya-yı Sevkü'lceyşî*, İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye Matba'ası, 1313-1314 / 1895-1896.
- Ahmed Refik, *Rehber-i Coğrafya-yı Sevkü'lceyşî*, İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye Matba'ası, 1315 / 1898.
- Ahmed Refik, *Resimli Nümûne-i Coğrafya*, İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye Matba'ası, 1320/1902. (Nüshasına Rastlanmamıştır.)
- Ahmed Resmi Efendi, *Coğrafya-yı Cedîde*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, Nr. 268.
- Ahmed Resmi Efendi, *Prusya Sefâretnâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi Nr. 252;253; Matbuu, İstanbul, 1303 / 1885.
- Ahmed Resmi Efendi, *Viyana Sefâretnâmesi*, İÜTY, Nr. 1319; Matbuu, İstanbul, 1304/1888.
- Ahmed Su'âd, *Balkan Harbine Dâ'ir Tedkikât-i Coğrafîyye ve Mütâle'ât-ı Sevkü'l-Ceyşîyye*, İstanbul, 1332 / 1914.
- Ahmed Subhî, *Harita Kıvâ'ati Hakkında Nazarî ve Amelî Ta'lîmler*, İstanbul, 1325 / 1909.
- Ahmed Şekib, *Basra Tersânesi*, Yapı Kredi, Sermet Çifter, Nr. 607.
- Ahmed Şükrü Paşa, *Muhtıra-i Tahtî-i Arâzî*, İstanbul, 1293 / 1876.
- Ahmed Tevfik, *Türkiye*, İstanbul, 1871.
- Ahmet Tevfik, *Velosipet ile Bir Cevlân, Hüdâvendigâr Vilâyeti Dâhilinde*, İstanbul, 1316 / 1898.
- Ahmed Tevfik Paşa, *Karadağ Coğrafyası*, İÜTY, Nr. 4256.
- Ahmed Vâsıf Efendi, *İspanya Sefâretnâmesi*, TSMK, Emanet, Nr. 1438; Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emîrî Tarih. Nr. 818.
- Ahmed Ziyâ, *Mufassal Yemen Coğrafyası*, İÜTY, Nr. 4254.
- Ahvâl-i Memleket-i Nasârâ* (Avrupa ve Amerika Hakkında), Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, Nr. 932,933.
- Al-Manîni, *El-i'lâm bi Fezâ'il-i Şâm*, Şam, Zahirîyye, Nr. 4639; Bibliotheque Nationale, Nr.6168.

- Alâ'eddîn, *Harîtalı Coğrafya-yı Osmânî ve Umûmî*, İstanbul, 1321 / 1903.
- Aleksandre Petropolos, *Coğrafya*, İÜTY, Nr. 6613.
- Alemdar Mehmed Ağa, *Buhârâ Sefâretnâmesi*, Cevdet Tarihi, c. 5, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1312/1895, s. 342-346.
- Ali Âsaf Selâhaddîn, *Hüdâvendigâr Vilâyeti: Coğrafya ve Ahvâl-i Umûmiyyesi*, Bursa, 1308 / 1890.
- Ali Behcet, *Kâmûsü'l-Emkine ve'l-bikâ' Elletî Yeridü Zikrehâ Fî Kütübî'l-Fütûh*, Mısır, 1324 / 1906.
- Ali Cevad, *Felemenk Kit'ası ve Devleti Hakkında Ba'zı Ma'rûzât ve İstıtlâ'ât*, İÜTY, Nr. 5092.
- Ali Cevad, *Fezleke-i Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1307 / 1890.
- Ali Cevad, *Hulâsa-i Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul, 1308 / 1891.
- Ali Cevad, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîh ve Coğrafya Lüğatı*, 1311, 1314, 1317 / 1893, 1896, 1899.
- Ali Cevad, *Muhtasar Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul, 1310 / 1892.
- Ali Cevad, *Resimli Mücmel Coğrafya*, İstanbul, 1306 / 1889.
- Ali Efendi, *Coğrafyadan Mufassa Memâlik-i Devlet-i Osmâniye*, (Nüshasına rastlanılmamıştır).
- Ali Fehmi, *Bosna ve Hersek*, İstanbul, 1324 / 1906.
- Ali Fitrî, *Ta'birât-ı Sevkü'l-Ceyşi ve Avârız-ı Coğrafya*, İstanbul, 1327 / 1911.
- Ali Haydar, *Harita Tersimi Atlası*, İstanbul, 1311 / 1893.
- Ali Muzaffer, *Habeşistan Hakkında Ma'lûmât-ı Mücmele*, İstanbul, 1321 / 1903.
- Ali Muzaffer, *Japonya'da Seyâhat*, İstanbul, 1322 / 1904.
- Ali Muzaffer, *Küre-i Arzın Sûret-i Teşekkülü*, İstanbul, 1312 / 1896.
- Ali Mübârek Paşa, *Coğrafiyetü'l-Mısır*, Mısır, 1894.
- Ali Mübârek Paşa, *Hakâ'ikü'l-Ahbâr fî Evsâfi'l-Bihâr*, Mısır, 1287 / 1870.
- Ali Mübârek Paşa, *El-Hitat et-Tevfikiyetü'l-Cedîdetü*, I-XX Cilt, Mısır, Bulak, 1306.
- Ali Nazima Bey, *Hey'et-i Arz*, İstanbul, 1307 / 1890.
- Ali Nazima Bey, *Küçük Coğrafya*, İstanbul, 1327 / 1911.
- Ali Nazmi, *Yeni Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası*, İstanbul: Hukuk Matba'ası, 1292 / 1875.
- Ali Nüzhet, *Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası*, İstanbul, 1327 / 1911.
- Ali Rıza, *Atlaslı Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası*, İstanbul, 1318 / 1900.
- Ali Rızâ Efendi, *Menteşe Sancağı'nın Ahvâl-i Zirâ'iyye ve Arziyyesi*, İstanbul, 1331 / 1913.
- Ali Rıza bin Hasan, *Bağdâd Şehriyle Bağdâd'dan Haleb'e Kadar Deyr Şehri İstikâmetiyle Ta'kîb Olunan Tarîkin ve Fırat Nehri Sevâhiline Mufassal Haritalarının Lâyihası*, İÜTY, Nr. 9486.
- Ali Rıza bin Sâ'id, *Afrika-yı Vustâ*, İÜTY, Nr. 6619.
- Ali Rıza Mu'în, *Trablusgarb Turuk-ı Muvâsalâtı*, İstanbul, 1334 / 1915.
- Ali Rıza Paşa, *Mir'âtü'l-Cezâ'ir*, İstanbul, 1293 / 1876.
- Ali Sâ'ib, *Coğrafya-yı Mufassal-ı Memâlik-i Devlet-i Osmâniyye*, İstanbul: Matba'a-i Ebuzziya, 1304 / 1887.
- Ali Sâ'ib, *Usûl-i Coğrafya-yı Sağır*, İstanbul, 1308 / 1890 (Nüshasına rastlanılmamıştır).

- Ali Su'âd, *Küçük Asya*, İstanbul, 1339, 1340 / 1920, 1921.
- Ali Su'âd, *Seyâhatlerim*, İstanbul, 1330 / 1914.
- Ali Subhî Bey, *Coğrafya-yı Osmânî*, (Nüshasına rastlanmamıştır).
- Ali Şeref Paşa, *Coğrafya-yı Umûmî Atlası*, İstanbul, 1309 / 1892.
- Ali Şeref Paşa, *Yeni Atlas*, Paris, 1285 / 1868.
- Ali Şeref Paşa, *Yeni Coğrafya Atlası*, İstanbul, 1307-1312 / 1892-1894.
- Ali Tevfik, *Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne Coğrafyası*, İstanbul, 1316 / 1898.
- Ali Tevfik, *Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası*, İÜTY, Nr. 4217.
- Ali Tevfik, *Mufassal Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası*, İstanbul, 1329 / 1911.
- Ali Tevfik, *Mûlahhas Yeni Coğrafya*, İstanbul, 1311 / 1893.
- Ali Tevfik, *Yeni Coğrafya*, İstanbul, 1305 / 1888.
- Ali Tevfik, *Yeni Usûl Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1327 / 1909.
- Aliye Mâhire Hanım, *Kutba Doğru Seyyah Nans'ın Seyâhatnâmesi*, İstanbul: Tahir Bey Matba'ası, 1315/ 1897.
- Amasyalı Tâhir, *Menâzilü'l-Âsâr*, İstanbul, 1317/ 1899.
- Antalyalı Halil Sâlim, *Anadolu ve Rumeli'ye Bir Küçük Seyâhat Yâhûd Her Yerde Terakkî*, İstanbul: İstapan Matba'ası, 1308 / 1890.
- Antepli Abdullah, *Amerika Seyâhatnâmesi*, 1279 / 1862-1863.
- Arayıcı-zâde Hüseyin Efendi, *Esmâ-i Bilâd (Büldân)*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emiri TY. Manzum, Nr.774/4.
- Armanak, *Fenn-i Coğrafya*, (Nüshasına rastlanmamıştır).
- Atlas*, TSMK, Bağdat Köşkü, Nr. 339.
- Atlas*, Süleymaniye Kütüphanesi, Atuf Efendi, Nr. 1693.
- Atlas*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Nr. 1727.
- Atlas*, İstanbul, 1310 / 1892.
- Atlas-ı Cihan*, Süleymaniye Kütüphanesi, Dügümlü Baba, Nr. 469
- Atlas li Arazi'l Müdiriyyatü'l-Şarkıyye bi Mısır, Dârü'l-Kütüb, Târîh-Türkî*, Nr. 226.
- Avrupa Coğrafyası*, Atatürk Kitaplığı, Nr. O. 64.
- Avusturya - Macaristan Hükûmeti ve Ordusu*, İstanbul, 1330 / 1914.
- Arz-ı Mukaddese'den Ma'dûd Olan Ekâlîm-i Mukaddesenin Târîhi*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Nr. K. 154 /1.
- Azerbaycan ve Garbî İran Turuk-ı Muvâsalâtına Dâ'ir Muhtasar Ma'lûmât*, İstanbul 1334 / 1918.
- Azm-zâde Hakkı el-Mü'eyyed, *Coğrafya-yı Tabi'îyye*, İÜTY, Nr. 4507.
- Azm-zâde Sâdık el-Mü'eyyed, *Afrika Sahrâ-yı Kebiri'nde Seyâhat*, İstanbul, 1314 / 1896.
- Azm-zâde Sâdık el-Mü'eyyed, *Habeş Seyâhatnâmesi*, İstanbul, 1322 / 1904.
- Bandırmalı-zâde Mehmed Muhsin, *Delil-i Afrika*, Kâhire, 1312/ 1894.
- Bartınlı İbrahim Hamdi, *Atlas*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2044. Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, O. 27.
- Behram Münir, *Vatan-ı Mukaddes veya Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası*, İstanbul, 1328 / 1910.
- Behram Münîr, *Vatan-ı Mukaddes-Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası*, İstanbul, 1328 / 1912.

- Bekir Sıdkı, Abdu's-Sâlih, *Millî, Amelî, Vatanî Osmanlı Coğrafyası*, İstanbul, 1332 / 1916.
- Bogos Tiryakioğlu, *Mebâdî-i Coğrafya*, İstanbul, 1262/1846.
- Bogos Tiryakioğlu, *Avrupa Coğrafyası*, (?).?
- Bogos Tiryakioğlu, *Risâle-i Kozmografya*, İstanbul, 1274 / 1857-1858.
- Bozoklu Osman Şâkir, *Musavver İran Sefâretnâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emîrî Tarih, Nr. 882.
- Bulgaristan'ın Cenûbî Garbî Dârü'l-Harekâtı Coğrafya-yı Askerîsi*, İstanbul, 1328 / 1912.
- Cedvel-i Etvâlî'l-Büldân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 2940/2.
- Cedvel fi Beyânü'l-Ekâlîmü's-Seb'a*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, Nr. 5419/3.
- Celâl Nûrî İleri, *Coğrafya-yı Târih-i Mülk-i Rûm*, İstanbul, 1334 / 1918.
- Celâl Nûrî İleri, *Kutub Musâhabeleri*, İstanbul, 1331 / 1913.
- Celâl Nûrî İleri, *Şimâl Hatıraları*, İstanbul, 1330 / 1912.
- Cemâl ve Tevfik, *Rehber-i Bahr-i Ahmer*, İstanbul: İstapan Matba'ası, 1307 / 1889.
- Cevâd Bey, *Topoğrafya Ameliyâtına Mahsûs Tefâzul Tesviye Cedveli*, İstanbul, 1334 / 1916.
- Cevâd binen-Nüzhet, *Harîtalı Musavver Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1328 / 1912.
- Cevâd binen-Nüzhet, *Harîtalı Musavver Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası*, İstanbul, 1328 / 1912.
- Cevâb binen-Nüzhet, *Coğrafya-yı Ticârî*, İstanbul, 1332 / 1914.
- Cibalili Osman Efendi, *Mecmu'a-i Usûl-i Ahz-ı Harîta-i Bahrî*, İstanbul Deniz Müzesi, Nr. 111.
- Coğrafya*, Kahire Üniversitesi, Türkî, Nr. 5450.
- Coğrafya*, İstanbul, 1295 / 1878.
- Coğrafyaya A'id Bir Risâle*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud, Nr. 4738/4.
- Coğrafya-yı Avrupa*, 1811 (Telif Tarihi), Kahire Üniversitesi, Türkî, Nr. 5403.
- Coğrafya-yı Kıta'ât-ı Afrika*, İÜTY, Nr. 2498.
- Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Nr. 523.
- Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul, 1317 / 1899.
- Coğrafya-yı Osmânî*, Şam, Zahiriyye, Nr. 4910.
- Coğrafya Risâlesi*, İstanbul, 1266 / 1850.
- Coğrafya Risâlesi*, İstanbul, 1273 / 1857.
- Coğrafya-yı Tabîî İlmine Esas Muhtasar*, İstanbul, 1301 / 1884.
- Corci Zeydan, *Muhtasar-ı Coğrafıyyetü Mısır*, Kâhire, 1308 / 1891.
- Çelebi-zâde İsmail Âsım, *Acâ'ibü'l-letâ'if*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emîrî, Nr. 826; İstanbul, 1331.
- Çin Devleti*, İstanbul, 1283 / 1866.
- Çocuklara İlk Coğrafya Dersleri*, İstanbul, 1327 / 1911.
- Dâmâd Şerif Mehmed Paşa, *İbn-i Battuta Seyâhatnâmesi Tercümesi*, İstanbul, 1333, 1335, 1338 / 1917, 1919, 1921.
- Denizcilikle İlgili Bir Risâlenin Dördüncü Faslı*, Kandilli Rasathânesi, Nr. 474.
- Denizde Muhârebi İşâretleri ve Kâ'ideleri*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Nr. B. 36.
- Denizde Yer ve Yön Ta'yini İle İlgili Bir Risâle*, Kandilli Rasathânesi, Nr. 82/1.

- Devlet-i Aliyye'nin Avrupa Kıt'ası'nda Vâki' Memâliki*, İstanbul, 1283 / 1866.
- Derviş Mehmed bin İbrâhîm ve Mustafa Nazmî bin Sa'îd, *Topoğrafya-yı Askerî*, İÜTY, Nr. 6916.
- Derviş Mehmed Efendi, *Rusya Sefâretnâmesi*, TSMK, Emanet Hazinesi, Nr. 1439.
- Derviş Mehmed Paşa, *Müzekkire (Hudûd-ı İrânîye Dâ'ir)*, İstanbul: Matba'a-i Âmiri, 1286 / 1870.
- Derviş Paşa Prevezeli, *Coğrafya-yı Asgar*, İstanbul: Mahmûd Bey Matba'ası, 1307 / 1890.
- Dervîş Ziyâ Paşa, *Büyük Coğrafya*, İstanbul, 1326 / 1910.
- Direktör Ali Bey, *Seyâhat Jurnali*, İstanbul, 1314 / 1896.
- Dr. Hasan Kadri, *Yemen ve Hayatı*, İstanbul, 1328 / 1910.
- Dr. Yanko Haralambo Efendi, *Yozgad'a Seyâhat*, İstanbul, 1306 / 1890.
- Düzlem Küre'nin Çizilmesi Konusunda Bir Atlas*, Mısır Dârü'l-Kütüb, Târih-Türkî, Nr. 225.
- Eb'âd-ı Büldân Cedveli*, İstanbul, 1288 / 1871.
- Ebu Bekir Bin Behrâm Ed-Dimeşkî, *Muhtasarı Nusretü'l-İslâm ve's-Sürûr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye 2994,2995,2996; Atıf Efendi, Nr. 1686; Ahmed Paşa, Nr. 173.
- Ebu Bekir Bin Behrâm Ed-Dimeşkî, *Nusretü'l-İslâm ve's-Sürûr fi Tahrîr-i Atlas Mayor*, TSMK, Bağdat, Nr. 325-333.
- Ebu Bekir Bin Behrâm Ed-Dimeşkî, *Risâle fi'l-Coğrafya*, Köprülü Kütüphanesi, II. Kısım, Ahmed Paşa, Nr. 176.
- Ebu Râşid İbrâhîm, *Evsâf-ı Nehr-i Nil* (Arapça'dan Tercüme), (?).?
- Ebubekir Ratib Efendi, *Nemçe Sefâretnâmesi*, TSMK, Nr. E.14/3919; Emanet Hazinesi, Nr. 1438.
- El-Bacûrî, *Et-Tezkire fi Tahtîte'l-Küre*, (?), 1300 / 1882.
- El-Kalyûbî, *Risâle fi Ma'rifeti Esmâ'e'l-Bilâd ve Urûzihâ ve Etvâlihâ*, Princeton Üniversitesi, Nr. 40.
- El-Tantâvî, *Tuhfetü'l-Ezkiyâ Bi-Ahbâr-i Bilâd-ı Rusya*, (24 Muharrem 1246/26 Azer 1840 Telif), İÜAY, Nr. 766.
- Emin Bey, *İstanbul'dan Asyâ-yı Şarkî'ye Seyâhat*, İstanbul: Karâbet Matba'ası, 1295 / 1878.
- Er-Râşidî, *Ed-derâsetü'l-evveliyye fi'l-Coğrafyatü't-Tabî'iyye*, Mısır: Bulak Matba'ası, 1254.
- Es'ad Câbir bin Osman Râgıb, *Yemen*, İÜTY, Nr. 4250.
- Esîrî Hasan Efendi, *Mî'yârü'd-düvel ve Misbârü'l-mîlel*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu, Nr. 803; Esad Efendi, Nr. 2109-2110.
- Evlîyâ Çelebi, *Seyâhatnâme (Târih-i Seyyâh)*, TSMK, Bağdat, Nr. 302-308.
- Eyyüb Sabri Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, İstanbul: Bahriye Matba'ası, 1301.
- Fâ'ik Bey, *Seyâhatnâme-i Bahr-i Muhîl*, İstanbul, 1285 / 1868.
- Fâ'ik Bey, *Bahr-i Sefîd ve Siyah Boğazlarıyla Marmara ve Karadeniz'in Tâ'rîfâtı*, İstanbul, 1294 / 1887.

- Fâ'ik Sabri Duran, *Amerika ve Avusturalya*, İstanbul, 1333 / 1917.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Avrupa*, İstanbul, 1329, 1331 / 1913, 1915.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Beş Kit'a Coğrafyası*, İstanbul, 1332 / 1914.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Beş Kit'a Coğrafyası, Asya, Asya-yı Şarkî Adaları, Afrika*, İstanbul, 1330-1332 / 1912-1914.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Beş Kit'a Coğrafyası, Avrupa*, İstanbul 1329,1331 / 1913, 1915.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Coğrafyanın İlmî Usulleri*, İstanbul, 1322, 1334 / 1906, 1918.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Coğrafyada İlk Adım*, 1331 / 1915.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Coğrafya-yı Tabî'î*, İstanbul, 1331 / 1913.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Coğrafya-yı Tabî'î Dersleri ve Manâtik-i Kutbiyye*, İstanbul, 1330 / 1912.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Çocuklar İçin Coğrafya Hikâyeleri*, İstanbul, 1330 / 1914.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Çocuklara Coğrafya Dersleri*, İstanbul, 1334 / 1918.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Çocuklara Coğrafya Dersleri*, İstanbul, 1330 / 1914.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Çocuklara Coğrafya Kırâ'etleri*, İstanbul, 1332 / 1916.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Harb-i Umûmîden Sonra İlk Yeni Dünya Atlası*, İstanbul, 1336 / 1917-1918.
- Fâ'ik Sabri Duran, *İlk Atlas*, (??.),
- Fâ'ik Sabri Duran, *Küçük Mekteblilere Coğrafya Dersleri*, İstanbul, 1334 / 1915, 1916.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Küçüklere Coğrafya Dersleri*, İstanbul, 1336 / 1917.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Mekteplerde Coğrafya Tedrîsâtı*, İstanbul, 1331 / 1913.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Muhtasar Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1332 / 1914.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Osmanlı Coğrafya-yı İktisâdîsi*, İstanbul, 1331 / 1913.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Osmanlı Coğrafya-yı Tabî'î ve İktisâdîsi*, İstanbul, 1333 / 1915.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Tahsil-i İbtidâ'iyede Coğrafya Tedrîsâtı*, İstanbul, 1332 / 1914.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Yeni Cep Atlası*, İstanbul, 1332 / 1914.
- Fâ'ik Sabri Duran, *Yeni Coğrafyaya Medhal*, İstanbul, 1331 / 1913.
- Fazlı Necîb Selanikli, *Coğrafya-yı Tabî'î ve Politikî*, İstanbul, 1305 / 1888.
- Fazlı Necîb Selanikli, *Mufassal Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1306 / 1889.
- Fehmi Efendi, *Halep Tarîkiyle Merâhil-i Kostantiniyye*, İstanbul: İstapan Matba'ası, 1308 / 1891.
- Fehmi Efendi, *Mebâdî-i Fenn-i Coğrafya*, (??.).
- Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Asya-yı Osmânî'de Bir Cevlân*, (??.).
- Fethi Efendi, *Vasfî'l Menâzil min Mısr ilâ Mekke ve Mine's-Şam ilâ Mekke ve Min Dimeşk İlâ'l-Kuds*, Köprülü II. Kısım, Nr.342.
- Fethullah Kaptan, *Netâ'icü'l-efkâr ve'l-Muhabbe'ât fî Cezâ'irü'l-bihâr ve Bilâdü'l-âminât*, İstanbul Deniz Müzesi, Nr. 987/1.
- Feyzi Bin Abdurrahman, *Hülâsât Ahvâlü'l-Büldân fî Memâlik-i Devlet-i Âl-i Osmân*, Tübingen Üniversitesi Kütüphanesi, MS. OR. Quart, 1793.
- Fezleketü'l-Memâlik ve Takvîmü'l-Büldân*, İÜTY, Nr. 2358.
- Fosfor Mustafa Sıdkı Paşa, *Topografya*, İÜTY, Nr. 6831.
- Fu'âd Bey, *Yâdigâr Seyâhatim*, Erzincan, 1323 / 1905.
- Fu'âd Şihâb, *Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin Ahvâl-i Coğrafyası*, Bursa, 1316 / 1898.

- Gâlib bin Şevki Selanikli, *Teşekküli Arz*, İstanbul, 1322 / 1904.
- Gaspıralı İsmail, *Atlaslı Cihânnâme*, Bahçesaray, 1893.
- Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Fenn-i Coğrafya*, İstanbul, 1286 / 1869.
- Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Fenn-i Tersîm-i Riyâzî*, İstanbul, 1310 / 1892.
- Girid Cezîresi Sâhilinin Ta'rifnâmesi*, İstanbul, 1295 / 1878.
- Giray-zâde Hüseyin Sa'âdet, *Fenn-i Coğrafya İçin Yazısız Harita Defteri*, (?.?).
- Giray-zâde Hüseyin Sa'âdet, *Yazısız Harita Defteri*, İstanbul, (?.?).
- Güzeloğlu Aram, *Hikâye-i Bahriye*, İÜTY, Nr. 6705.
- Hacc-ı Şerîfin Menâzilleri*, Sohrwiede, Nr. MS. OR. Quart 1908/5.
- Hacıbey-zâde Ahmed Muhtar, *Osmanlı Memleketleri*, İstanbul: Matba'a-i Şirket-i Sahafiyye, 1314 / 1896.
- Hacıbey-zâde Ahmed Muhtar, *Teshîl-i Mesâlih-i Resmîyye*, İstanbul, Mahmûd Bey Matba'ası, (?.?).
- Hacı Ahmed Paşa, *Iran Sefâretnâmesi*, TSMK, Hazine, Nr. 1635; Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2091.
- Hacı Ali Ağa, *Lehistan Sefâretnâmesi*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nr. K-38.
- Hacı İzzet Efendi, *Medhal-i Cedid fi'l-Coğrafya*, İÜTY, Nr. 6620.
- Hacı Zâhid, *Coğrafya, Kısm-ı Evvel*, Arz, Bursa: Ferâ'izci Matba'ası, 1307 / 1890.
- Hâfız Abdüllatif el-Enderûnî, *Zübdetü'l-Coğrafya*, İstanbul, 1289 / 1872.
- Hâfız Osman, *Merâhil-i Mekke Mine's-Şâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud, Nr. 4886/2.
- Halid bin Hüseyin, *Yemen Seyâhatnâmesi*, İÜTY, Nr. 4917.
- Halid Efendi, *Muhtasar Topografya ve İstikşâfât-ı Askeriyye*, (Nüshasına Rastlanılmamıştır.)
- Hâlid Ziyâ'eddîn, *Musavver Mısır Hâtırâtı*, İstanbul, 1326 / 1908.
- Halil Zeki, *Bulgaristan Coğrafyası*, Filibe, 1328 / 1912.
- Hâmis bin Mâtir - Sa'îd bin Hâmis, *Mürşid-i Bahrî*, British Museum, Or.,(?.?).
- Harîta Defteri*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, Nr. 1721.
- Harita Okumak Kroki Yapmak*, Edirne, 1327 / 1911.
- Hartanın ve Papamondinin Vaz'ının ve İ'mâlinin Beyânı*, Kandilli Rasathânesi, Nr. 41 / 3.
- Hasan Fehmi, *Coğrafya-yı Sınâî ve Ticârî*, İstanbul, 1307 / 1890.
- Hasan Ferid, *Yeni Coğrafya ve Atlası I-VI Cilt*, İstanbul, 1308 / 1891.
- Hasan Tahsîn, *Hutta-i Hicâziyye ve Evsâf-ı Haremeyn-i Şerîfeyn*, İstanbul, 1297 / 1890.
- Hasan Tahsîn, *Rehber-i Coğrafya*, İstanbul, 1324 / 1908.
- Hasan Tahsîn, *Çin'de İslâmiyet*, İstanbul, 1322 / 1906.
- Hasan Tâ'ib, *Mir'ât-ı Bursa*, İstanbul, 1923.
- Hâşim Nazmi, *Harekât-ı Kevniyye yâhûd Tahavvülât-ı Arzıyye*, İstanbul, 1318 / 1900.
- Hayrullah bin Abdülhakk Molla, *Afrika Coğrafyası*, İÜTY, Nr. 4232.
- Hekim İsmail Paşa, *Coğrafya*, İstanbul, Mekteb-i Tibbiyye-i Adliyye-i Şâhâne Litoğrafya Destgahı, 1263 / 1847.

- Henry Merkam, *Tercüme-i Seyâhatnâme-i Amerika* (Terc. Ayntâbî Abdullah Efendi), İstanbul, 1288 / 1871.
- Hezârfen Hüseyin Efendi, *Tenkühü't-Tevarihü'l-Mülûk*, TSMK, Revan, Nr. 1180-1185, İstanbul, 1679.
- Hîbetullah Şarûf, *Coğrafiyyetü'l-Filistîn, (?.)*.
- Hikâye-i Ahvâl-i Sevâhil-i Deryâ ve Cezîrehâ-i Deryâ-yı Sefîd*, Bibliotheque Nationale, Nr. 219.
- Hilmi Bey - Celâl Bey, *İlk Coğrafya*, İstanbul, 1328 / 1912.
- Hoca Bekir Efendi, *Brezilya Seyâhatnâmesi, (?.)*.
- Hoca Kerim Efendi, *Makâlât el-İsti'lâm li-Türbetü's-Şâm*, Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, Nr. 41.
- Hoca Kerim Efendi, *Risâle Fî't-Tahkîki'l-Hareketi'l-Hâfizeti li'z-Zemân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emîrî, Coğrafya, Nr. 7.
- Hoca Kerim Efendi, *Tezkiretü'l-Ekâlîm*, (1267/1851'de Tamamlanmış), Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Nr. K. 316.
- Hüsâmeddîn El-Bursavî, *Acâ'ibü'l-Mahlûkât veya Mir'ât-i Kâ'inât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Reşid Efendi, Nr. 67/1; İÜTY, Nr.450; Aşır Efendi Nr. 170/2; Tübingen, Ms. Or. Quart, 1837; Milli Kütüphane A. Nr. 3916.
- Hüseyin Efendi, *Târîh-i Harb ve Usûl-i Topografya*, (Nüshasına rastlanılmamıştır.)
- Hüseyin Efendi bin Mehmed, *Mir'ât-ı Acâ'ib el-Mahlûkât ve Garâ'ib el-Mevcûdât*, TSMK, Hazine, Nr. 400.
- Hüseyin Efendi bin Mehmed, *Muhtasar-ı Mir'ât-ı Acâ'ib el-Mahlûkât ve Garâ'ib el-Mevcûdât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, Nr. 1016.
- Hüseyin Fu'âd Sırrı, *El-Hülâsâtü'l-Vâfiyye fî İlmi'l-Coğrafya*, Kâhire, 1326 / 1908.
- Hüseyin Fu'âd Sırrı, *El-Kâmûsü'l-Coğrâfi et-Târîhî*, Kâhire, 1330 / 1912.
- Hüseyin Hıfzî, *Küçüklere Haritalı ve Resimli Coğrafya-yı İbtidâî*, İstanbul, 1328 / 1910.
- Hüseyin Hıfzî, *Rehber-i Coğrafya*, İstanbul, 1316 / 1898.
- Hüseyin Hıfzî, *Rehnumâ-yı Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1323 / 1905.
- Hüseyin Hıfzî, *Su'alli ve Cevâbli Mebde-i Coğrafya*, İstanbul, 1323 / 1905.
- Hüseyin Hıfzî, *Su'alli ve Cevâbli Musavver Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul, 1323 / 1905.
- Hüseyin Hüsni, *Necid Kit'asının Ahvâl-i Umûmiyyesi*, İstanbul, 1328 / 1910.
- Hüseyin Hüsni, *Coğrafya-yı Umûmî*, İÜTY, Nr. 4191.
- Hüseyin Hüsni, *İcmâl-i Coğrafya*, İÜTY, Nr. 6617.
- Hüseyin Hüsni, *Coğrafya-yı Umûmî Atlası*, İÜTY, Nr. 6618.
- Hüseyin Hüsni, *Mufasssal Topografya Tatbikâtı*, (Nüshasına Rastlanmamıştır) İstanbul, 1302 / 1886.
- Hüseyin Hüsni, *Taksîmât-ı Düvel ve Müsta'merât-ı Mileli Hâvî Coğrafya-yı Umûmî ve Muhtasar Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul: Matba'a-i Osmâniye, 1312 / 1894.
- Hüseyin Hüsni, *Topografya, Takeometre Aleti İle Harîta Ahzı*, İstanbul, (Tarihsiz).
- Hüseyin Hüsni, *Usûl-i Tahît-i Arâzî'i Askerî*, İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne Matba'ası, 1296-97 / 1880.

- Hüseyin Hüsni, *Usûl-i Topografya*, İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne Matba'ası, 1300.
- Hüseyin Hüsni, *Usûl-i Topografya Atlası*, İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne Matba'ası, 1296-97 / 1880.
- Hüseyin Kâzım Bey, *Viyana Seyâhatnâmesi*, İÜTY, Nr. 5095.
- Hüseyin Kâzım Bey, *Moskova Seyâhatnâmesi*, İÜTY, Nr. 5098.
- Hüseyin Kâzım Bey, *Almanya Seyâhatnâmesi*, İÜTY, Nr. 5093.
- Hüseyin Kâzım Bey, *Londra Seyâhatnâmesi*, İÜTY, Nr. 5094.
- Hüseyin Kâzım Bey, *Livadya Seyâhatnâmesi*, BOA, Y.EE, 80/30.
- Hüseyin Paşa, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Zirâ'at Coğrafyası*, İstanbul, 1303 / 1886.
- Hüseyin Rahmi, *Coğrafya-yı Zirâ'i ve Sinâ'i ve Ticârî Nâm-ı Diğer Coğrafya-yı Umrânî*, İstanbul: Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne Litografya Destgâhı, 1306 / 1889.
- Hüseyin Remzi, *Coğrafya Lüğati*, İstanbul: Mekteb-i Tibbiyye-i Şâhâne Matba'ası, 1293 / 1876.
- Recâ'i Bey, *İstatistik-i Umûmî*, İstanbul, 1876.
- Hüseyin Rıfka Tamânî, *Medhal-i Coğrafya*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emîrî, Coğrafya Nr. 93.
- Hüsrev, *Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne*, İstanbul, 1886.
- İbn Celâl Sezâ'i, *Bursa'ya Seyâhat*, İstanbul: Alem Matba'ası, 1306 / 1888.
- İbnü'l-Cevâd Efdalü'd-dîn, *Coğrafya-yı Umrânî*, İstanbul, 1316 / 1898.
- İbnü'l-Cevâd Efdalü'd-dîn, *Târîh-i Osmânî Harîtalari*, İstanbul, 1327 / 1911.
- İbrahim Abdülmesîh, *Delîl Vâdî'n-Nîl*, Mısır, 1309 / 1891.
- İbrâhîm Abdü's-selâm, *Yemen Seyâhatnâmesi ve Coğrafya-yı Nebâtîsi*, Tübingen Üniversitesi Kütüphanesi, MS. OR. 1394.
- İbrâhîm Edhem Paşa, *Coğrafya-yı Umûmî*, Hanya, 1303 / 1886.
- İbrahim Ethem Soysal, *Fenn-i Mesâha-i Arâzî, Harîta Ahz u Tersîmi, Usûl-i Tesviye*, İstanbul, 1312 / 1894.
- İbrahim Fasîh el-Haydârî, *Unvânü'l-Mecd fî Beyân-ı Ahvâl-i Bağdâd ve'l-Basra ve Necd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, Nr. 1327.
- İbrahim Hakkı, *Muhtasar Kıbrıs Coğrafyası*, İstanbul, 1338 / 1922.
- İbrâhîm Hilmi Çığraçan, *Çocuklara İlk Coğrafya*, İstanbul, 1325 / 1907.
- İbrâhîm Hilmi Çığraçan, *İbtidâ'îye Ceb Atlası*, İstanbul, 1324 / 1906.
- İbrâhîm Hilmi Çığraçan, *İdâdiye Ceb Atlası*, İstanbul, 1324 / 1906.
- İbrâhîm Hilmi Çığraçan, *Memâlik-i Osmâniyye Ceb Atlası*, İstanbul, 1323 / 1905.
- İbrâhîm Hilmi Çığraçan, *Umûmî Ceb Atlası*, İstanbul, 1324 / 1906.
- İbrahim Müteferrika, *Kitâb-ı Cihânnümâ li-Kâtib Çelebi* (Matbu), İstanbul 1732.
- İbrahim Müteferrika, *Mecmu'at el-Hey'et el-Kadîme ve'l-Kadîme ve'l-Cedîde*, Askeri Müze Kütüphanesi, Nr. 5302.
- İbrahim Müteferrika, *Fuyuzât-ı Miknatisiyye*, İstanbul 1732.
- İbrahim Müteferrika, *Târîh-i Hind-i Garbî*, İstanbul 1732.
- İbrahim Paşa, *Viyana Sefâretnâmesi*, Viyana Nationalbibliothek, Nr. 1090.
- İbrahim Refet, *Yeni Hıfzı's-Sıhha ve Bulgaristan Ahvâli*, (?).?

- İbrahim Salâhaddîn, *Fünûn-ı Nâfi'adan Topografya*, İstanbul, 1322/1906.
- İclal Hanım, *Sağır Müntehab-ı Coğrafya*, İstanbul, 1317 / 1899.
- İcmâl-i Sefâ'in fî Bihâr-ı Âlem*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmâniye Nr. 792/2, Esad Efendi Nr. 2062/2, Nr. 2035, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Nr. 537.
- İklîm-Nâme*, İstanbul Deniz Müzesi, Nr. 33.
- İlk ve Orta Mekteplere Mahsûs Coğrafya Atlası*, Leipzig, (?).
- İlyas bin Hana El-Mavşili El-Keldânî, *Rihletü Evvel-i Sâ'ihin Şarkî ilâ Amerika*, British Museum, I.O. Islamic, Nr. 3537.
- İsmâ'il bin İbrâhîm, *Yemen Vilâyet-i Celîlesinin Ahvâl-i Fenniyyesi*, İÜTY, Nr. 4663.
- İsmail Mâhîr, *Harita ve Şekilli Coğrafya Risâlesi*, Selanik, 1308 / 1891.
- İsmail Safa, *Trabzon Seyâhatnâmesi*, (?).
- İsmâ'il Zühdi, *Mufasssal Coğrafya-yı Umûmî*, İÜTY, Nr. 4102.
- İsmet Bey, "İlm-i Hey'et ve Coğrafya", *Mecmû'a-i Ma'ârif Dergisi*, 1866, sy. 1.
- İsmet-zâde Dr. M. Ârif Bey, *Gürcü Köyleri*, İstanbul: Mahmûd Bey Matba'ası, 1311 / 1893.
- İstanbul ile Şam Arasındaki Konakları ve Ziyâret Yerlerine Beyân Eden Merhalenâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud, Nr. 4886.
- İstanbul'dan Şam'a ve Medine-Mekke-Arafat Dağı'na Kadarki Menziller ve Ziyâretgâhlar*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, Nr. 639.
- İstavrakı, *William Playfair'in Devletlerin Gelir ve Giderlerine Dair İstatistike Dair Risalesinin Tercümesi*, (1811'de tamamlanmış), TSMK, Emanet, Nr. 1447.
- İzzet Bey, *İlâveli Mülahhas Coğrafya*, İstanbul, Mihran Matba'ası, 1296 / 1879.
- Kadri, *Asya ve Afrika Amerika ve Okyanusya*, İstanbul, 1326 / 1910.
- Kadri, *Coğrafya-yı Sınâ'î*, İstanbul, 1340 / 1924.
- Kadri, *Medhal-i Coğrafya ve Mufasssal Avrupa*, İstanbul, 1326 / 1910.
- Kâmî Efendi, *Asya-yı Şarkî'ye Seyâhat*, (?).
- Kâmil Sezâ'i, *Risâle-i Muhtasar Coğrafya*, İstanbul: Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne Matba'ası, 1270 / 1854.
- Kara Mehmed Paşa, *Viyana Sefâretnâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Nr. 846.
- Karadeniz Rus Sevâhili*, İstanbul, 1331 / 1912.
- Kaşot ve Kerbe Adalarıyla Sayıklid Ta'bîr Olunan Cezâyir-i Yunaniyye Ta'rîfâtıdır*, İstanbul, 1294 / 1877.
- Karçin-zâde Süleyman Şükri, *Seyâhatü'l-Kübrâ*, Petersburg, 1325 / 1907.
- Kâtib Çelebi, *Müntehab-ı Bahriyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, Nr. 227.
- Kâtib Çelebi, *Cihannüma (1.Telif)*, Viyana Milli Kütüphanesi, Mixt. 389.
- Kâtib Çelebi, *Levâmi'u'n-Nûr Fî Zulmet-i Atlas Minor*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nr. 2998.
- Kâtib Çelebi, *Cihannüma (2.Telif)*, TSMK, Revan, Nr. 1624.
- Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, TSMK, Revan, Nr. 1189, 1190, 1192, 1993, 1994; Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, Nr. 304.
- Kevâkibî-zâde Abdülhâlik Midhat, *Coğrafya Mu'allimi*, İstanbul, 1314 / 1896.
- Kirkor Kömürçiyân, *Fenn-i Mesâha-i Arâzî ve Topoğrafya*, İstanbul, 1307 / 1890.

- Kitâb-ı Coğrafya Alâ Tariki's-Su'âli ve'l-Cevâb*, TSMK, Hazîne Nr. 441.
- Kitâb fi'l-Coğrafya*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Nr. 2043
- Kitâb Fevâ'idü'l-Mülûk*, Bibliotheque Nationale, Nr. 221.
- Kitâbü'l-Mürûr ve'l-Ubûr fi İlmi'l-Berri ve'l-Bahr*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Nr. K. 354.
- Kudî-zâde Mehmed Âkal, *Muhtasar Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1303 / 1886.
- Küre Risâlesi Tercümesi*, İÜTY, Nr. 1545; İÜTY, Nr. 1721.
- Mahmûd Nâcî Balkış- Mehmed Nûrî Bey, *Trablusgarb Vilâyeti*, İstanbul, 1330 / 1912.
- Mahmûd Nedîm, *Topoğrafya-yı Tatbîkî, Kısm-ı Fennî*, İstanbul, 1330 / 1912.
- Mahmud Raif, *Journal du voyage de Mahmoud Raif Effendi en Angletterre écrit par luy meme*, TSMK, III. Ahmed Kütüphanesi, Nr. 3707.
- Mahmûd Râgîb Uluğ, *Esâmî-i Bilâd-ı Osmâniyye*, İstanbul, 1326 / 1910.
- Mahmûd Paşa el-Felekî, *Harîtatü'l-Vechi'l-Bahrî*, İstanbul, 1292 / 1875.
- Mahmûd Paşa el-Felekî, *Nuhbetün İcmâliyye fi'l-Coğrafıyyetü'l-Mısriyye*, Mısır, 1286 / 1869.
- Mansûre Başmühendisi Nuri Bey, *Mukaddime-i Coğrafya*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, K. 79.
- Mansûre Başmühendisi Nuri Bey, *Coğrafya-yı Umûmî*, (Nüshası Henüz Bulunmamıştır).
- Mazhar Bey, *Küçük Coğrafya*, İstanbul, 1308 / 1890.
- Mehmed Ağa, *Lehistan Sefâretnâmesi, Seyyid Hâkim Tarihi*, TSMK, Bağdat Nr. 231.
- Mehmed Ali, *Bulgaristan Coğrafya-yı Askerisi ve Seferberlik Vesâ'itiyle Ahvâl-i Askeriyye ve Sevki'l-Ceşiiyyesi*, İstanbul, 1327 / 1911.
- Mehmed Ârif, *Muhtasar Avrupa Coğrafyası*, İstanbul, 1317 / 1899.
- Mehmed Ârif, *Musavver Yeni Japonya*, İstanbul, 1322 / 1904.
- Mehmed Ârif, *Tarz-ı Cedîd Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1327 / 1911.
- Mehmed Bahâ'uddîn bin Hayri, *Usûl-i Cedîde Üzre Harîta Ahzı Yâhûd Takeometre ile Ameliye*, İstanbul: Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn Matba'ası, 1305 / 1888.
- Mehmed Azmî, *Yeni Coğrafya*, İstanbul: Kasbar Matba'ası, 1314 / 1896.
- Mehmed Bedreddin, *Telhîs-i Coğrafya*, İstanbul: Mahmud Bey Matba'ası, 1304 / 1886.
- Mehmed Celâl, *Coğrafya-yı Umûmî Cep Atlası*, İstanbul, 1324 / 1908.
- Mehmed Celâl, *Muhtasar Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1311 / 1894.
- Mehmed Celâleddin, *Küçük Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul: İstapan Matba'ası, 1308 / 1891.
- Mehmed Cemâl, *Anadolu İstatistikî, İktisâdî ve Askerî Coğrafyası*, İstanbul, 1336 / 1920.
- Mehmed Cevdet, *Coğrafya Dersi Hülsâ Cedvelleri*, İstanbul, (?).
- Mehmed Efendi, *Lehistan Sefâretnâmesi*, TSMK, Hazine, Nr. 1641.
- Mehmed Emni Paşa, *Rusya Sefâretnâmesi*, İstanbul, Murad Molla Kütüphanesi, Nr. 1435.
- Mehmed Enisî Yalkı, *Çanakkale ve Bahr-i Siyâh Boğazları ile Marmara Denizi Rehberi*, İstanbul, 1311 / 1893.

- Mehmed Eşref, *Mükemmel ve Mufassal Coğrafya-yı Umûmî Atlası*, İstanbul, 1324 / 1908.
- Mehmed Eşref, *Târîh-i Umûmî ve Osmânî Atlası*, İstanbul, 1329 / 1913.
- Mehmed Fazlî, *Resimli Afgan Seyâhati*, İstanbul, 1325 / 1907.
- Mehmed Hıfzî, *Osmanlı Afrikası*, İstanbul, 1327 / 1911.
- Mehmed Hayrî, *Fenn-i İmâlât-ı Nâfi'adan Demiryolları Atlası*, İstanbul, 1303 / 1886.
- Mehmed Hikmet, *Karadeniz Kılavuzu*, İstanbul: Matba'a-i Bahriyye, 1314 / 1896.
- Mehmed Hikmet, *Coğrafya-yı Umrânî*, İstanbul, 1312 / 1894.
- Mehmed Hikmet, *Mebâdî-i Fenn-i Coğrafya*, İstanbul, 1311 / 1893.
- Mehmed Hulûsi, *Harîtatü Vilâyetü'l-Azeb*, İstanbul, 1194.
- Mehmed Hurşid Paşa, *Seyâhatnâme-i Hudûd*, İstanbul: Takvimhâne-i Âmire, 1277 / 1860.
- Mehmed Hüsrev, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Coğrafya-yı Ticârîsi*, İstanbul: Kanâ'at Matba'ası, 1302 / 1885.
- Mehmed İzzet, *Yeni Afrika*, İstanbul: İstepan Matba'ası, 1305 / 1887.
- Mehmed Kâmil, *Arûsetü'd-Dünyâ*, İstanbul, 1290 / 1873-74.
- Mehmed Kâmil, *Cezîretü'l Arab Coğrafyası*, İÜTY, Nr. 4432.
- Mehmed Mihrî, *Seyâhatnâme-i Sûdân*, İstanbul, 1328 / 1910.
- Mehmed Nahîfî Efendi, *Sefâretnâme-i Abdülkerim Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2280, Matbuu, İkdâm Matbaası, 1286.
- Mehmed Namık Paşa, *Londra Sefâretnâmesi*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Nr. K. 35.
- Mehmed Nasrullah binel-Hâc Nâsir ed-Dağîstânî, *Atlaslı Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul, 1310 / 1892.
- Mehmed Nasrullah binel-Hâc Nâsir ed-Dağîstânî, *Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâneye Mahsûs Mükemme ve Mufassal Atlas*, İstanbul, 1325 / 1909.
- Mehmed Nûrî- Mehmed Vecdet, *Topografya*, (Nüshasına rastlanmamıştır).
- Mehmed Nûrî - Yûsûf Hamdi, *Küçük Zâbitâna Harîta Hocası*, İstanbul, 1330 / 1912.
- Mehmed Râ'if, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul, 1314 / 1896.
- Mehmed Rif'at Paşa, *Seyâhatnâme-i Arz-ı Filistîn*, Suriye: Vilâyet Matba'ası, 1305 / 1887.
- Mehmed Refet, *Coğrafya-yı Umûmî: Birinci Kısım*, İstanbul: Mahmud Bey Matba'ası, 1302 / 1885.
- Mehmed Remzi, *Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1319 / 1903.
- Mehmed Remzi, *Coğrafya-yı Umûmî Atlası*, İstanbul, 1323 / 1905.
- Mehmed Remzi, *Mücmel-i Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1325 / 1909.
- Mehmed Remzi, *Yazısız Harita Defteri*, İstanbul, 1318 / 1900.
- Mehmed Remzi, *Yeni Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul, 1325 / 1909.
- Mehmed Reşid, *Kitalar Coğrafyası*, I-VII, Cilt, İÜTY, Nr. 4160-4166.
- Mehmed Rif'at Manastırlı, *Taksîm-i Arâzî*, (?).
- Mustafa Ruhî, *Coğrafyâ-yı Tıbbî*, İstanbul, 1316.
- Mehmed Rüşdi, *Coğrafya-yı İstatistikî*, İstanbul: Mahmûd Bey Matba'ası, 1311 / 1893.

- Mehmed Rüşdi, *Mükemmel Umûmî Cep Atlası*, (Nüshasına rastlanmamıştır).
- Mehmed Rüşdi, *Zengibar Hakkında Ma'lûmât-ı Mufasssala*, İÜTY, Nr. 5052.
- Mehmed Sâdık Rıfat Paşa, *Ahvâl-i Avrupa*, İstanbul, 1275 / 1858.
- Mehmed Sâdık Rıfat Paşa, *İtalya Seyâhatnâmesi*, İstanbul, 1275 / 1858.
- Mehmed Safvet, *Japonya Seyâhatnâmesi*, İstanbul, Matba'a-i Ebuzziya, 1309 / 1891.
- Mehmed Sa'îd, *Rumeli Eyâlet, Vilâyet ve Kazaları Hakkında Risâle*, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Nr. 1071.
- Mehmed Sa'îd, *Nazarî ve Amelî Topoğrafya*, İstanbul, 1328 / 1912.
- Mehmed Said Galib Efendi, *Fransa Sefâretnâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Nr. 832.
- Mehmed Su'ad, *Bağdad'dan Haleb'e Arabistan Seyâhati*, Kahire, 1321 / 1903.
- Mehmed Subhi, *Karadağ ve Ordusu*, İstanbul, 1317 / 1899.
- Mehmed Şâkir, *Numûne-i Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul: Mahmûd Bey Matba'ası, 1310 / 1892.
- Mehmed Şevket, *Mufasssal Memâlik-i Osmânî Coğrafyası*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emîrî, Coğrafya, Nr. 6/1.
- Mehmed Şevki Paşa, *Nazarî ve Amelî Taksîm-i Arâzî*, İstanbul, 1331 / 1913.
- Mehmed Şevki Paşa, *On Senelik Harîtacılık Hulâsa-i Târîhiyesi*, İstanbul, 1334 / 1918.
- Mehmed Şükrî, *Topoğrafya-yı Askerî*, İstanbul, 1309 / 1893.
- Mehmed Şükrî, *Suallî ve Cevablî Muhtasar Coğrafya*, İstanbul, 1319 / 1901.
- Mehmed Şükrî, *Suallî ve Cevablî Muhtasar Memâlik-i Osmânîyye Coğrafyası*, İstanbul, 1318 / 1900.
- Mehmed Tal'at, *Avrupa Kitasıyla Memâlik-i Osmânîyye'den Bahseder Muhtasar Coğrafya*, İstanbul, 1308 / 1891.
- Mehmed Tevfik, *Resimli ve Harîtalı Yeni Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1328 / 1910.
- Mehmed Tevfik, *Coğrafya-yı Askerî-i Osmânî'den Avrupa - Asya*, İstanbul, 1325 / 1907.
- Mehmed Tevfik, *Coğrafya-yı Askerî ve Sevkü'l-Ceyşi*, İstanbul, 1324 / 1906.
- Mehmed Tevfik, *Memâlik-i Osmânîyye Coğrafyası*, İstanbul, 1325 / 1907.
- Mehmed Tevfik Selanikli, *Musavver Hindistan Seyâhatnâmesi*, İstanbul, 1318 / 1900.
- Mehmed Vâsîf, *Harita-i Bahriye Ahzi ve Mesâhâ-i Bahriye*, İstanbul, 1309 / 1891.
- Mehmed Zeki, Musa Kâzım, *Muhtasar Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul: Matba'a-i Ebuzziyâ, 1304 / 1887.
- Mehmed Zeki, *Japonya'nın Mâzisi, Hâli, İstikbâli*, İstanbul: Mahmûd Bey Matba'ası, 1308 / 1890.
- Mehmed Ziyâ, *İstanbul ve Boğaziçi, Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Âsâr-ı Bâkiyesi*, İstanbul, 1336 / 1917.
- Mehmed Ziyâ, *Bursa'dan Konya'ya Seyâhat*, İstanbul, 1328 / 1912-1913.
- Memdûh Paşa, *Miftah-ı Yemen*. (?).?
- Memdûh Süleymân, *Mufasssal Yeni Coğrafya-yı Umûmî*, I-II Cilt, İstanbul, 1329-1330 / 1911-1912.
- Menâzilü'l-Hacc ve Mesâfâtü'l-Fecc*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, Nr.241 / 2.
- Menâzilü't-Tarîk ilâ Beytillahi'l-Atîk*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, K. Nr. 113.

- Memâlik-i Osmâniyye Harıtasının Sûret-i Tersîmi Hakkında Ma'lûmât*, İstanbul, 1325 / 1907.
- Menemenli-zâde Mehmed Tâhir, *Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul, 1312/ 1894.
- Menemenli-zâde Ömer Kâmil, *Memâlik-i Mahrûse-i Osmâniyye Harıta-i Umûmiyyesinin Usûl-i Tastîhi ve Tersîmi Hakkında Tedkikât-ı Fenniyye*, İÜTY, Nr 4916.
- Menemenli-zâde Ömer Kâmil, *Sûdân-ı Mısırî*, İÜTY, Nr. 4243.
- Menzilnâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2362 / 8.
- Menzilnâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, Nr. 1183 / 2.
- Mustafa Refik Bey, *Menâkıb-ı Seyyâhîn*, I-VIII Cilt, İstanbul, 1893.
- Midillili Hayreddin Efendi, *Aydın'da Seyahat*, İstanbul, 1324/1896.
- Mora Cezîresi Hakkında Coğrafi Ma'lûmât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, Nr. 847.
- Moralı Seyyid Ali Efendi, *Fransa Sefâretnâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Reşid Efendi, Nr. 630/5.
- Musavver Rehber-i Seyyâhîn Bursa ve Civârı*, İstanbul, 1319 / 1901.
- Muhammed Bayram, *Safvetü'l-i'Tibâr bi-Müstevde'ü'l-Emsâr ve'l-Aktâr*, I-V Cild, Mısır, 1302-1311.
- Muhammed bin Abdülcevâd el-Hayâtî, *Nefhatü'l-Beşâm fî Rihleti's-Şâm*, Mısır, 1319 / 1901.
- Muhammed bin Abdülkâdir El-Hanefî, *Risâle fî Zikri'l-Menâzil ve'l-Miyâh fî Tariki'l-Hacc*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, Nr. 121/22.
- Muhammed bin Ali bin Zeyne'l-Âbidîn, *Tercüme-i Risâle-i Sûdân*, İstanbul: Matba'a-i Ceride, 1262 / 1848.
- Muhammed bin Ömer Bin Süleyman Et-Tûnisî, *Er-rihle ilâ Vâdi Ouaday*, (?).
 Muhammed bin Ömer Bin Süleyman Et-Tûnisî, *Teşhîz el-Ezhân bi-Sîret-i Bilâdi'l-Mağrib ve Sûdân*, (?).
- Muhammed bin Zeyne'l-Abidîn el-Bekrî, *Nil Nehri'nin Ta'rîf ve Evsâfi*, Bibliotheque Nationale TY. Nr. 112; Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Nr. K.172/3.
- Muhammed Edib bin Muhammed Derviş, *Behcetü'l-(Nehcet) Menâzil*, Köprülü III. Kısım Nr. 117; İÜTY, Nr. 1277; İstanbul: Darü't-tubâ'at el-Amire, 1232/1817.
- Muhammed el-Enverî, *Coğrafya*, İstanbul: Mekteb-i Bahriyye Matba'ası, 1273/1857.
- Muhammed Fevzi, *Fennü't-Topografya*, Mısır: Bulak, 1303 / 1886.
- Muhammed Fu'âd, *Mufasssal Coğrafya-yı Osmânî*, İÜTY, Nr. 4715.
- Muhammed Hâlid Efendi, *Coğrafya-yı Seyâhat-i Âlem*, (Nüshasına rastlanmamıştır)
- Muhammed Hâlid Efendi, *Nazarî ve Amelî Topografya*, İÜTY, Nr. 4285.
- Muhammed Hilal, *Lakatâtü'z-zeheb fî Âsâri'l-Arab*, İÜTY, Nr. 6971.
- Muhammed Hilal, *Trablusgarb Coğrafyasına Dâ'ir Risâle*, İÜTY, Nr. 6621.
- Muhammed Hilal, *Yemen Kit'ası'nın Coğrafi ve İdârî Ahvâli*, İÜTY, Nr. 6622.
- Muhammed Kibrî, *Rihlete's-Şifâ ve's-Sayf*, Cambridge Üniversitesi, Nr. Qq 158; Bibliotheque Nationale, Arabe, Nr. 2294.
- Muhammed Sâdik, *Mâder-i Dünya*, İstanbul, 1324 / 1906.

- Muhammed Sâdık Paşa, *Delîl-i Hacc li'l-Vârid ilâ Mekke ve'l-Medîne Min Külli Fec*, Mısır, Bulak, 1313 / 1895 (Nüshasına rastlanmamıştır).
- Muhammed Sâdık Paşa, *Meş'alü'l-Mahmil*, Mısır, 1298 / 1880.
- Muhammed Sâdık Paşa, *Kevkebü'l-Hacc fi Seferi'l-Mahmil Bahren ve Seyruhû Berren*, Mısır, Bulak, 1303 / 1885.
- Muhammed Sâdık Paşa, *Nebzetin Siyâhiyye ilâ'l-Âsitâne'l-Aliyye*, Mısır, 1309 / 1891.
- Muhtar Paşa el-Mısırî, *El-Mecmû'Atü's-şâfiyyetü fi İlmi'l-Coğrafya*, Mısır: Bulak, 1289 / 1872.
- Muhtar Paşa el-Mısırî, *Cedvel-ü Resm-i Hutût El-Etvâl ve'l-Urûz li-Eyyeti Tarikatü Coğrafyye*, (?).
- Muhtar Paşa el-Mısırî, *Nebzetün Tetezamminü İkâmetü'l-Burhân Alâ Ma'rifeti Kudemâ'i'l-Mısrıyyîn li-Hakikati Şekli'l-Arz*, (?).
- Muhtar Paşa el-Mısırî, *Risâle fi'l Kelâm Alâ Bilâdi Zeyla' ve Harûr ve'l-Halâ*, (?).
- Muhtar Paşa el-Mısırî, *Risâle fi'l-Bilâdi'l-Câdîbursî*, (?).
- Muhtar Paşa el-Mısırî, *Risâle fi Re'si Hefûn ve Vâdi-i Tehûm*, (?).
- Muhyiddin Efendi, *Muhtasar Coğrafya-yı Umûmî*, (Nüshasına rastlanmamıştır).
- Muhyiddin Efendi, *Mufassal Coğrafya-yı Umûmî*, (Nüshasına rastlanmamıştır).
- Muhyiddin Efendi, *Iran Coğrafyası*, (Nüshasına rastlanmamıştır).
- Mustafa Behcet Efendi, *Tercüme-i Kitâb-ı Ma'rifet-i Arz*, İÜTY, Nr. 1215.
- Mustafa Behcet Efendi, *Tercüme-i Kism-ı Hayvânât*, İÜTY, Nr. 1236.
- Mustafa Efendi, *Sefâretnâme (İstilah-ı Nemçe)*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Nr. 843, Nr. 844; TSMK, Bağdat, Nr. 224.
- Mustafa el-Bosnavî, *Delîlü'l-Menâhil ve Mürşidü'l-Merâhil*, Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, Nr. 1024.
- Mustafa el-Lukaymî, *El-Hulletü'l-Mu'allimetü'l-Behîcetü bi'r-Risâletü'l-Kudsiyyetü'l-Müheyyice*, Berlin, Nr. 6151.
- Mustafa el-Lukaymî, *Mevânihü'l-Üns Bi'r-Rihleti li-Vâdi'l-Kuds*, British Museum, OR. 7712.
- Mustafa Hâmî Paşa, *Sağîr Coğrafya Atlası*, İstanbul, 1284 / 1867.
- Mustafa Hâmî Paşa, *Zübdetü'l-Ulûm*, İstanbul, 1287.
- Mustafa Hâmî Paşa, *Afrika Seyâhatnâmesi*, (?).
- Mustafa Hattî Efendi, *Nemçe Sefâretnâmesi*, TSMK, Bağdat, Nr. 235.
- Mustafa Hilmi, *Muhtasar Coğrafya*, (Baskısına rastlanmamıştır)
- Mustafa Nazîf Efendi, *Iran Sefâretnâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Nr. 824.
- Mustafa Nişli, *Mir'ât-ı Coğrafya*, İstanbul, 1323 / 1905.
- Mustafa Rahmî el-Kırmî, *Iran Sefâretnâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2091; İÜTY, Nr. 2538 / 2.
- Mustafa Rasîh Paşa, *Rusya Sefâretnâmesi*, TSMK, Emanet Hazinesi, Nr. 1438; Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2281/1.
- Mustafa Râsim, *Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne Coğrafyası*, İstanbul: Mühendishâne-i Berri Hümâyûn Matba'ası, 1302 / 1885.

- Mustafa Refik, *Tibet Dağları'nda*, İstanbul, 1322 / 1906.
- Mustafa Safvet Paşa, *Fenn-i Topoğrafya*, İstanbul, 1277 / 1860.
- Mustafa Sâmî Efendi, *Avrupa Risâlesi*, İÜTY, Nr. 5089.
- Mustafa Şevki Paşa, *Fenn-i Taksîm-i Arâzî*, Milli Kütüphane, AY, Nr. 4358.
- Mustafa Şevki Paşa, *Mükemmel Topografya*, İstanbul, 1307 / 1890.
- Mustafa Şevki Yanbolulu, *Fenn-i Topoğrafya*, İstanbul, 1277 / 1860.
- Mustafa Şevki Yanbolulu, *Topoğrafya Haritalarının Kırâ'ati Hakkında Ma'lûmât*, İstanbul, 1318 / 1900.
- Muzaffer Paşa, Vehbî Bey, *Coğrafya-yı Sevkü'l-Ceyşî*, İstanbul: Mekteb-i Harbiyye Matba'ası 1301 / 1884.
- Mücmel-i Coğrafya*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, Nr. 824 / 2.
- Mürefte Kazası Hakkında Coğrafi - İktisâdî Ma'lûmât-ı Mücmele*, İstanbul, 1339 / 1921.
- Nâbi Efendi, *Tuhfetü'l-Haremeyn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âşir Efendi, Nr. 269/2, İÜTY, Nr. 1833.
- Nâfi Atif Kansu, *Vatanım Coğrafyası*, İstanbul, 1330 / 1911.
- Nâmık Ekrem, A'yân-zâde, *Anadolu'da Bir Cevalân*, İstanbul, 1329 / 1911.
- Nâmık Ekrem, A'yân-zâde, *Japonya Sularında*, İstanbul, 1321 / 1903.
- Nazmi, *Azerbaycan Ahvâl-i Coğrafıyya ve Taksîmât-ı Siyâsiyyesiyle Usûl-i İdâresi*, İstanbul, 1334 / 1918.
- Nazmi, *Dağistan Vilâyeti Coğrafi, Sevkü'l-Ceyşî, Tarihi, İstatistikî Vazıyyeti*, İstanbul, 1334 / 1918.
- Necib, *İstanbul Rehberi*, İstanbul, 1334 / 1918.
- Necib Âsım Bey, *Muhtasar Coğrafya*, (?.).
- Necib Âsım Bey, *Osmanlılar'ın Âsâr-ı Coğrafyası*, İstanbul, 1313 / 1895.
- Necati Efendi, *Sefâretnâme-i Necâti*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2278; Ali Emîrî, Nr. 831.
- Necdet, *Haritalı ve Resimli Mebâdî-i Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul, 1332 / 1913.
- Necib, *Küçük Coğrafya*, İstanbul: Karabet ve Kasbar Matba'ası, 1302 / 1884.
- Necib, *Mübtediler İçin Coğrafya*, İstanbul, 1281 / 1864.
- Necib Hüseyin el-Cündî, *Kitâb-ı Manzar-ı Avrupa'l-Acib ve Mülahhas Rıhalât-ı Necib*, Mısır, 1329 / 1911.
- Nişli Mehmed Ağa, *Rusya Sefâretnâmesi*, TSMK, Revan, Nr. 1313; İÜTY, Nr. 270.
- Nusret Ali Han Dihlevî, *Çin ü Maçîn*, İstanbul, 1318 / 1900.
- Osman bin Abdülmennan, *Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya*, TSMK, Emanet, Nr. 1448.
- Osman Sâ'ib, *Tercüme-i Coğrafya*, İstanbul: Matba'a-i Âmire, 1257 / 1841.
- Osman Safvet Geylangil, *Küçük Osmanlı Coğrafyası*, İstanbul, 1330 / 1914.
- Osman Safvet Geylangil, *Küçüklere Coğrafya Dersleri*, I. Sınıflar İçin, İstanbul, 1332 / 1916.
- Osman Safvet Geylangil, *Küçüklere Coğrafya Dersleri*, II. Sınıflar İçin, İstanbul, 1332 / 1916.
- Osman Safvet Geylangil, *Küçüklere Coğrafya Dersleri*, İstanbul, 1337 / 1921.
- Osman Safvet Geylangil, *Küçüklere Coğrafya Hikâyeleri*, İstanbul, 1332 / 1916.

- Osman Safvet Geylangil, *Memâlik-i Osmâniyye Coğrafya-yı İktisâdîsi*, İstanbul, 1328 / 1912.
- Osman Safvet Geylangil, *Mufassal Coğrafya-yı Tabî'î*, İstanbul, 1331 / 1915.
- Osman Safvet Geylangil, *Osmanlı Coğrafyası*, İstanbul, 1332 / 1916.
- Osman Safvet Geylangil, *Resimli ve Harîtalı Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul, 1328 / 1912.
- Osman Safvet Geylangil, *Resimli ve Harîtalı Coğrafya-yı Riyâzî ve Osmânî*, İstanbul, 1331 / 1915.
- Osman Safvet Geylangil, *Resimli ve Harîtalı Coğrafya-yı Umûmî*, Birinci Sınıflar İçin, İstanbul, 1327 / 1911.
- Osman Safvet Geylangil, *Resimli ve Harîtalı Coğrafya-yı Umûmî*, Üçüncü Sınıflar İçin, İstanbul, 1329 / 1913.
- Osman Safvet Geylangil, *Resimli ve Harîtalı Coğrafya-yı Umûmî*, Beşinci Sınıflar İçin, İstanbul, 1329 / 1913.
- Osman Safvet Geylangil, *Resimli ve Harîtalı Küçük Coğrafya*, İstanbul, 1327 / 1911.
- Osman Safvet Geylangil, *Resimli ve Harîtalı Küçük Osmanlı Coğrafyası*, İstanbul, 1330 / 1912.
- Osman Safvet Geylangil, *Yeni Resimli ve Harîtalı Coğrafya-yı Osmanî*, İstanbul, 1332 / 1916.
- Osman Safvet Geylangil, *Yeni Resimli ve Harîtalı Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1332 / 1916.
- Osman Vâsîf, *Nev Usûl Hülâsa-i Coğrafya*, İstanbul, 1318 / 1900.
- Osmanlı Devleti Atlası*, Mısır Dârü'l-Kütüb, Nr. 5042.
- Osmanlı Devleti Atlası*, Mısır Dârü'l-Kütüb, Târîh-Türkî, Nr. 321.
- Osman-zâde Hüseyin Vassaf, *Hülâsa-i Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1309 / 1892.
- Ömer Lütfî, *Ümid Burnu Seyâhatnâmesi*, İstanbul: Ahmed Efendi Matba'ası, 1292 / 1875.
- Ömer Subhi Edhem, *Atina'nın Ahvâl-i Coğrafya ve Târîhiyyesiyle Âsâr-ı Atıkası ve Memleketin Ahvâl-i Askeriyyesi*, İÜTY, Nr. 5048.
- Ömer Subhi Edhem, *Coğrafya-yı Hikemî*, İstanbul: Ceride-i Askeriyye Matba'ası, 1301 / 1884.
- Ömer Subhi Edhem, *Hüdâvendigar Vilâyeti'nde Bir Hafta Seyâhat*, İstanbul: Âlem Matba'ası, 1308 / 1890.
- Ömer Subhi Edhem, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Mufassal Coğrafyası*, İÜTY, Nr. 4123.
- Ömer Subhi Edhem, *Trablusgarb ve Bingazi ile Sahrâ-yı Kebîr ve Sûdân-ı Merkezî*, İÜTY, Nr. 4261.
- Örfî Paşa, *Coğrafya*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2045.
- Örik Ağası-zâde Hasan Sırrı, *Muhtasar Osmanlı Coğrafyası*, İstanbul, 1308 / 1891.
- Petersburg ile İstanbul Arasındaki Menzilleri Gösteren Risâle*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa 639 / 5.
- Petros Baronian, *Cem-nümâ fî Fenni'l-Coğrafya*, TSMK, Revan, Nr. 828, Hazine, Nr. 444.

- Râgıb Bey, *Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul: Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne Matba'ası, 1295 / 1878.
- Râgıb Rıfki, *Musavver Bulgaristan*, İstanbul, 1326 / 1908.
- Râ'if Mahmûd Efendi, *Ucâlât'l-Coğrafya*, British Museum, ADD, Nr. 7897; Beyazıt Umumi Kütüphanesi, Nr. 984.
- Râmîz Paşa-zâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, (1837 Telif Tarihi), İstanbul: Cerîde Matba'ası, 1285 / 1868.
- Refîk Et-Tamîmî, *Beyrût Vilâyeti I, Cenûb Kısmı*, Beyrut, 1335 / 1917.
- Refîk Et-Tamîmî, *Beyrût Vilâyeti II, Şimâl Kısmı*, Beyrut, 1335 / 1917.
- Rehber-i Menâzil*, Atatürk Kitaplığı, O. 89.
- Rehber-i Seyyâhîn be-Cânib-i Edirne*, Atatürk Kitaplığı, O. 46.
- Revan Seferi Menzil-Nâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, Nr. 1608.
- Risâle fî'l-Coğrafya*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, Nr. 2175 / 3.
- Risâle fî Emyâl-i Bilâd*, Marburg, HS. OR. Oct. 845.
- Risâle fî Menâzil-i Hacc*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Reşid Efendi, Nr. 1001 / 5.
- Risâle Menâzil-i Tarîk-i Hacc-ı Şerîf*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2861 / 13.
- Risâle-i Nizâmiye*, TSMK, Hazîne, Nr. 383.
- Rıdvan Paşa-zâde, *Tercüme-i Müş'ib El-Ezhâr fî Acâ'ibi'l-Aktâr*, Konya, Koyunoğlu AY. Nr. 13281.
- Rifat Efendi, *Kıta'ât-ı Hamse Taksîmâtı, Taksîmât-ı Coğrafya-yı Husûsî*, İstanbul: Mihran Matba'ası, 1300 / 1883.
- Rifat Efendi, *Taksîm-i Arâzî*, İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne Matba'ası Litografya Destgâhı, 1291 / 1874.
- Rifat Efendi, *Coğrafya-yı Tabî'î ve Politikî*, (Nüshasına rastlanmamıştır.).
- Rifat Osman Tosyavî-zâde, *Edirne Rehnümâsı 763-1337 Hicrî Seneleri*, Edirne, 1336 / 1920.
- Rifat Paşa, *Coğrafya-yı Husûsî ve Umûmî*, İstanbul, 1295 / 1878.
- Rifat Paşa, *Taksîmât-ı Coğrafya-yı Husûsî*, İstanbul, 1300 / 1883.
- Rifâ'a Râfî' et-Tahtâvî, *Coğrafiyyetü Bilâdü'ş-Şâm*, (?).?
- Rifâ'a Râfî' et-Tahtâvî, *Coğrafiyyetü'l-Sağîratün*, Mısır, Bulak, 1246 / 1830.
- Rifâ'a Râfî' et-Tahtâvî, *El-Coğrafiyyetü'l-Umûmiyyetü*, Mısır, Bulak, 1254 / 1839.
- Rifâ'a Râfî' et-Tahtâvî, *Divân Kalâ'idü'l-Mefâhir fî Garîb Avâ'idü'l-evâ'il ü Evâhir*, Mısır, 1240 / 1824.
- Rifâ'a Râfî' et-Tahtâvî, *Tahlîs el-İbrîz fî Telhîsî'l-Paris*, Mısır: Bulak, 1255 / 1839.
- Rifâ'a Râfî' et-Tahtâvî, *Et-ta'rîfât eş-şâfiye li-Mürîdî'l-Coğrafya*, Mısır: Bulak, 1250 / 1834.
- Rodosî-zâde Mehmed Emin Efendi, *Tekmile-i Terceme-i Acâ'ib El-Mahlûkât*, Arkeoloji Müzesi, Nr. 529.
- Ruşya*, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa, Nr. 842.
- Rüşdi Bey, *Yemen Hâtırâtı*, İstanbul, 1325 / 1907.

- Sagîr Coğrafya*, İstanbul, 1285 / 1865.
- Sagîr Coğrafya Atlası*, İstanbul, (?.?).
- Sâkıb Efendi, *Muhtasar Coğrafya*
- Salih bin Ahmed el-Temurtâşi, *Hayre't-tâm fî Zikri Hudûdu'l-Arzı'l-Mukaddese ve Filistîn ve's-Şâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2212 / 3.
- Sâlih Efendi, *Mukaddime- i Risâle-i Coğrafya*, (?.?).
- Sâlim Cebrâ'il el-Hûrî, Sâlim Mihâ'il Şahhâde, *Âsârü'l-Edhâr*, Beyrut, 1291 / 1875.
- Salim Efendi, *Hindistan Seyâhatnâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Nr. 884.
- Sâmi Paşa-zâde Abdülhalim, *Coğrafya-yı Kebîr* (Umûmî), İstanbul: Matba'a-i Âmire, 1288 / 1871.
- Selim Sâbit Efendi, *Muhtasar Coğrafya Risâlesi*, İstanbul, 1293 / 1876.
- Serkis, İbrahim bin Hattâr, *El-Evcibât el-Vâfiyâ fî İlmi'l-Coğrafya*, Beyrut, 1884.
- Seyâhatnâme-i Londra*, İstanbul, 1269 / 1852.
- Seyâhatnâme İstanbul'dan Azîmetle Samsun-Diyarbakir-Bağdâd-Basra-Haleb-İskenderun-İstanbul'a Avdeti*, İstanbul, 1311 / 1893.
- Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi, *Fransa Sefâretnâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Nr. 833, 834; İÜTY, 2651 / 259; İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Nr. 399.
- Seyyid Ali Paşa, *Hülâsa-i Atlas*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, Nr. 270.
- Seyyid Ali Paşa, *Atlas de Zenfan*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, Nr. 290.
- Seyyid İsmail Efendi, *Fas Sefaret Takriri*, TSMK, Nr. E. 4994.
- Seyyid Es'ad, *Esâmi-i Büldân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, Nr. 1803.
- Seyyid İsmail Hakkı, *Coğrafya*, İÜTY, Nr. 2469.
- Seyyid İsmail Hakkı, *Coğrafyanı Usûl-i Tedrîsi*, İstanbul, 1330 / 1911.
- Seyyid İsmail Hakkı, *Coğrafya-yı Sevkü'l-Ceyş*, İstanbul, 1307 / 1890.
- Seyyid İsmail Hakkı, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Sekvü'l-Ceyş Coğrafyası*, İstanbul, 1310 / 1892.
- Seyyid İsmail Hakkı, *Müntehab-ı Coğrafya*, İstanbul, 1311 / 1893.
- Seyyid İsmail Hakkı, *Tahtât-i Arâzî-i Askerî*, I-III Cilt, 1308, 1315, 1317 / 1890, 1897, 1899.
- Seyyid Mehmed Emin Vâhid Efendi, *Sefâretnâme-i Fransa*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Nr. K.55/1 ve Nr. 409, TTK, Nr. Y0053-3.
- Seyyid Mehmed Râ'if, *Venedik ve Cenevizli Gemicilerin Keşfylediği Cezâyir ve Kristof Kolomb'un Amerika'yı Bulması*, İstanbul, 1273 / 1857.
- Seyyid Mehmed Refi Efendi, *İran Sefâretnâmesi*, TTK, Nr. Y. 53.
- Siyâhî, *Mecma'-i's-Siyâhî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, Nr. 447.
- Sivas Vilâyeti'nin Ahvâl-i Coğrafyası*, İstanbul, 1319 / 1901.
- Sultan Abdülaziz'in Akdeniz ve Mısır Seyâhati*, Tercüman Gazetesi Kitaplığı, Nr. 18.
- Süleyman Âsaf, *Amelî Topografya*, İstanbul: Matba'a-i Osmâniye, 1302 / 1885.
- Süleyman Fâ'ik, *Rehber-i Deryâ*, İstanbul, 1299 / 1882.

- Süleyman Fâ'ik, *Ta'rifât-ı Sevâhil-i Kaşot ve Kerpe ve Cezâ'ir-i Yunaniyye*, İstanbul, 1294 / 1877.
- Süleyman Fâ'ik, *Ta'rifât-ı Sevâhil-i Mora ve Cezâ'ir-i Yunaniyye*, İstanbul, 1294 / 1877.
- Süleyman Nutkî, *Aden Körfezi Rehberi*, İstanbul, 1310 / 1892.
- Süleyman Nutkî, *Basra Körfezi Rehberi*, İstanbul, 1317 / 1899.
- Süleyman Şevket, *Mir'ât-ı Memâlik-i Osmâniyye*, Berlin, MS. OR. Oct. 1056.
- Süleyman Şevket, *Mukaddime-i Coğrafya*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, K. 79.
- Süleyman Şevket Paşa, *Hülâsa-i Coğrafya*, I-III Cilt, İstanbul: Tophâne-i Âmire Matba'ası, 1286-1288 / 1870-1871.
- Süleyman Şevket Paşa, *Muhtasar Coğrafya*, İstanbul: Yahyâ Efendi Matba'ası, 1289 / 1871.
- Süleyman Tevfik, *Teselya'da Bir Cevelan ve Dört Aylık Seyâhatim*, İstanbul: Mahmûd Bey Matba'ası, 1315 / 1897.
- Sünbülzade Vehbi Efendi, *Kaside-i Tannane (Iran Sefaret Takriri)*, İstanbul Umumi Kütüphanesi.
- Şânizâde Mehmed Atâullah, *Müfredât-ı Külliyyâ fi Sevâhilü'l-Bahriyye (Ta'rifât-ı Sevâhil-i Deryâ)*, Marburg, HS. OR. OCT. 1003.
- Şattî'l-Arab, İstanbul, 1327 / 1909.
- Şehdi Osman Efendi, *Rusya Sefâretnâmesi*, TSMK, Hazine, Nr. 1577.
- Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-Âlâm*, İstanbul, 1306 / 1888-1898.
- Şerif Efendi bin Seyyid Muhammed, *Tercümetü'l-Mesâlikü'l-Memâlik*, Bologna, Marsigli, Nr. 3611.
- Şihâbeddin el-Âlûsî, *Neşvetü'l-Müdüâm fî'l'avdi ilâ Medîneti's-selâm*, British Museum, OR.4309; Matbuu, Bağdat Vilayet Matbası, 1291 / 1874.
- Şihâbeddin el-Âlûsî, *Neşvetü'l-Müdüâm fî'l'avdi ilâ Dâri's-selâm*, British Museum, OR.4309; Matbuu, Bağdat Vilayet Matbası, 1291 / 1874.
- Şirvanlı Ahmed Hamdi, *Hindistân ve Afganistân Seyâhatnâmesi*, İstanbul: Mahmûd Bey, Matba'ası 1300 / 1882.
- Şirvanlı Ahmed Hamdi, *Usûl-i Coğrafya*, İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matba'ası, 1283 / 1866.
- Şirvanlı Ahmed Hamdi, *Usûl-i Coğrafya-yı Kebîr*, İstanbul, İstanbuli Şeyh Yahyâ Efendi Matba'ası, 1292 / 1875.
- Şirvanlı Ahmed Hamdi, *Usûl-i Coğrafya-yı Sağîr*, İstanbul, 1288 / 1871.
- Şükrî, *Kita'ât-ı Hamseyi Hâvî Yeni Tertib Coğrafya*, İstanbul, 1328 / 1910.
- Tâhir Paşa, *Hudûd-ı İrânî'ye Dâ'ir Ma'lûmât*, Erzurum, 1327 / 1909.
- Taksîm-i Arâzî*, İstanbul, 1291 / 1874.
- Ta'rifât-ı Sevâhil-i Şarkıyye-i Cezîre-i Mora ve Cezîre-i Mücâvire*, İstanbul, 1294 / 1877.
- Tarih Haritaları*, İzmirli İ. Hakkı Kütüphanesi, Nr. 2592.
- Târîh ve Coğrafya-yı Osmânîden Ma'lûmât-ı Mücmele*, İstanbul, 1318 / 1900.
- Tercüme-i Cezîretü'l-Arab*, Berlin, MS. OR. Quart, 1619.
- Tevfik Efendi, *Aksa-i Şark Hükümetleri (Kore-Japonya)*, (?.).
- Tevfik Efendi-zâde İbrahim Celâleddîd, *Coğrafya Hocası*, I-VI Cilt, İstanbul: Mekteb-i Sanâyi Matba'ası, 1311 / 1893.

- Theologu Aleko, *Kuruza (Cruza) Coğrafyası*, İÜTY, Nr. 6616.
Topografya, Atatürk Kitaplığı, Nr. K 66.
Topografya Ameliyatında Tefâzul-i İrtifâ Hesâbâtını Teshîl İçin Montalan Cedveli, İstanbul, 1326 / 1908.
Tuna Nehri ve Kıyılarındaki Köy ve Kasabalar, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Nr. K. 138 / 1.
Tunuslu Hayreddin Paşa, *Akvâmü'l-Mesâlik fî Ma'rifeti Ahvâl-i-Memâlik*, Tunus, Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye, Nr. 3493.
Üsküdar'dan Şâm-ı Şerîfe Varınca Yol Üzerinde Konaklar, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, Nr. 322 / 5.
Vadî' Ebu'l-Fâzıl, *Delîlü Lübnân Li-San'â*, Beyrût, 1327 / 1909.
Vambery, *Bir Sahte Dervişi'in Asya-yı Vustâ'da Seyâhati (Vambery Seyahati Tercümesi)*, İstanbul, 1295 / 1878.
Van Dick, *El-Mir'âti'l-vaz'iyetü fi'l-Küreti'l-Arziyyeti*, Kâhire, 1852.
Vehbi Bey, *Coğrafya-yı Askerî*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yazmalar, Nr. 220.
Yağlıkçı-zâde Ahmed Rif'at, *Lügat-i Târihiyye ve Coğrafîyye*, İstanbul: Mahmûd Bey Matba'ası, 1299-1300 / 1882-1883.
Yanyalı Dirvenağa-zâde İzzeddîn, *Cihannümâ*, İstanbul, 1331 / 1913.
Yasin el-Farazî, *En-Nubzetü's-Seniyyetü fî Ziyârâti's-Şâmîyye*, Bibliotheque Nationale, AY. Nr. 6007.
Yasin el-Farazî, *Ravzatü'l-Enâm fî Fezâ'il-i's-Şâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud, Nr. 4935 / 1.
Yasincizade Seyyid Abdulvahhab Efendi, *Musavver İran Sefâretnâmesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Nr. 822.
Yenişehirli-zâde Hâlid Eyyüb Bey, *Alp Dağlarında Temâşâ ve Edvâr-ı Arz*, İstanbul, 1315 / 1897.
Yirmisekiz Çelebizade Mehmed Said Efendi, *İsveç Sefâretnâmesi*, TSMK, Hazine, Nr. 1641.
Yirmisekiz Mehmed Çelebi (?), *İcmâl-i Ahvâl-i Avrupa*, TSMK, Revan, Nr. 1640, Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, Nr. 1030.
Yirmisekiz Mehmed Çelebi, *Sefâret-nâme-i Fransa*, Köprülü Kütüphanesi, II. Kısım, Nr. 202, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emiri, Nr. 836.
Yorgaki Efendi, *Hey'et-i Sâbika-i Kostantniyye*, İÜTY, Nr.6664.
Yusuf Agah Efendi, *Havâdisnâme-i İngiltere*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Nr. 840.
Yusuf Hafid Hantuğ, *Muhtasar Coğrafya-yı Osmânî*, İstanbul, 1329 / 1913.
Yusuf Hafid Hantuğ, *Mufasssal Coğrafya-yı Umûmî*, İstanbul, 1328 / 1912.
Yusuf Vezirof, *Târihî, Coğrafî ve İktisâdî Azerbaycan*, İstanbul, 1338 / 1921.
Zeyl Der Beyân-ı Mikyâs-ı Berr ü Bahr ve Mikdâr-ı Mesâfe-i Küre-i Arz u Mâ', Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Millet Kütüphanesi, Reşid Efendi, Nr. 612/2; Hamidiye, Nr. 863/4.

Zıkr-i Menâzil İstanbul'dan Şam'a ve Medine ve Cebel-i Arafat'a, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, Nr. 639 / 5.

Zühdî Efendi, *Mir'âtü'l-Yemen*, İstanbul, 1328 / 1910.

Zülfikar Paşa, *Mükaleme Takriri*, Münih, Staatsbibliothek, Nr. 117; Viyana Nationalbibliothek, Nr. 1077.

2004 Sonrası Literatür Çalışmaları⁷⁹

Afyoncu, Erhan, Önal, Ahmet, "İbrahim Müteferrika'nın Lehistan Elçiliği ve Bilinmeyen Sefâretnâmesi", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XLVIII, 2016, s. 105-142.

Ağrakça, Ahmet, "Müneccimbaşı, Ahmed Dede", *DİA*, c. 32, İstanbul, 2006, s. 4-6.

Ak, Mahmut, "Osmanlı Coğrafya Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 2, sy. 4, s. 163-211.

Akağündüz, Ümit, "Son Dönem Osmanlı Eğitim Tarihinde Coğrafya Ders Kitaplarına Bir Örnek: Coğrafya Dersleri - Abdurrahman Şeref, Coğrafya Dersleri, İstanbul: Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, 1326 (1910 / 1911)", *Türk Tarihi Eğitim Dergisi*, Spring 2016, C. 5 (1), s. 340-356.

Anamur, Hasan, *Başlangıçtan Bugüne Fransızcadan Türkçeye Yapılmış Çeviriler İle Fransız Düşünürler, Yazarlar, Sanatçılar Üzerine Türkçe Yayınları İçeren Bir Kaynakça Denemesi*, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2013.

Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri, haz. Ersin Kırca vd., İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2016.

Aydüz, Salim, "Müneccimbaşı", *DİA*, c. 32 s. 2-4, İstanbul, 2006.

Bacque, Grammont - Jean, Louis, "L'Afrique dans la Cosmographie de Kâtib Çelebi", *Osmanlı Araştırmaları*, c. 40, 2012, s.121-170.

Bacque, Grammont - Jean, Louis- Lurson, Benoit- Soler Renaud, "Le Voyage d'Eliyâ Çelebi de Louksor a Assouan en 1671," *Journal Asiatique*, Vol. 304.1, 2016, s. 9-32.

Bassat, Yuval Ben - Artzi, Yossi Ben, "Ottoman Maps of the Empire's Arab Provinces, 1850s to the First World War", *Imago Mundi*, 70/2, 2018, s. 199-211.

Bassat, Yuval Ben - Artzi, Yossi Ben, "Mediterranean Historical Review Cartographical Evidence of Efforts to Develop Acre During the Last Decades of Ottoman Rule: Did the Ottomans Neglect the City?", *Mediterranean Historical Review*, Vol. 31, Nr. 1, 2016, s. 65-87.

Bay, Abdullah, *Abdülkerim Paşa'nın Rusya Sefâreti ve Sefâretnâmesi*, İstanbul: Gece Kitaplığı, 2016.

Beydilli, Kemal, "Sefâret ve Sefâretnâme Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, c.XXX, 2007, s. 9-30.

Beydilli, Kemal, *İki İbrahim: Müteferrika ve Halefi*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2019.

Blaeu, Joan, *Atlas Maior of 1665*, ed. Peter Van der Krogt, London: Taschen, 2010.

79 2004 yılı öncesi Osmanlı coğrafya çalışmaları ile ilgili bkz. Mahmut Ak, "Osmanlı Coğrafya Çalışmaları," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 2, sy. 4, 2004, s. 163-211.

- Bir, Atilla- Günergün, Feza, “Ahmed Muhtar Paşa'nın Tasarladığı Taşınabilir Güneşsaati ve Kullanımını Açıklayan “El-Basitesi Risâlesi”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c. X/2, 2009, s. 1-12.
- Bir, Atilla - Barutçu, Burak - Kaçar Mustafa, “The Use of the Celestial Globe by the Ottomans: Osman Saib Efendi's Ta'Limu'l-Küre”, *Seapower, Technology And Trade. Studies in Turkish Maritime History* içinde, ed. D. Couto, F. Gunergun, M.P. Pedani, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2014, s. 342-358.
- Bir, Atilla - Barutçu, Burak - Kaçar, Mustafa, *Osmanlıda Gök küresi Kullanımı/Osman Saib Efendi'nin Ta'limu'l-Küre Risalesi*, İstanbul, 2012.
- Bouquet, Olivier, “Une Coproduction Impériale Saint-Pétersbourg-Istanbul: Transfaires Cartographiques (XVIIIe-Xxe Siècles)” *European Journal of Turkish Studies*, C. 22, 2016, s. 1-32.
- Brentjes, Sonja, “ On two manuscripts by Abû Bakr b. Bahrâm al-Dimashqî (d.1102/1691) related to W. and J. Blaeu's Atlas Maior”, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, C. XL, 2012, s. 171-192.
- Brentjes, Sonja, “On Abû Bakr Al-Dimashqî's (D. 1691) Hemispheric Map of the New World and the Representation of the Seas in His Maps of the World And the Continents”, *Seapower, Technology and Trade Studies in Turkish Maritime History İçinde*, ed. D. Couto, F. Gunergun and M.P. Pedani, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2014, s. 398-411.
- Brummett, Palmira, *Mapping the Ottomans Sovereignty, Territory, and Identity in the Early Modern Mediterranean*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Cilt I-III, haz. M. A. Yekta Saraç, Ankara: TÜBA Yayınları, 2016.
- Cartography in the European Renaissance*, Vol. 3, ed. David Woodward, Chicago: The University of Chicago Press, 2007.
- Cartography in the European Enlightenment*, Vol. 4, ed. Matthew Edney, Mary Pedley, (Forthcoming).
- Cartography in the Nineteenth Century*, Vol. 5, ed. Roger J. P. Kain (Forthcoming).
- Cartography in the Twentieth Century*, Vol. 6, ed. Mark Monmonier, Chicago: The University of Chicago Press, 2015.
- Ceylan, Mehmet Akif, “Ali Cevad'ın Hayatı ve Türkiye Coğrafyasına Katkıları / Life of Ali Cevad and His Contributions to the Turkish Geography”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 11, sy. 61, 2018, s. 242-254.
- Coşkun, Menderes, “Seyâhatnâme ve Sefâretnâmeler” *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. 2, ed. Talat Sait Halman, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006, s. 327-344.
- Coşkun, Menderes, “Seyâhatnâme”, *DİA*, c. 37, 2009, s. 13-16.
- Curry, J. John, “An Ottoman Geographer Engages The Early Modern World: Katip Çelebi's Vision of East Asia and the Pasific Rim in the Cihânnümâ (Bir Osmanlı Coğrafyacısı Erken Modern Dünya İle Meşgul Oluyor: Cihânnümâ'da Katip Çelebi'nin Doğu Asya ve Pasifik Kıyıları Vizyonu)”, *Osmanlı Araştırmaları*, c. XI, 2012, s. 221-257.

- Çetin, Cemal, "Osmanlı Devleti'nde Ulaşım ve Haberleşme Bağlamında: Menzil ve Menzilhâne Kavramları Üzerine Bazı Tespitler," *CIEPO, Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri* (14-16 Nisan 2011), haz. Adnan Şişman vd., c. 1, İzmir, 2011, s. 411- 430.
- Dankoff, Robert -Tezcan, Nuran, *Evlîya Çelebi'nin Nil Haritası "Dürr-i Bi-Misil in Ahbâr-ı Nil"*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Dankoff, Robert - Kahraman, Seyit Ali - Dağlı, Yücel, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, c. I-II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Dankoff, Robert, *Evlîya Çelebi Seyâhatnâmesi Okuma Sözlüğü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Debarre, Ségolène, *Cartographier L'asie Mineure. L'orientalisme Allemand à l'épreuve du Terrain (1835-1895)*, Louvain: Peeters, 2016.
- Doğan Turay, Esra, "Anadolu Hac Güzergâhı: Antakya Menzili" *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 1, sy. 2, 2017, s. 109-124.
- Elibüyük, Mesut, "Tarihi Coğrafya Bakımından Önemli Bir Kaynak: Cihannüma," *Ankara Üniversitesi, Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Coğrafi Bilimler Dergisi*, c. 7 (2), 2009, s. 93-109.
- Ertaş, Mehmed Yaşar, "Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yollar: Kaldırımlar, Köprüler ve Kervansaraylar," *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 10, 2011, s. 43-55.
- Esiner Özen, Mine, "Piri Reis ve Müntehab-ı Kitâb-ı Bahriyye", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c. VII/2, 2006, s. 120-130.
- Fortna, Benjamin, "Change in the School Maps of the Late Ottoman Empire", *Imago Mundi*, Vol. 57, 2005, s. 23-34.
- Gemici, Nurettin, "Evlîya Çelebi Medine'de", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 10, 2011, s. 55-67.
- Goodrich, Thomas. "Osmanlı Haritacılığı", *Doğumunun 400. Yıldönümünde Kâtib Çelebi*, ed. Bekir Karlığa, Mustafa Kaçar, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s. 127-141.
- Goodrich, Thomas D., "Research Opportunities in Ottoman Cartography and the Location of the Maps", *Seapower, Technology and Trade, Studies in Turkish Maritime History* içinde, ed. D. Couto, F. Gunergun, M.P. Pedani, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2014, s. 359-366.
- Güler, Mustafa (haz.) *Zülfikar Paşa'nın Viyana Sefâreti ve Esâreti -Ceride-i Takrîrât-ı Zülfikâr Efendi (1099-1103 / 1688 -1692)*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.
- Gümüşçü, Osman, *Coğrafya'ya Davet*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012.
- Gümüşçü, Osman, *Tarihi Coğrafya*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2006.
- Gümüşçü, Osman, "Osmanlılarda Coğrafya Bilimi", *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji* içinde, ed. Yavut Unat, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 593-646.
- Gümüşçü, Osman, "Katip Çelebi'nin Türk Coğrafya Tarihindeki Yeri Üzerine", *Uluslararası Katip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu*, 26-28 Mart 2015, İzmir, 2015, s. 243-265.

- Gümüştü, Osman, "Katip Çelebi'den Günümüze Türkiye'de Coğrafyanın Tarihi Serüveni", *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu*, 18-19 Ekim 2012, Ankara, s. 355-389.
- Gümüştü, Osman, "Türkiye'de Tarihi Coğrafya Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını," *Artuklu Akademi Günleri, Bilim Tarihi ve Felsefesi Sempozyumu*, ed. Ömer Bozkurt, 27-29 Kasım 2015, Mardin, s. 101-137.
- Günergün, Feza - Üçsu, Kaan, "Témoignage sur les Cours de Cartographie Dispensés dans les Écoles Militaires Ottomanes au regard du Manuel *Harita Tersimi Atlası*", *Entre Trois Mers, Cartographie Française et Ottomane des Dardanelles et du Bosphore (XVIIe-XIXe s.)*, İzmir, 2016, s. 204-211.
- Günergün, Feza, "La Traduction de l'abrégé de la Sphère de Jacques Robbe, Géographe du Roi de France par Petros Baronian, Drogman a Istanbul: *Cem-Nümâ Fi Fenn El-Coğrafya*", *La Révolution Française*, Vol. 12, 2017, s.1-19.
- Hagen, Gottfried, "Kâtib Çelebi and Sipâhi-Zâde", *Essays in Honour of Ekmeleddin İhsanoğlu içinde*, Vol. 1, İstanbul: IRCICA, 2006 s. 525-542.
- Hagen, Gottfried, *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında: Kâtib Çelebi'nin Cihânnüması ve Düşünce Dünyası*, çev. Hilal Görgün, İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- Hagen, Gottfried, "Kâtib Çelebi's Maps and the Representation of Space in Ottoman Visual Culture", *Osmanlı Araştırmaları*, c. 40, 2012, s. 283-293.
- Hagen, Gottfried, "Afterword: Ottoman Understandings of the World in the Seventeenth Century," Robert Dankoff, *Evlîya Çelebi -An Ottoman Mentality*, Leiden: Brill, 2006, s. 207-248.
- Hagen, Gottfried, "Osmanlı Kültürü ve Kâtib Çelebi'nin Haritalarında Mekânın Görüntülenmesi / Ottoman Culture and the Representation of Space in the Maps of Kâtib Çelebi," *Vefatının 350. Yılında Kâtib Çelebi*, ed. Said Öztürk, İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş., 2007, s. 33-40.
- Hagen, Gottfried, "El Yazmanın Kenarında Hayat: Cihannümâ Müellif Hatları ve Coğrafyacının Atölyesine Bir Bakış / In the margins of the manuscript: Cihannüma autographs and a look into the geographer's workshop", *Vefatının 350. Yılında Kâtib Çelebi*, ed. Bekir Karlığa, Mustafa Kaçar, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009, s. 173-187.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Osmanlı Bilim Mirası*, c. I-II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Japonya'da Bir Osmanlı Seyyâh: Abdürreşîd İbrahim*, ed. Engin Demir, İstanbul: Mac Medya, 2017.
- Kaçar, Mustafa - Bir, Atilla, "Cihânnüma'da Haritacılık" *Doğumunun 400. Yıldönümünde Katip Çelebi*, ed. Bekir Karlığa, Mustafa Kaçar, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s. 119-124.
- Kalaycıoğulları, İnan - Unat, Yavuz, "Kopernik Kuramı'nın Türkiye'ye Girişinde Katip Çelebi'nin Cihannüma'sı ve İbrahim Müteferrika'nın Eklerinin Rolü" *Uluslararası Katip Çelebi Sempozyumu*, Ankara, 19-20 Haziran 2009.
- Kalaycıoğulları, İnan - Unat, Yavuz, "Kopernik Kuramının Türkiye'deki Yansımaları", *XIV. Ulusal Astronomi Kongresi*, Kayseri, 31 Ağustos-4 Eylül 2004, s. 1-12.

- Kanas, Nick, *Star Maps, History, Artistry, and Cartography*, Chichester: Praxis Publishing, 2007.
- Karakaş Özü, Nazan, "Osmanlı Coğrafya Tarihi Literatürüne Eleştirel Bir Bakış", *Bilim Tarihi ve Felsefesi Tarih ve Problemler*, ed. Ömer Bozkurt, Mardin: Mardin Artuklu Üniv. Yay., 2016, s. 69-101.
- Karakaş Özü, Nazan, "Cihannüma'dan Yansıyanlar: Bir Döküman Analizi (Reflections of Cihannüma: A Document Analysis)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, c. 29, 2014, s. 120-144.
- Karakaş Özü, Nazan, "Coğrafya Tarihi İçin Eski Metinler Üzerinde Bir Çalışma Modeli (A Study Model on Old Text for History of Geography)", *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi*, ed. Salih Şahin vd., 21-23 Mayıs 2015, Ankara, s. 4-12.
- Karakaş Özü, Nazan, "Türkiye'de Modern Coğrafyanın Başlangıcı: Katip Çelebi'ye Göre Coğrafya Nedir?", *Türk Coğrafya Kurumu'nun 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongresi*, 8-10 Kasım 2017, Ankara, s. 95-126.
- Kâtib Çelebi*, ed. Bekir Karlığa, Mustafa Kaçar, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s. 119-124.
- Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar Fi-Esfâri'l-Bihar*, haz. İdris Bostan, Ankara: Denizcilik Müsteşarlığı, 2008.
- Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibar Fi-Esfâri'l-Bihar*, haz. İdris Bostan, Ankara: TÜBA, 2018.
- Kâtib Çelebi, *Kitâb-ı Cihânnüma*, (Müteferrika Tıpkı Basım), İstanbul: İBB Kültür A. Ş., 2008.
- Kâtib Çelebi, *Kitâb-ı Cihânnüma Kâtib Çelebi*, (Müteferrika Tıpkı Basım), İstanbul: Boyut Yayınları, 2015.
- Kâtib Çelebi, *Kitâb-ı Cihânnüma li-Kâtib Çelebi*, (Müteferrika Tıpkı Basım), Ankara: TTK, 2009.
- Kâtib Çelebi, *Kitâb-ı Cihânnümâ*, (Sadeleştirilmiş Metin), haz. Bekir Karlığa - Said Öztürk, İstanbul: İBB Kültür A. Ş., 2010.
- Kâtib Çelebi, *Cihânnüma Kâtib Çelebi* (Sadeleştirilmiş Metin), haz. Bekir Karlığa, Said Öztürk, İstanbul: Mahya Yayınları, 2013.
- Kâtib Çelebi, *Levâmi'u'n-Nûr Fi Zulmet-i Atlas Minor* (İnceleme-Tıpkıbasım), haz. Ahmet Üstüner - H. Ahmet Arslantürk, Ankara: TÜBA, 2017.
- Kâtib Çelebi, *Levâmi'u'n-Nûr Fi Zulmet-i Atlas Minor* (Metin-Değerlendirme), haz. Ahmet Üstüner, Ankara: TÜBA, 2020 (Baskıda).
- Karateke, Hakan -Aynur, Hatice, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesinin Yazılı Kaynakları*, Ankara: TTK, 2012.
- Karlığa, Bekir - "Cihâna Tutulan Ayna ya da Kâtib Çelebi'nin Kâ'inat Tasarımı", *Doğumunun 400. Yıldönümünde Kâtib Çelebi*, ed. Bekir Karlığa, Mustafa Kaçar, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009, s. 57-86.
- Koç, Haşim, "XVII. Yüzyılın Ortasında Osmanlı Coğrafyası'ndan Antik Dönemlere Bir Bakış: Kâtib Çelebi'nin Eserlerinden Seçmeler", *Doğu-Batı*, c. 40, 2007. s. 257-282.
- Korkut, Hasan, "Osmanlı Sefâretnâmeleri Hakkında Yapılan Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 1, sy. 2, 2003, s. 491-511.

- Korkut, Hasan, *Osmanlı Elçileri Gözüyle Avrupa*, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2018.
- Kotus, Karolina Anna, "Istanbul in the Legation of Polish Envoy Jan Gniński (1677-1678)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 30, İstanbul, 2019, s. 49-63.
- Koyunoğlu, H. Hüsnü, "Kâtib Çelebi'nin Cihânnümâ'sı ve Bu Kitaba İbrahim Müteferrika'nın Yaptığı Eklemeler", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. IX, sy. 2, 2007, s.147-166.
- Krusinski, Judasz Tadeusz, *Târih-i Seyyâh*, haz. Recep Demir, Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Kurşun, Zekeriya, "Does the Qatar Map of the Tigris and Euphrates belong to Evliya Çelebi?", *Osmanlı Araştırmaları*, C. 39, 2012, s. 1-15.
- Kutlu Dilbaz, Burcu, "Osmanlı Devleti'nde Ören Yerlerini İncelemeye Gelen Seyyahlar", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 30, İstanbul, 2019, s. 89-110.
- Küçük, B. Harun, "Early Modern Ottoman Science: A New Materialist Framework", *Journal of Early Modern History*, Vol. 21/5, 2017, s. 407-419.
- Dmitrievich Nosilov, Konstantin, *Merv Seyahatnamesi*, Ahmed Nermî Tercümesi, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2015.
- Latva, Otto - Skurnik, Johanna, "Knowing and Decorating the World, Illustrations and Textual Descriptions in the Maps of the Fourth Edition of the Mercator-Hondius Atlas (1613), Approaching Religion", Vol. 6, nr. 1, May 2016, s. 8-23.
- Manners, Ian, *European Cartographers and the Ottoman World, 1500-1750: Maps from the Collection of O. J. Sopranos*, Chicago: Oriental Institute Museum Pub., 2007.
- Muhammed bin Mahmûd et-Tûsî, *Acâyibü'l-Mahlûkât ve Garâyibü'l-Mevcûdât*, haz. Günay Kut, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Nemlioğlu Koca, Yasemin, "Khrysopolis, Scutari, Eskidar, Usgüdâr: Tarihi Haritalarda Üsküdar", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu*, c. VIII, 21-23 Kasım 2014, s. 43-65.
- Nemlioğlu Koca, Yasemin, "Marmara Denizi Tarihi Haritaları ve Portolanları", *Marmara Üniversitesi VIII Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu*, 27-28 Mayıs 2016, s. 155-174.
- Nemlioğlu Koca, Yasemin, "Dardanelles, Hellespont, Çanakkale: Çanakkale Haritaları", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Yıl 15, Bahar 2017, sy. 22, s. 109-134.
- Osmanlı Astroloji Literatürü Tarihi ve Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi Zeyli (History of Ottoman Astrology Literature and Supplement to the History of Ottoman Astronomy Literature)*, haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen vd., İstanbul: IRCICA, 2011.
- Osmanlı Tabii ve Tatbiki Bilimler Literatürü Tarihi (History of the Literature of Natural and Applied Sciences during the Ottoman Period)*, haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen vd., İstanbul: IRCICA, 2006.
- Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi Zeyli (Supplements to the History of Ottoman Scientific Literature)*, haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen vd., İstanbul: IRCICA, 2011.
- Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi Genel İndeksi (History of Ottoman Scientific Literature Cumulative Index)*, haz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen vd., İstanbul: IRCICA, 2011.

- Özdemir, Kemal, *Osmanlı Haritaları*, İstanbul: Avea, 2008.
- Özmen, Ceyda, "Translating Scicence in the Ottoman Empire: Translator-Educators as "Agents of Change" in The Ottoman Scientific Repertoires", *Osmanlı Araştırmaları*, c. XVIII, 2016, s. 143-170.
- Öztürk, Said, "Kâtib Çelebi Bibliyografyası", *Doğumununun 400. Yıldönümünde Kâtib Çelebi* içinde, ed. Bekir Karlığa, Said Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2009, s. 388-399.
- Özukan, Bülent, (ed.), *Kâtib Çelebi, The Book of Cihânnüma, (a 365 Years Old Story)*, İstanbul: Boyut Yayınları, 2013.
- Parlaz, Selim, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Cenova ve Cenovalılar" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 10, 2011, s. 109-117.
- Pedley, Marie, "Enlightenment Cartography at the Sublime Porte: François Kauffer and the Survey of Constantinople", *Osmanlı Araştırmaları*, c. 39, 2012, s. 29-53.
- Polatçı, Türkan, *Rusya Sefâretnâmesi 1757-1758*, Ankara: TTK, 2011.
- Pîri Reis'ten Önce ve Sonra: Topkapı Sarayı'nda Haritalar*, ed. Haluk Dursun, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2013.
- Rebok, Sandra, "The Influence of Bernhard Varenius in the Geographical Works of Thomas Jefferson and Alexander Von Humboldt", *Bernhard Varenius (1622-1650) içinde*, ed. Margarete Schuchard, Leiden: Brill Academic Publishers, 2008, s. 271-288.
- Sabev, Orlin, *İbrahim Müteferrika ya da ilk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746): Yeniden Değerlendirme*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2006.
- Sabev, Orlin, "Kâtib Çelebi ve İbrahim Müteferrika", *Uluslararası Kâtip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 26-28 Mart 2015, İzmir, ed. Turan Gökçe, Mikail Acıpinar, İrfan Kokdaş, Özer Küpeli, İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, 2017. s. 151-172.
- Sarıcaoğlu, Fikret-Yılmaz, Coşkun, *Müteferrika*, İstanbul: Esen Ofset, 2008.
- Sarıcaoğlu, Fikret, *Piri Reis'ten Örfî Paşa'ya Osmanlı Tarihi Haritaları ve Tarihi Coğrafya Eserleri*, İstanbul: Çamlıca, 2015.
- Sarıcaoğlu, Fikret, *Piri Reis'in Dünya Haritası 1513-The World Map of Piri Reis*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2014.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyye'sinin İzinde Kâtib Çelebi'nin Yeni Bulunan Eseri: Müntehab-ı Bahriyye", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, Bahar 2004, s. 9-58.
- Sarıcaoğlu, Fikret, *Kitâb-ı Cihânnümâ li-Kâtib Çelebi*, c. II, Ankara: TTK, 2013.
- Seegel, Steven, *Mapping Europe's Bordelands: Russian Cartography in the Age of Empire*, Chicago-London: University of Chicago Press, 2012.
- Sezgin, Fuat, *Kâtip Çelebi'nin Esas Cihânnüması ve Coğrafya Tarihindeki Yeri (Cihânnümâ Revan 1624 Tıpkıbasım) (Önsöz ve Giriş)*, İstanbul: Boyut Yayınları, 2013.
- Sezgin, Fuat, *İslam'da Bilim ve Teknik*, c. I-V, Ankara: TÜBA, 2007.
- Süleyman El-Tâcir, *Doğru'nun Kalbine Seyahat*, çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012.

- Şirin, İbrahim, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Ankara: Lotus Yayınları, 2006.
- Şirin, İbrahim, Gazete, Kitap, "Tiyatro Karşısında İmajını Korumaya Çalışan Sultan ve Maiyeti: Sultan II. Abdülhamid ve Ahmet Nermi," *Folklor/Edebiyat Dergisi*, c. 17, sy. 66 / 2011/2, s. 39-55.
- Tanrıkkulu, Murat, *Harita'ya Davet*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2013.
- Taeschner, Franz, *Osmanlılarda Coğrafya*, haz. Osman Özkul, Nadir Çomak, Hatice Çeri, Iksad Yayınları, 2018.
- Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, haz. Bekir Sarıkaya, ed. Günay Kut, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Topaktaş, Hacer, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı-Leh İlişkilerinden Bir Kesit: Mehmed Ağa'nın Lehistan (Polonya) Elçiliği (1757-1758)", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXIX, 2007, s. 203-225.
- Topaktaş, Hacer, *Lehistan'da Bir Osmanlı Sefiri, Ziştovili Hacı Ali Ağa'nın Lehistan Elçiliği ve Sefaretnamesi (1755)*, Ankara: TTK, 2015.
- Topaktaş, Hacer, *Sultan II. Abdülhamid ve Diploması, Hüseyin Kâzım Bey'in Diplomatik Seyahatleri (1882-1887)*, İstanbul: Okur Kitaplığı, 2015.
- Topaktaş Üstüner, Hacer, "Avrupa'dan Başka Bir Dünya: Polonyalı Seyyah Jan Potocki'nin Anlatımında İstanbul ve Mısır (1784)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 30, İstanbul, 2019, s. 65-87.
- Tunturi, Janne, Cartographer's Experience of Time in the Mercator-Hondius Atlas (1606, 1613)," *Approaching Religion*, v. 6, no. 1, 2016, s. 46-56.
- Turan, Fikret, *Seyâhatnâme-i Londra*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Türk, İbrahim Caner, "Osmanlı Devleti İlköğretim Okulları Coğrafya Müfredat Programları -Coğrafya Öğretim Usulleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.9, sy.1, 2007, s. 201-212.
- Uçman, Abdullah, "Şemseddin Sami", *DİA*, c. 38, İstanbul, 2010, s. 519-523.
- Uluslararası Kâtip Çelebi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 26-28 Mart 2015, İzmir, ed. Turan Gökçe, Mikail Acıpınar, İrfan Kokdaş, Özer Küpeli, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Unat, Yavuz, "Hoca İshak Efendi'den Hoca Tahsin'e Çağdaş Astronominin Türkiye'ye Girişi", *XV. Ulusal Astronomi Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 27 Ağustos -1 Eylül, İstanbul 2006, Bildiri Kitabı*, haz. Hulusi Gülseçen, Füsun Limboz, Ayşegül F.Teker, c. II, İstanbul, 2007, s. 871-886.
- Ülkekul, Cevat, *Türk Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Çalışmalarının 1909 Öncesi Tarihi*, İstanbul: Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı, 2009.
- Ülkekul, Cevat, *Piri Reis ve Türk Kartograflarının Çizgileri İle XVI-XVII-XVIII. Yüzyılın Venedik Görünümleri*, İstanbul: Dönence Yay., 2013.
- Üstüner, Ahmet - Arslantürk H. Ahmet, *Levâmi'u'n-Nûr Fî Zulmet-i Atlas Minor (İnceleme-Tıpkıbasım)*, Ankara: TÜBA, 2017.
- Üstüner, Ahmet, "Eastern Europe in the Description of the Famous Ottoman Geographer Katib Çelebi", *CIEES*, ed. Yücel Öztürk, Nuri Kavak, Kiev, 2018, s. 11-22.
- Vagnon, Emmanuelle, "Cartography of Gallipoli and the Dardanelles: from Cristoforo Buondelmonti (15th C.) to the Maps of the 18th C. in the Collections of the

- Bibliothèque Nationale de France”, *Seapower, Technology and Trade. Studies in Turkish Maritime History* içinde, ed. D. Couto, F. Gunergun, M.P. Pedani, İstanbul: 2014, s. 412-420.
- Vagnon, Emmanuelle, “L’antique dans La Cartographie Française Des XVIIe-XVIIIe Siècles”, *Séminaire Ottoman Seas*, İstanbul: IFEA, 12 Janvier 2015.
- Van de Waal, E. H., “Manuscripts Maps in the Topkapı Saray Library, İstanbul”, *Imago Mundi*, V. 23, 1969, Issue I, (Published online 2009).
- Vlahakis, N. George - Malaquias, Isabel Maria, Etc., *Imperialism and Science Social Impact and Interaction*, California: ABC-Clio, 2006.
- Wagner, Veruschka, “Mehmed Rauf’un Avrupa Seyahatnamesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 26, Ankara: 2018, s. 97-127.
- Yağlıkçı-zâde Ahmed Rif’at, *Lügat-i Târihiyye ve Coğrafiyye*, c. I-VII, İstanbul: Kaşgar Neşriyat, 2004.
- Yalçinkaya, M. Alaaddin, “Mahmud Raif Efendi as the Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi: The First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador to London [1793-1797]”, *OTAM*, 1994, c. V, s. 422-443.
- Yalçinkaya, M. Alaaddin, *The First Permanent Ottoman Embassy in Europe the Embassy of Yusuf Agah Efendi to London (1793-1797)*, İstanbul: ISIS, 2010.
- Yalçinkaya, M. Alaaddin, “Kuruluştan Tanzimat’a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü”, *TALİD Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 1, 2003, s. 423-489.
- Yeşil, Fatih, *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi Ebûbekir Râtib Efendi (1750-1799)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2011.
- Yetişkin Kubilay, Ayşe, *İstanbul Haritaları 1422-1922*, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2010.
- Yılmaz, Mehmet, *Kâtip Çelebi Bibliyografyası*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2011.
- Yılmaz, Özgür, “Diplomacy as a Source of Travelogues: The Case of Pierre Amédée Jaubert’s Mission in Persia in 1805-1806”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 26, Ankara, 2018, s. 65-96.
- Yurtoğlu Bilal, *Katip Çelebi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2009.

Tezler

- Acar, Sibel, *Capturing Constantinople: Travel Albums (1884-1910)*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015.
- Ahmed, B. Othman, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'ne Göre Musul, Şehrîzor ve İmâdiyye*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Osmanlı Müessesesi ve Medeniyet Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2017.
- Akbulut, Osman Nuri, *Evlîya Çelebi'ye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2008.
- Akdemir, Şükriye, *El-Enverî Seyyid Sa'dullah'ın İran Sefâretnâmesi (1259-1262 / 1843-1846) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2007.
- Akpınar, Özkan, *Geographical Imagination in School Geography during the Late Ottoman Period, 1876-1908*, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Modern Türkiye Tarihi Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Al, Şerife Burcu, *Acâibü'l-Mahlûkât, Giriş, Metin, İnceleme, Dizin, Sözlük*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2010.
- Ateş, Hacer, *Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009.
- Ayvaz, Hakan, *Osmanlı Astronomisi ile Avrupa Astronomisinin Takıyyüddin er-Raşid ve Tycho Brahe Örnekleriyle Karşılaştırılması*, Süleyman Şah Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.
- Barmanbay, Gülçin, *Evlîya Çelebi'nin Doğu Karadeniz'de Gördüğü Yerleşim Yerleri ve Bu Yerlerin Günümüzdeki Hâli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2014.
- Başaran, Ayşe, *Erzurumlu İbrahim Hakkı's Ma'rifetname (1757): A case study in the Ottoman reception of modern science*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005.
- Bekiroğlu Keskin, Gaye, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Haritacılık ve Matrakçı Nasuh*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Harita Mühendisliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017.
- Bilgiç, Neşe, *Ahmet Mithat Efendi'nin Letâif-i Rivâyât Adlı Eserinin "Edebiyat Coğrafya Merkezli" İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları

- Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.
- Cihan, Cihad, *XIX. Yüzyıl Seyyahlarına Göre Hazar Ötesi Türkmenleri (Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durum)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010.
- Çelik, Gülin, *Eski Haritaların Modern Haritalar ile Karşılaştırılması: Mapanalyst*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Geomatik Mühendisliği Anabilim Dalı Geomatik Mühendisliği Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.
- Çetin, Zeynep, *Avrupalı Gezginler Gözüyle 19. Yüzyılda Batı Anadolu*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2013.
- Danışan, Gaye, *Türkiye'de Gözlemleri ve Astronomik Gözlemler (1575-1997)*, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Astronomi ve Uzay Bilimleri Anabilim Dalı, Astronomi ve Uzay Bilimleri Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- Demir, Bünyamin, *İstanbul'un İktisadi Coğrafyası (20. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- Demirci, Hakan, *Osmanlı ve Türk Haritacılık Tarihinde Harita Eğitim, Yapım ve Üretim Teknikleri*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2005.
- Demircioğlu, Semir Ceyda, *XX. Yüzyıldan Bir Osmanlı Seyahatnamesi: Asmaî'nin Sicilya Hatırası (Metin-İnceleme)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.
- Duman, Ahmet, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'ni Coğrafya Eğitimi Üzerine Katkıları*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.
- Düğer, Selçuk, *Kadın Seyyahlar İmgeleminde Osmanlı ve Batı Dünyası*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2015.
- Eker, Semih, *Coğrafya Derslerinde Harita Kazanımları ile İlgili Tarihi Bir Kaynak: Cihannüma (Kâtip Çelebi)*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.
- Erbaş, İlknur, *Suver'ül Kevakib Minyatürlerinin İkonografik İncelenmesi (Sülemmaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, 422 Demirbaş No'lu Yazma Üzerine Bir Araştırma)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2010.

- Gündoğdu, Mustafa, *Giridli Hacı Ahmed'in Eflâk'ta Meydana Gelen Olaylar Hakkında Kaleme Aldığı 1760 Târihli Risalesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2015.
- İnal, Buğra, *19. Yüzyılda İngilizce Yazılmış Seyahatnamelere Göre Anadolu'da Sosyal Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uşak, 2018.
- İnan, Göker, *Hasan Esîrî'nin Mi'yârü'd-Düvel ve Misbârü'l-Milel İsimli Tarih ve Coğrafya Eseri (İnceleme-Transkripsiyon)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2017.
- İnan, Recai, *Acâibü'l-Mahlûkât, Giriş, Transkripsiyon, İnceleme, Dizin, Sözlük*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2010.
- Karaaslan, Fatih, *Osman Saib Efendi'nin Coğrafya-i Kut'a-i Afrika Adlı Eserinin Transkribi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Karacaoğlan, Çiğdem, *Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Yer Alan Bitki Adları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.
- Karataş, Murat, *Haritalarla Çanakkale Savaşları (Osmanlı Kaynaklarına Göre Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Muharebeleri)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2006.
- Karga, Bilge, *Hıfzî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Mir'at-ı Kudüs (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011.
- Kartalçı Polat, Nur, *Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Kafkaslar*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.
- Kılıç, Ruhi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi ve Kiepert Atlası'nda Orta Karadeniz Yöresi Yer Adları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2018.
- Kırkoğlu, Remzi Hakan, *İlm-i Nücûm and Its Role in the Ottoman Court during the Eighteenth Century*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.
- Kıvrak, Esmenur, *Tarihi Akdeniz Haritalarında Konum Doğruluğu*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Harita Mühendisliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2018.

- Koç, Hasan, *Şehrizar'ın Tarihi Coğrafyası*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2014.
- Korkmaz, Tayfur, *20. YY. İslam Bilim Tarihi Çalışmaları George Sarton ve Fuat Sezgin Örneği*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Felsefesi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.
- Kotus, Karolina Anna, *Polonyalı Elçi Jan Gninski'nin Türkiye Seyahatnamesi'ne Göre Osmanlı Ülkesi ve Osmanlılar (1677-1679)*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.
- Kurtbudak, Ali Nihat, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatüründe Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-Cümân fi Târih-i Ehli'z-zamân Nişhalarının Tasvirleri*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.
- Kumbasar, Zeliha, *Osmanlı Dönemi İstanbul Muvakkithaneleri*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi ve Kuramı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.
- Küçüktağ, Sibel, *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi'ne Göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Bazı Kaleler ve Diğer Kaynaklarla Mukayeseli İncelenmesi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2013.
- Mohemed Ali Khalid Khater, *Sûdân Seyahâtnameşi: Metin ve İnceleme*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.
- Önler, Selim, *Usûl-i Ahkâm-ı Sâl-i 'Âlem (Metin, Dil İncelemesi, Dizin)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2016.
- Özçelik Morkoç, Esmâ, *Osmanlı Devleti'nde Müneccimbaşılık ve Müneccimbaşı Hüseyin Efendi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tarih Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.
- Özgen, Evşen, *Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Seyahatnamesi Üzerinden Fransa'da 18. Yüzyıl Mimarlık Ortamı ve Osmanlı Mimarlığı'na Etkisi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Özkök, Salih, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'nde Doğu Şehirleri (1641-1648)*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2013.
- Parlaklıç, Ayşe, *Seyyid İbrahim Hanîf'in Menâzilü'l-Haremeyn'i (İnceleme-Metin)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.

- Peker, Sabire Didem, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'nde Hayvanlarla İlgili Söz Varlığı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.
- Saraçoğlu, Hüseyin, *Ahmed Hamdi (Zezâ) Paşa Yemen Hâtrâtı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007.
- Sarı, Ceyhun, *Evlîyâ Çelebi'de Muğla ve Antalya (Metin-Dizin)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2010.
- Seyyar, Metin, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'nde Osmanlı Hanedanı*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2014.
- Şimşek, Selda, *Füyûzât-ı Mıknatısiyye Metin-İnceleme-Dizin*, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli, 2016.
- Şuşar, Metin, *1093 / 1682 Tarihli Müneccimbaşî Defteri (Değerlendirme ve Çeviri)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.
- Thanasakis, Konstantinos, *The Ottoman Geographer Osman B. Abdülmennan and his Vision of the World in Tercüme-i Kitâb-ı Coğrafya (Ca. 1749-1750)*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2006.
- Tomar, Erdal Zeki, *Anadolu Muvakkithaneleri*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011.
- Topaktaş, Hacer, *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti İle Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2005.
- Tsaryk, Natalia, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesindeki Ukrayna Coğrafyası*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.
- Uçman, Altınışık, Işıl, *Osmanlı'da Zaman-Mekan Kavrayışının Değişimi ve Mimarlık, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012.*
- Üçsu, Kaan, *Osmanlı İstanbul'unda Zamanı Belirlemek İçin Kullanılan Araçlar, Mekânlar ve İlgili Uzmanlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.
- Ünal, Arif, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetname'sindeki Kozmolojik Görüşlerinin Analizi ve Günümüz Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı İslam Felsefesi Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

- Üstüner, Ahmet, *Levâmi'ü'n-Nûr (Metin-Değerlendirme)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2017.
- Yaniç, Sema, *Hâce Hatîb Mahmûd Er-Rûmî ve Harîdetü'l-'Acayib ve Ferîdetü'l-Garayib Tercümesi İsimli Eserinin Edisyon Kritik ve Tahlili*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2004.
- Yeşiltepe, Didem Sevtap, *Osmanlı Döneminde Coğrafyanın Müfredatta Yer Alması ve Hazırlanan İlk Ders Kitapları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Yeşilyurt, Yahya, *Ali Emîrî'nin Yemen Hâtırâtı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007.
- Yıldırım, Maksut, *Acâibü'l-Mahlûkât (106-140.Varak) Transkripsiyonlu Metin-Giriş-İnceleme-Dizin-Sözlük*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2010.
- Yılmaz, İsmail, *Ali Cevâdın El Yazması Seyahatnameleri Üzerine Bir İnceleme*, Bilecik Şeyh Edabali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik, 2014.
- Yüksel, Ece, *17. Yüzyıl Sonu, 18. Yüzyıl Ortası ve 19. Yüzyıl Başında Yabancı Seyyahların Gözünden Batı Anadolu Antik Kentleri*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2012.

Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya Çalışmaları

Ahmet ÜSTÜNER

Özet

Osmanlılarda klasik çağ öncesi coğrafya çalışmaları genel değerlendirmede daha çok Doğu kaynaklı eserlerin tercümeleri ve İslam coğrafya ekolünün etkisiyle meydana getirilmiş çalışmalardan oluşur. XVII. yüzyılın ortalarında ise yüzyıla damgasını vuran bir şahsiyet olarak Kâtib Çelebi Avrupa'da meydana gelen gelişmeleri, tercüme/telif eserleriyle (özellikle Gerardus Mercator'un *Atlas Minor* çevirisiyle) Osmanlı dünyasına aktararak modern anlamda haritacılığın doğup gelişmesine öncülük etmiştir. Daha sonraki çalışmalarda ise Kâtib Çelebi'nin açmış olduğu tercüme yolu ile *Doğu-Batı sentezi* eserlerin kaleme alındığı görülmektedir. Bu açıdan sözkonusu çalışmada XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar yaşamış olan coğrafyacılar ve eserleri ele alınmaktadır. Yine çalışmanın gösterdiği üzere XIX. yüzyılda Batı'dan önemli sayıda yapılan coğrafya eseri tercümeleri alana ağırlığını koymuştur. Genel itibarıyla çalışma, Kâtib Çelebi'nin Osmanlı coğrafyacılığına getirmiş olduğu bakış açısını ve XVIII. yüzyılda artan sayıda coğrafya eserini ortaya koymakla birlikte, XIX. yüzyılda coğrafya alanında sürdürülen çeviri eserleri de sergilemektedir. Ayrıca makalenin sonunda Osmanlı coğrafya çalışmalarının genel bir listesi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Haritacılığı, Osmanlı Coğrafyacıları, Atlas, Harita, Osmanlı Tarihi, Coğrafya Eserleri

Ottoman Geography Studies After the Classical Age

Ahmet ÜSTÜNER

Abstract

Ottoman geography studies mainly consist of translations of Eastern works as well as the works which had been created by the influence of Islamic geography. In the mid-17th century, Kâtib Çelebi, who left his mark on the era, led the way to the development of geography in the modern sense by transferring the developments in Europe to the Ottoman world with his own works and translations (especially the translation of Gerardus Mercator's Atlas Minor). In subsequent studies, the East-West synthesis emerges as a continuation of Kâtib Çelebi's translations. In this study, geographers and their works from the 17th century until the end of the Ottoman Empire are discussed. In this context, authors like Kâtib Çelebi, Evliya Çelebi, Ebubekir Dîmeşkî, İbrahim Müteferrika and Bartınlı İbrahim Hamdi are evaluated in terms of the content of their original works and the cartography. In addition, earlier manuscripts in geography field, as well as copies of the works written after the 16th century, are discussed. In general, this article focuses on the translation works carried out in the 19th century in geography as well as on the impact of Kâtib Çelebi's approach to the Ottoman geography from the 17th century until the end of the Ottoman Empire.

Key Words: Ottoman Cartography, Ottoman Geographers, Atlas, Map, Ottoman History, Geography Studies